

Po izgonu Judov iz Štajerske in Koroške leta 1496 in iz Kranjske leta 1515 se v osrednjih slovenskih deželah Judje dolga stoletja niso več smeli stalno naseljevati. Do ponovnega judovskega naseljevanja je prišlo šele v času emancipacije judovskega prebivalstva v Habsburški monarhiji. Izvirna znanstvena monografija Andreja Pančurja obravnava judovsko skupnost na ozemlju sedanje Slovenije od začetkov njihovega ponovnega naseljevanja: v Prekmurju od 18. stoletja in na Kranjskem in Štajerskem po letu 1867. V osrednjem delu monografije avtor na podlagi do sedaj neznanega poimenskega popisa nekdanjih in trenutnih članov judovskih verskih občin v jugoslovanskem delu Slovenije (Dravski banovini) iz leta 1937 natančno analizira demografsko, gospodarsko in socialno strukturo judovske skupnosti na predvečer holokavsta. Pri tem avtor ugotavlja precejšnje razlike med Judi v Prekmurju in v ostali Sloveniji. Večina Judov je v Prekmurju kontinuirano živela že več generacij, večina jih je bila jugoslovanskih državljanov, pri čemer so se iz ekonomskih razlogov množično izseljevali. Judovsko prebivalstvo v ostali Sloveniji je bilo nasprotno izrazito imigrantsko, z visokim deležem tujcev. V zaključku monografije avtor argumentira, da so takšne razlike imele velik vpliv na usodo obeh judovskih skupnosti med vojno. V epilogu monografije so tako strjeno prikazani najnovejši rezultati avtorjevih raziskav o poteku holokavsta v različnih delih okupirane Slovenije, pri čemer je avtor ugotovil, da občutnih razlik v številu žrtev holokavsta v Prekmurju in v ostali Sloveniji ni mogoče razložiti samo s pomočjo različnih okupacijskih režimov, temveč tudi s pomočjo različnih družbeno-demografskih dejavnikov. Pančurjeva monografija tako ni le prvi celoviti prikaz judovske skupnosti v Sloveniji v desetletjih pred drugo svetovno vojno, temveč tudi izhodišče za vsako nadaljnjo raziskovanje holokavsta v tem delu Evrope.

zgodovini.ce

Cena 16 EUR

Andrej Pančur

zgodovini.ce

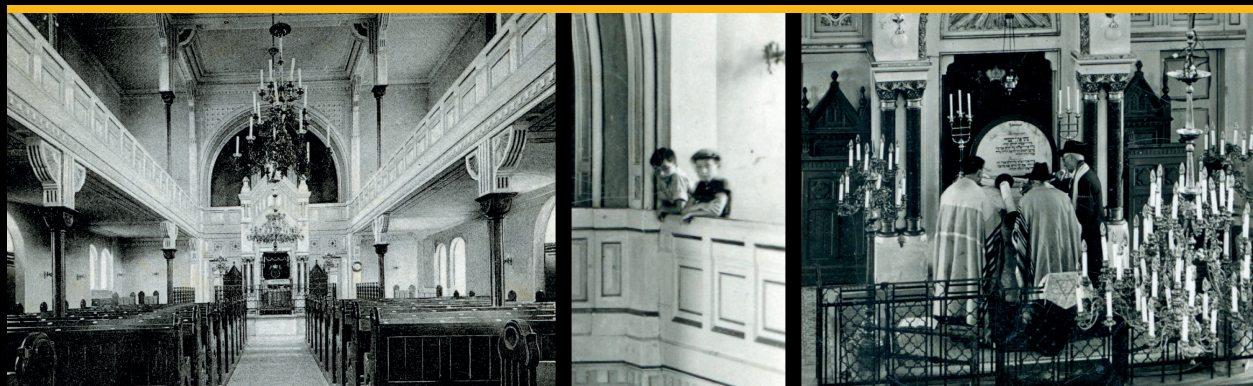
JUDOVSKA SKUPNOST V SLOVENIJI na predvečer holokavsta

ISSN 1854-7591

Andrej Pančur

JUDOVSKA SKUPNOST V SLOVENIJI na predvečer holokavsta

Zgodovinar dr. Andrej Pančur, rojen leta 1971 v Trbovljah, se je po končanem študiju zgodovine in filozofije na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, leta 1996 zaposlil na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, kjer je zaposlen še danes kot znanstveni sodelavec. Leta 2002 je doktoriral na Univerzi v Ljubljani z disertacijo *Monetar na politika v Habsburški monarhiji in Slovenci (1848-1914)*. Predelana disertacija je leta 2003 pod naslovom *V pričakovanju stabilnega denarnega sistema* izšla kot prva knjiga zbirke *Zgodovini.ce*. Andrej Pančur se raziskovalno posveča predvsem gospodarski in socialni zgodovini na Slovenskem v 19. stoletju, v zadnjem času pa tudi pred drugo svetovno vojno. Po letu 2007 se je zlasti intenzivno ukvarjal z zgodovino Judov na ozemlju današnje Slovenije v 18. in 19. stoletju in do konca druge svetovne vojne. V zadnjem času ga zanima predvsem zgodovina različnih marginalnih skupin, v prvi vrsti revežev, beračev in potepuhov.

Andrej Pančur

**Judovska skupnost
v Sloveniji na predvečer
holokavsta**

Celje, 2011

zgodovini.ce

ISSN 1854-7591

Andrej Pančur

Judovska skupnost v Sloveniji na predvečer holokavsta

Izdalo in založilo

© Zgodovinsko društvo Celje

Zanj

Tone Kregar

Uredniški odbor

Bojan Cvelfar, Janez Cvirn, Branko Goropevšek, Tone Kregar,
Marija Počivavšek, Andrej Studen, Aleksander Žižek

Recenzenta

Janez Cvirn

Bojan Godeša

Fotografije na naslovnici hranita

Andrej Horvat in Franc Kuzmič

Oblikovanje naslovnice

Triartes, Domjan

Računalniški prelom

Andrej Mohorič

Tisk

Grafika Gracer

Naklada

400 izvodov

Celje, 2011

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

94(497.4=411.16)

PANČUR, Andrej

Judovska skupnost v Sloveniji na predvečer holokavsta / Andrej
Pančur. - Celje : Zgodovinsko društvo, 2011. - (Zgodovini.ce, ISSN
1854-7591 ; 11)

ISBN 978-961-6845-01-4

258331392

VSEBINA

I.	UVOD.....	5
	1. Subjektivnost številčnih podatkov.....	5
	2. Modernizacija.....	6
	3. Številke dobijo imena.....	8
II.	IZGON JUDOVSKEGA PREBIVALSTVA 1496-1515 IN PREPOVED NASELJEVANJA ...	14
	1. Judje na Slovenskem v srednjem veku do izгона.....	14
	2. Prepoved naseljevanja.....	16
	3. Ilirske province.....	18
III.	RAZVOJ JUDOVSKEGA PREBIVALSTVA V PREKMURJU.....	19
	1. Začetki naseljevanja.....	19
	2. Emancipacija Judov.....	20
	3. Naraščanje števila judovskega prebivalstva.....	21
	4. Upadanje števila judovskega prebivalstva.....	23
IV.	RAZVOJ JUDOVSKEGA PREBIVALSTVA V SLOVENIJI BREZ PREKMURJA.....	27
	1. Emancipacija Judov.....	27
	2. Naseljevanje Judov.....	29
	3. Razvoj judovskega prebivalstva na ozemlju Dravske banovine.....	31
	4. Delež judovskega prebivalstva v Dravski banovini.....	39
V.	JUDOVSKE VERSKE OBČINE.....	43
	1. Ustanovitev in delovanje za časa Habsburške monarhije.....	43
	2. Reorganizacije po prvi svetovni vojni.....	47
VI.	JUDOVSKA SKUPNOST V PREKMURJU IN V OSTALI SLOVENIJI.....	54
	1. Asimilacija in akulturacija.....	54
	2. Jezik.....	56
	3. Prirast prebivalstva.....	60
	4. Izstopi iz judovske vere in mešane poroke.....	64
	5. Poklici.....	68
	6. Državljanstvo.....	72
	7. Kraj rojstva.....	76
	8. Čas prihoda priseljencev.....	78
VII.	EPILOG.....	80
	1. Žrtve holokavsta.....	80
	2. Judovski begunci.....	82
	3. Holokavst na okupiranih ozemljih Slovenije.....	85
	4. Socialno-demografska struktura smrtnih žrtev.....	90
VIII.	SKLEP.....	98
IX.	VIRI IN LITERATURA.....	100
	1. Arhivski viri:.....	100
	2. Baza podatkov:.....	100
	3. Tiskani viri:.....	100
	4. Literatura:.....	102
X.	IMENSKO KAZALO.....	110
XI.	PRILOGE.....	111

I. UVOD

1. SUBJEKTIVNOST ŠTEVILČNIH PODATKOV

Bralci se bodo v večjem delu te knjige v glavnem srečevali z na prvi pogled suhoparnimi statističnimi podatki o Judih v Sloveniji pred drugo svetovno vojno. Toda statistični podatki niso le gole in brezosebne številke. Tako ustvarjalec statističnih podatkov kot njihov bralec se morata namreč zavedati, da je vsaka standardizacija, ki jo je opravil ustvarjalec statističnih podatkov, nujno tudi klasifikacija. Klasifikacija pa je kognitivni proces in zato nujno subjektivna.¹ To ne valja samo za raziskovalce, ki pri svojem delu izvajajo klasifikacijo, temveč tudi za državne oblasti. Prav popisi prebivalstva so eden najočitnejših primerov uradnega klasificiranja prebivalstva,² pri katerih so si uradne oblasti pri razvrščanju prebivalstva v skupine, ki naj bi bile s popisi opisane, le-te v resnici šele izmišljale in utemeljevale.³

V primeru statističnih podatkov o judovski skupnosti v Sloveniji pred drugo svetovno vojno se podatki statističnih uradov in posameznih raziskovalcev zelo razlikujejo. V zadnjem uradnem jugoslovanskem popisu Kraljevine Jugoslavije je bilo na ozemlju Slovenije (Dravske banovine) leta 1931 popisanih 820 prebivalcev z judovsko vero.⁴ Po podatkih Zveze judovskih občin Jugoslavije so v jugoslovanski Sloveniji (Dravski banovini) leta 1938 našteji 760 članov judovskih verskih občin.⁵ Po drugih podatkih Zveze judovskih občin Jugoslavije sta imeli judovski verski občini iz Slovenije leta 1940 845 članov, od tega verska občina Murska Sobota 711 in Lendava 134.⁶ Ti podatki se torej skoraj povsem ujemajo, zaradi česar bi lahko upravičeno sklepali, da je v jugoslovanski Sloveniji v 30. letih 20. stoletja živelo okoli 800 Judov. Toda prav vsak raziskovalec, ki se je ukvarjal z zgodovino Judov pred in med drugo svetovno vojno, bo ta dva podatka smatral za prenizka. Pri popisih prebivalstva bi bilo namreč potrebno prišteti še vse tiste osebe in njihove družinske člane, kateri so

¹ Prim. Brubaker, Rogers in Loveman, Mara in Stamatov, Peter: *Ethnicity as Cognition*. V: *Theory and Society*, 33, 2004, št. 1, str. 31, 33–35.

² Jenkins, Richard: *Categorization: Identity, Social Process and Epistemology*. V: *Current Sociology*, 48, 2000, št. 3, str. 19.

³ Prim. Kertzer, David I. in Arel, Dominique (ur.): *Census and Identity: The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses*. Cambridge 2002.

⁴ Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31 marta 1931 godine, Knjiga II: Pristutno stanovništvo pop veroispovesti. Beograd 1938 (Dalje: Popis stanovništva 1931, 2. del), str. XII.

⁵ Mosbacher, Eduard: *Jugoslovanski Jevreji u svetlosti statistike*. V: *Jevrejski narodni kalendar*, 6, 1940-41 (dalje Mosbacher: *Jugoslovanski Jevreji*), str. 123.

⁶ *Spomenica 1919 – 1969: Savez jevrejskih opština Jugoslavije*. Beograd 1969, str. 204-205.

zapustili judovsko vero, pri članih judovskih verskih občina pa dodatno še vse tiste judovske vernike, ki niso bili člani judovskih občin iz slovenskega ozemlja, čeprav so prebivali v Sloveniji. Toda med raziskovalci ni enotnega mnenja o tem, koliko je bilo v jugoslovanski Sloveniji pred drugo svetovno vojno v resnici vseh Judov. Jaša Romanov je tako podatke Zveze judovskih občin iz leta 1940 korigiral na okoli 1000.⁷ Klemen Jelinčič Boeta je prepričan, da bi bilo potrebno to število dvigniti na okoli 1500.⁸ Še več, “po nekaterih ocenah naj bi bilo tedaj pri nas živelo okrog 4.000 Judov.”⁹ Povsem različni podatki o številu Judov pred drugo svetovno vojno se pojavljajo celo v enih in istih publikacijah, v kateri so svoje prispevke objavili različni avtorji.¹⁰ Občasno pa naletimo tudi na očitno povsem napačne podatke.¹¹

2. MODERNIZACIJA

Toda prav čim bolj natančni osnovni statistični podatki o judovskem prebivalstvu so osnova za vsakršno temeljitejšo razumevanje dramatičnih

⁷ Romano, Jaša: Jevreji Jugoslavije 1941 – 1945: Žrtve genocida i učesnici narodnooslobodilačkog rata. Beograd 1980, str. 14.

⁸ Jelinčič Boeta, Klemen: Judje na Slovenskem. Celovec 2009 (dalje Jelinčič: Judje na Slovenskem), str. 96.

⁹ Hančič, Damjan in Podberšič, Renato: Nacionalsocialistično in komunistično preganjanje Judov na Slovenskem. V: Hitlerjeva dolga senca: nacionalsocialistično državnoterroristično in rasistično preganjanje prebivalcev Slovenije in njegove posledice v Titovi Jugoslaviji. Celovec 2007, str. 176.

¹⁰ Različni podatki so navedeni celo v tematski številki revije Zgodovina v šoli, ki je namenjena slovenskim učiteljem zgodovine. Ta številka revije je posvečena prav pouku zgodovine o holokavstu. Glej: Jelinčič Boeta, Klemen: Judje na Slovenskem od antike do danes. V: Zgodovina v šoli, 19, 2010, št. 1-2, str. 23; Pančur, Andrej: Zgodovina holokavsta na Slovenskem. V: Zgodovina v šoli, 19, 2010, št. 1-2, str. 35. Primerjaj še prispevke iz zbornika: Kuzmič, Franc: Migracije Judov v Slovenskem prostoru skozi čas. V: Migracije in slovenski prostor od antike do danes. Ljubljana 2010, str. 656; Pančur, Andrej: Migracije judovskega prebivalstva na Slovenskem od judovske emancipacije do holokavsta. V: Migracije in slovenski prostor od antike do danes. Ljubljana 2010, str. 660; Fajič, Meliha: Izumiranje judovske skupnosti v slovenskem prostoru po drugi svetovni vojni – vzroki izseljevanja v Izrael. V: Migracije in slovenski prostor od antike do danes. Ljubljana 2010, str. 674.

¹¹ V neobjavljeni raziskavi Judovske skupnosti Slovenije se po podatkih iz publikacije “Splošni pregled Dravske banovine” navaja popis prebivalstva iz leta 1939, po katerem je na ozemlju takratne jugoslovanske Slovenije leta 1939 živelo 1533 prebivalcev judovske vere. Toda, če sami pogledamo to publikacijo, ugotovimo, da so v njej podatki o popisu prebivalstva iz leta 1931, ki je za Dravsko banovino naštel 820 Judov. Glej: Zaplembe in nacionalizacija judovskega premoženja po drugi svetovni vojni (1946 – 1949). Ljubljana 2005, str. 4-5; Splošni pregled Dravske Banovine: Glavni statistični podatki. Upravna, sodna in cerkvena razdelitev ter imenik krajev po stanju 1. julija 1939 z dvema zemljevidoma. Ljubljana 1939 (dalje: Splošni pregled Dravske banovine), str. 4-19.

socialnih in gospodarskih procesov, ki so se v stoletju pred drugo svetovno vojno odvijali v Evropi. Modernizacija je ključni pojem za razumevanje zgodovine Judov v 19. in zgodnjem 20. stoletju. Za ta čas lahko zgodovino Judov v procesu modernizacije evropskih družb označimo za resnično zgodbo o uspehu. V prejšnjih obdobjih je bilo judovsko prebivalstvo v Evropi manjšina, ki se je glede vere, jezika, gospodarskega udejstvovanja in nenazadnje načina življenja povsem razlikovala od večinskega prebivalstva. Toda pod vplivom razsvetljenstva in liberalizma so evropski Judje postopoma dobili enake pravice kot ostali državljani. Z doseženo emancipacijo judovskega prebivalstva je tako nastopil proces vključevanja Judov v porajajočo se moderno družbo. Vedno večji del judovskega prebivalstva je ponujeno priložnost dobro izkoristil. Evropski Judje so tako v primerjavi s svojim večinskim okoljem postali relativno uspešna skupina prebivalstva, ki je predstavljala pomemben del tako meščanstva po premoženju kot meščanstva po izobrazbi. Toda kljub tej uspešni integraciji v moderno družbo, je bila za Jude kot celoto še vedno značilna specifična demografska, gospodarska in socialna struktura.¹²

Še do pred nekaj leti je obstajalo le nekaj parcialnih raziskav, v katerih lahko najdemo tudi podatke o strukturi judovskega prebivalstva v Sloveniji pred drugo svetovno vojno. Te raziskave so se te problematike bolj natančno dotaknile le v primeru zgodovine Judov v Ljubljani,¹³ Lendavi¹⁴ in celotnem Prekmurju,¹⁵ druge študije pa so se te problematike dotaknile, pri čemer niso povedale nič novega. Šele pred dvema letoma je avtor te monografije objavil prispevek, v katerem je predstavil demografski in socialni razvoj judovskega prebivalstva na celotnem ozemlju jugoslovanske Slovenije v desetletjih pred drugo svetovno vojno.¹⁶ Ta prispevek mi je nato služil kot osnova pri pisanju monografije, ki jo bralec sedaj drži v svojih rokah.

---

¹² Rürup, Reinhard: A Success Story and Its Limits: European Jewish Social History in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries. V: Jewish Social Studies, 11, 2004, št. 1 (dalje Rürup: A Success Story and Its Limits), str. 3-15.

¹³ Valenčič, Vlado: Židje v preteklosti Ljubljane. Ljubljana 1992 (dalje Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane).

¹⁴ Gašpar, Mirjana in Lazar, Beata: Židje v Lendavi. Lendava 1997 (dalje Gašpar, Lazar: Židje v Lendavi).

¹⁵ Kuzmič, Franc: Podjetnost prekmurskih Židov. V: Znamenje, 19, 1989, št. 2 (dalje Kuzmič: Podjetnost prekmurskih Židov), str. 172-179.

¹⁶ Pančur, Andrej: Judovsko prebivalstvo v Sloveniji do druge svetovne vojne. V: Podobe modernizacije: poglavja iz gospodarske in socialne modernizacije Slovenije v 19. in 20. stoletju. Ljubljana 2009, str. 249-296.

3. ŠTEVILKE DOBIJO IMENA

Dosedanje raziskave so se v glavnem naslanjale na številne statistične popise prebivalstva, ki so jih periodično izvajali v Habsburški monarhiji in v Jugoslaviji. Toda tako v Habsburški monarhiji kot tudi v prvi Jugoslaviji niso priznavali posebne judovske narodnosti, zaradi česar je judovsko prebivalstvo v statističnih podatkih zajeto le glede na njihovo versko pripadnost. Poleg tega ti statistični popisi prinašajo le osnovne podatke o Judih, na podlagi katerih ni mogoče narediti poglobljene analize o njihovi demografski, gospodarski in socialni strukturi. Vse te gole številke iz statističnih podatkov nam pri raziskovanju o judovskem prebivalstvu Slovenije ne koristijo veliko, če za njimi ne stojijo konkretna imena. Originalne popisnice, na katerih so zabeležena tudi konkretna imena popisanih oseb, so ohranjena le za nekatere kraje v Sloveniji. Pri tem so samo v primeru Ljubljane ohranjene za vse popise, ki so potekali pred drugo svetovno vojno. Zato nam preprosto povedano manjkajo konkretni podatki o tistih stalnih ali začasnih prebivalcih takratne Slovenije, ki so bili pred drugo svetovno vojno opredeljeni kot pripadniki judovske vere.

Drugi način pridobitve konkretnih podatkov o judovskih vernikih so evidence članov judovskih verskih občin. Ker so vsi Judje določenega ozemlja morali biti člani na tem ozemlju pristojne judovske občine, bi morale judovske občine imeti zelo natančne evidence o svojih članih in s tem o celotnem judovskem prebivalstvu na svojem ozemlju. Zlasti še, ker so judovske občine vodile tudi od države uradno priznane matične knjige. Za judovske verske občine so bile te evidence toliko bolj pomembne, ker so njihovi polnoletni in gospodarsko samostojni člani morali plačevati verski davek, iz katerega so občine financirale svoje delovanje. Toda po drugi strani nekateri Judje prav zaradi tega davka svoje judovske verske pripadnosti niso hoteli prijaviti državnim oblastem in še manj pristojni judovski verski občini. S tem so se hoteli izogniti plačevanju verskega davka. Nezanesljive so bile tudi uradne evidence o judovskih vernikih. Ljubljanski mestni magistrat je tako npr. po prvi svetovni vojni vodil samo osebno evidenco prebivalstva, v okvir tega pa ni spadalo popisovanje glede na versko pripadnost. Za vodenje takšne evidence so bile po njihovem mnenju v primeru Judov pristojne same judovske verske občine.¹⁷ Zato ni nič čudnega, če so prav podatki o nekdanjih kranjskih in štajerskih Judih zelo pomanjkljivi,¹⁸ saj so ves čas živeli pod pristojnostjo judovskih občin, katere so imele sedež

¹⁷ Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Kraljeva banska uprava Dravske banovine, Upravni oddelek (AS 68), f. 29-2/1924-31, št. 730/4, Izraeliti mariborske in ljubljanske oblasti, 21. 12. 1927.

¹⁸ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 16499/1, Izraelitska verska občina v Murski Soboti, 7. november 1928.

izven njihovega ožjega ozemlja (Gradec 1893-1921, Zagreb 1921-1929, Varaždin 1921-1929 in Murska Sobota 1929-1941).

Celo sami Judje z nekdanje Štajerske in Kranjske niso poznali natančnih podatkov o pripadnikih lastne judovske skupnosti. Ko so npr. uradniki ljubljanske oblasti konec leta 1927 zaslišali ljubljanskega judovskega trgovca Karla Bollafoja o stanju judovske skupnosti v ljubljanski oblasti,¹⁹ je menil, da je v Ljubljani le približno 10 judovskih družin, nekaj da jih je še na Bizeljskem, v industrijskih podjetjih v Kranju in še kje drugje.²⁰ Bollafo je bil uradnim oblastem poznan kot eden najbolj uglednih članov ljubljanske judovske skupnosti. Kot takšen je kar dobro poznal stanje te skupnosti v ljubljanski oblasti, saj se njegovi podatki za Bizeljsko ujemajo s podatki iz uradnih popisov prebivalstva par let kasneje. Kljub temu pa je ravno za domačo Ljubljano navajal odločno prenizko številko.

Podatki o teh in drugih Judih iz nekdanje Štajerske in Kranjske, katere omenjajo dokumenti, ki jih navajam v prejšnjem in v naslednjih odstavkih, so zbrani v tabeli Priloge 1: Poimenski seznam članov judovskih občin iz slovenske Štajerske in Kranjske konec dvajsetih let 20. stoletja (str. 111-114).

Poimenske podatke o nekaterih članih judovske skupnosti iz nekdanje Štajerske in Kranjske najdemo tudi v prošnji Judov iz ljubljanske in mariborske oblasti²¹ iz leta 1929. V njej so se zavzeli za ustanovitev samostojne judovske verske občine na celotnem območju mariborske in ljubljanske oblasti, razen na območju srezov Murska Sobota, Dolnja Lendava, Čakovec in Prelog, pri čemer jim je uspelo zbrati podpise 53 članov judovske skupnosti s stalnim bivališčem v srezih Ptuj, Ormož, Ljutomer, Maribor, Celje in Ljubljana. V imenu družin, torej soproge in mladoletnih otrok, so se pod prošnjo podpisali samo družinski poglavarji,²² zato je bilo skupno število teh Judov nekajkrat večje. Ob tem med njimi zopet manjka kar nekaj pripadnikov judovske skupnosti, saj naj bi jih bilo po popisu iz leta 1931 v teh srezih prisotnih vsaj 263. Precej Judov iz popisov prebivalstva se je v Sloveniji zadrževalo le kratek čas. V primeru, če je takrat

¹⁹ Ljubljanska oblast je obstajala med leti 1922 in 1929 ter je obsegala nekdanjo Kranjsko, ozemlje nekdanje Štajerske na levem bregu Save in hrvaški okraj Kastav.

²⁰ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 730, Izraeliti mariborske in ljubljanske oblasti, inkorporacija v izraelitsko cerkveno občino Murska Sobota, 10. 12. 1927; ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 730/1, Izraelitska verska organizacija, 2. januar 1928.

²¹ Mariborska oblast je obstajala med leti 1922 in 1929 ter je obsegala večji del nekdanje Spodnje Štajerske (brez srezov na levem bregu Save), celotno Prekmurje in hrvaško Medžimurje s srezoma Čakovec in Prelog.

²² ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 75, Velikemu županu mariborske oblasti v Mariboru, 14. 1. 1929.

ravnokar potekal popis prebivalstva, so jih oblasti sicer popisale, toda sama judovska skupnost jih vseeno ni mogla šteti za svoje člana. Če so ga seveda sploh poznali kot Juda.

Mobilnost tega judovskega prebivalstva je bila namreč zelo velika. Od prej omenjenih Judov jih je npr. leta 1937, ko je bil narejen veliko bolj natančen popis judovskega prebivalstva v Dravski banovini,²³ tu živelo samo še 31. Zato je o njih zbranih veliko več podatkov kot o dvaindvajsetih Judih, ki jih kasnejši popisi judovskega prebivalstva več ne omenjajo. Nekateri od teh Judov so skoraj sigurno umrli,²⁴ drugi so se verjetno izselili v druge jugoslovanske kraje oziroma so se vrnili v tujino. Mnogi od teh Judov namreč sploh niso bili jugoslovanski državljani,²⁵ zato je bila verjetno tudi njihova mobilnost toliko večja.

V seznamu iz leta 1929 so zlasti slabo zastopani ljubljanski Judje. Med podpisniki je bilo tako samo 9 Judov iz Ljubljane. Nasprotno jih je bilo iz celjskega sreza 15 in iz mariborskega 29.²⁶ Glede na podatke judovskih verskih občin iz Varaždina in Zagreba pa bi morale na Štajerskem živeti 38 družinskih poglavarjev, v Ljubljani pa celo 20 judovskih družin.²⁷ Prav tako naj bi leta 1929 verski davek plačevalo 20 ljubljanskih in samo 24 štajerskih Judov.²⁸

Veliko bolj obsežen je seznam ljubljanskih Judov, katerega je za potrebe evidence šoloobveznih otrok judovske vere 21. julija 1928 sestavil mestni magistrat v Ljubljani. Poleg dvanajstih družinskih poglavarjev, skupaj z njihovim poklicem in stanovanjem, so v tem seznamu zabeleženi tudi njihovi trije šoloobvezni otroci. Poleg petih oseb, ki se omenjajo v obeh seznamih, je v tem seznamu kar deset na novo dodatnih ljubljanskih Judov. Med njimi najdemo celo Oskarja Ebenspangerja, ki je že leta 1905 prestopil v katoliško vero. Hkrati je naveden še njegov oče Albert Ebenspanger in Viljem Spitzer.²⁹ Obeh pa ni na spodaj omenjenemu seznamu članov judovske skupnosti iz leta 1937. Albert

²³ ARS, AS 68, f. 29/2, št. 9437/1938.

²⁴ Viljem Steinherz je npr. umrl leta 1931. Njegov sin Gustav je živel v Zagrebu, kjer se je tudi ukvarjal s trgovino. Na začetku druge svetovne vojne je prišel v nemško ujetništvo. Gl.: Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 60.

²⁵ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 46/1929, Izraelitska verska občina v Murski Soboti: Ustanovitev samostojne izraelitske verske občine v Mariboru, 24. 2. 1929.

²⁶ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 75, Velikemu županu mariborske oblasti v Mariboru, 14. 1. 1929.

²⁷ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 310/15, Priklopitev izraelotov v Sloveniji verski občini v Murski Soboti, 13. 6. 1928.

²⁸ Brumen, Borut: Na robu zgodovine in spomina: urbana kultura Murske Sobote med letoma 1919 in 1941. Murska Sobota 1995 (dalje Brumen, Na robu zgodovine), str. 47, op. 85.

²⁹ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-1931, št. 16499, Seznam v Ljubljani stanujočih izraelitskih družin, 21. 7. 1928.

Ebenspanger je namreč takrat že umrl. Zelo natančne podatke (ime in priimek, datum in kraj rojstva, ime očeta in matere, sedanje bivališče in domovinska pristojnost) o šoloobveznih otrocih judovske vere in njihovih starših so poslali tudi iz brežiškega sreza. Zanimivo je, da večine od teh Judov kasneje ni več mogoče najti na kasnejšem seznamu iz leta 1937 (Anita Fischer, Jeanette Weiss, Štefica Salzberger in Mikša Proper), in da so prvi trije živeli na istem naslovu kot Josip Zwieback.³⁰ Ta je kot poslovodja Jugo-tanina ostal v Sevnici vse do druge svetovne vojne in je tu celo pridobil domovinsko pravico.

Relativno dokaj popolni podatki o nekdanjih in sedanjih članih judovskih občin iz Dravske banovine so dostopni šele za leto 1937. Ta popis sedanjih in nekdanjih članov judovskih verskih občin iz Dravske banovine iz leta 1937 je še toliko bolj dragocen in trenutno tudi edinstven vir, ki nam omogoča natančno analizo judovskega prebivalstva iz večjega dela sedanje Slovenije.³¹

7. aprila 1937 je Zveza judovskih verskih občin v Beogradu kot krovna organizacija vseh judovskih verskih občin v Jugoslaviji zaprosila Kraljevo bansko upravo Dravske banovine v Ljubljani, če ji lahko dostavi spisek Judov in njihovih bivališč na ozemlju Dravske banovine.³² Zveza judovskih verskih občin je spisek potrebovala zaradi vodenja čim bolj natančne evidence članstva judovskih verskih občin iz Murske Sobote in Lendave, kateri sta takrat zajemali vse Jude z ozemlja Dravske banovine. Zato je banska uprava naročila vsem okrajnim načelstvom in mestnim poglavarstvom, naj zberejo podatke o vseh Judih, ki bivajo na ozemlju Dravske banovine. Pri tem naj bi popisali tiste Jude, ki imajo judovsko vero in tudi tiste, ki so izstopili iz judovske vere in so bili takrat brez vere. Popisovali so rodbinsko, rojstno in dekliško ime, datum in kraj rojstva, državljanstvo, domovinsko pravico, poklic, bivališče in od kdaj konkretna oseba biva v državi. Prvenstveno so popisovali tako imenovane družinske poglavarje. To so bili večinoma polnoletni samski ali poročeni moški. Žena in/ali otroci so bili tako njihovi družinski člani. Če je bila polnoletna ženska vdova, ločena ali samska, je bila prav tako popisana kot samostojna oseba in je bila družinski poglavar svojih morebitnih mladoletnih otrok. Zato so zbirali tudi natančne podatke o stanu samostojnih moških in ženskih oseb (poročen, vdovec, samec). Pri poročenih so vpisovali še ime in veroizpoved njegove žene ter imena in rojstne podatke njegovih mladoletnih otrok. Polnoletni otroci so bili navedeni že kot samostojne osebe. Posebej so

³⁰ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-1931, št. 16499, Izkaz v brežiškem srezu bivajočih izraelitov.

³¹ ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938.

³² ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938, Spisak Jevreja u Dravskoj banovini, Beograd, 7. 4. 1937.

zbirali še podatke o morebitnih spremembah rodbinskih imen in morebitne podatke o pridobitvi jugoslovanskega državljanstva.³³

V naslednjih mesecih je banski upravi nato uspelo zbrati zahtevane podatke o Judih. Ti podatki so dokaj natančno odražali prisotnost judovskega prebivalstva v Dravski banovini okoli 1. maja 1937. Skupaj je bilo natančno popisano 778 Judov. Ta popis zelo dobro odraža številčnost in predvsem strukturo judovske skupnosti v jugoslovanski Sloveniji na predvečer holokavsta. Nacistično preganjanje Judov je namreč med Judi povzročilo dramatične demografske spremembe. Že takoj po nacističnem prevzemu oblasti leta 1933 so številni nemški Judje začeli iskati varno zatočišče pred nacističnim preganjanjem. Prvi večji begunski val je nemške Jude zajel že leta 1933, nakar je le nekoliko pojenjal.³⁴ Veliko beguncev je bežalo tudi preko Jugoslavije. Med leti 1933 in 1941 je v Jugoslavijo prišlo okoli 55.000 judovskih beguncev.³⁵ Največ se jih je zadrževalo v Zagrebu.³⁶ Na slovenskem ozemlju se jih je za daljši čas ustavilo le nekaj. Po uradnih podatkih jih je bilo leta 1937 v Dravski banovini le 16, od tega 10 v okraju Radovljica, 5 v okraju Maribor levi breg in eden v Ljubljani.³⁷ Če primerjamo te številčne podatke s popisom Judov v Dravski banovini, ki je bil prav tako opravljen leta 1937, ugotovimo, da so bili praktično vsi Judje, ki so takrat živeli na Bledu, v resnici nemški begunci, ki so se na Bled zatekli šele po letu 1933. Podobno se je tudi nemška judovska družina Hirschl in 74 letna vdova Uffenheimer v Košake pri Mariboru zatekli šele v letih 1933-34. Edina Judinja, ki je takrat živela na Bledu in je ni bilo mogoče prišteti k beguncem, je bila sicer v Berlinu rojena Božena Grünwald, ki je takrat imela češkoslovaško državljanstvo. Toda že par let kasneje so jugoslovanske oblasti tudi njo lahko začele prištevati k beguncem.³⁸

Do leta 1937 so le redko kateri judovski begunci bežali na varno preko Jugoslavije, še manj pa preko Slovenije. Toda to število beguncev se je dramatično povečalo po nemški priključitvi Avstrije marca 1938, Sudetov septembra 1938 in še preostale Češke marca 1939. Zato lahko upravičeno rečemo, da je

³³ ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938, št. 11.346, Seznam židov dravske banovine, 7.4. 1937.

³⁴ Barkai, Avraham: Jüdisches Leben unter der Verfolgung. V: Deutsch-jüdische Geschichte in der Neuzeit, 4. del. München 2000 (dalje Barkai: Jüdisches Leben), str. 227.

³⁵ Ristović, Milan: U potrazi za utočištem: jugoslovenski Jevreji u bekstvu od holokausta 1941-1945. Beograd 1998 (dalje Ristović: U potrazi za utočištem), str. 23-82

³⁶ Goldstein, Ivo: Židovi u Zagrebu. Zagreb 2004, (dalje Goldstein, Židovi u Zagrebu) str. 448.

³⁷ ARS, AS 68, f. 13-13/1937, mapa 1416, Številčno stanje inozemskih državljanov.

³⁸ Pančur, Andrej: Judje s spodnje Štajerske in Gorenjske kot žrtve holokavsta v Evropi. V: Evropski vplivi na slovensko družbo. Ljubljana 2008 (dalje Pančur: Judje s spodnje Štajerske in Gorenjske), str. 371.

bilo leto 1937 zadnje leto, ko nacistično preganjanje še ni imelo nobenega opaznejšega vpliva na judovsko skupnost v Sloveniji.

Popis Judov iz leta 1937 pa seveda še zdaleč ni povsem popoln. Tega se je dobro zavedal tudi uradnik, ki je napisal poročilo o dobljenih rezultatih. Pripomnil je, da podatki "očitno niso popolni in povsem točni".³⁹ Zato sem te podatke dopolnil še z različnimi drugimi arhivskimi in tiskanimi podatki o Judih na ozemlju današnje Slovenije. V posebnih tabelah sem zbral podatke o približno tisoč osebah. Poleg Judov iz popisa iz leta 1937 so tako bolj ali manj natančno popisani Judje, ki so bili lastniki različnih podjetij in zemljišč ter Judje, katere je okupator preganjal med drugo svetovno vojno. Popisane so tako judovske osebe z judovsko vero kot osebe s katoliško, evangeličansko, pravoslavno ali kakšno drugo vero ter seveda še judovske osebe brez vere. Po možnosti so popisani tudi njihovi možje ali žene, ki niso bili Judje. Tako zbrani podatki ne odražajo nekega trenutnega stanja v judovski skupnosti, saj zajemajo podatke o osebah, ki so na ozemlju današnje Slovenije prebivale med leti 1937/1941. Nekateri od njih so v tem času umrli naravne smrti, drugi so se odselili. Nisem pa popisal beguncev in tistih priseljencev, ki so na tem ozemlju po letu 1937 bivali le krajši čas.⁴⁰

Dopolnjeni podatki o Judih ter njihovih morebitnih nejudovskih družinskih članih so primerna baza podatkov, ki priča o bolj realnem številu Judov na ozemlju Slovenije, saj upošteva tudi Jude, ki so zapustili judovsko vero ter v primeru mešanih družin tudi osebe, ki niso bili Judi oziroma so izhajali iz mešanih zakonov z Nejudi. Ker pa so ti podatki veliko bolj nepopolni kot podatki iz leta 1937, sem v raziskavi večinoma upošteval le slednje. Popis iz leta 1937 namreč zajema veliko večino takratnih Judov v Dravski banovini, zato podatki iz tega popisa po mojem mnenju tudi zelo dobro odražajo demografsko, gospodarsko in socialno strukturo judovskega prebivalstva na predvečer holokavsta.

³⁹ ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938, Seznam Židov v dravski banovini.

⁴⁰ Pančur, Andrej (ur.): Premoženjski in civilno-pravni položaj slovenskih Judov v 20. stoletju : neobjavljen elaborat. Ljubljana 2008 (dalje Pančur (ur.), Premoženjski položaj Judov).

II. IZGON JUDOVSKEGA PREBIVALSTVA 1496-1515 IN PREPOVED NASELJEVANJA

1. JUDJE NA SLOVENSKEM V SREDNJEM VEKU DO IZGONA

Za lažje razumevanje demografskega razvoja judovskega prebivalstva v 19. in v prvi polovici 20. stoletja na Slovenskem je najprej potrebno vsaj v osnovnih potezah poznati zgodovino Judov v prejšnjih stoletjih. Prvi Judje so namreč na ozemlje sedanje Slovenije prišli že relativno zelo zgodaj. Tako so ohranjeni arheološki sledovi o judovski naselitvi že iz časa rimskega cesarstva v 2. in 3. stoletju (Škocjan pri Kopru in Jurklošter).⁴¹ Z zatonom rimskega cesarstva in propadanjem mestnih naselbin so ozemlje sedanje Republike Slovenije verjetno zapustili tudi stalni judovski naseljenci. Šele v 11. stoletju so se Judje začeli naseljevati na sedanjem avstrijskem Štajerskem in Koroškem,⁴² kmalu pa tudi v slovenskih delih Štajerske in Koroške. Na današnjem slovenskem Štajerskem so bili Judje prvič omenjeni leta 1274 v Mariboru in 1286 na Ptuju. Od 14. stoletja so prebivali še v Slovenj Gradcu (takrat še del Koroške), Celju, Slovenski Bistrici in Radgoni (Gornja Radgona in Bad Radkersburg). Na sedanjem slovenskem Koroškem so posamezni Judi prebivali v Dravogradu. Manj pomembne judovske skupnosti so začele izginjati že konec 14. stoletja in na začetku 15. stoletja (Dravograd, Slovenj Gradec, Celje, Slovenska Bistrica). Leta 1443 je bila zadnjič omenjena tudi prej pomembna judovska skupnost na Ptuju. Judje iz teh skupnosti so se odselili v večja in gospodarsko bolj obetavna mesta. Najštevilčnejša in najpomembnejša judovska skupnost je bila v Mariboru, ki je bil tudi pomembno judovsko kulturno središče.⁴³ Po letu 1325 so se Judje

⁴¹ Marolt, Janez: History of Slovene Jewry. V: *Studia Historica Slovenica*, 2, 2002, št. 2, str. 316.

⁴² Jelinčič Boeta, Klemen: Judje na Slovenskem v srednjem veku: Judje na Koroškem, Štajerskem, Goriškem, v Trstu in Istri v srednjem veku do izгона v letih 1496-1515. Ljubljana 2009; Brunner, Walter: *Geschichte der Juden auf dem Gebiet des heutigen Bundeslandes Steiermark im Mittelalter*. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 71, 2000, št. 1, str. 72-77; Wadl, Wilhelm: *Zur Geschichte der Juden in Kärnten im Mittelalter*. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 71, 2000, št. 1 (dalje Wadl: *Zur Geschichte der Juden in Kärnten im Mittelalter*), str. 96-97; Brugger, Eveline: *Von der Ansiedlung bis zur Vertreibung – Juden in Österreich im Mittelalter*. V: *Geschichte der Juden in Österreich*. Wien 2006 (dalje Brugger: *Von der Ansiedlung bis zur Vertreibung*), str. 125.

⁴³ Mlinarič, Jože: Judje na slovenskem Štajerskem do njihove prisilne izselitve v letu 1496. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 71, 2000, št. 1, str. 49-68; Wadl, Wilhelm: *Geschichte der Juden in Kärnten im Mittelalter: Mit einem Ausblick bis zum Jahre 1867*. Klagenfurt 1981 (dalje Wadl: *Geschichte der Juden in Kärnten im Mittelalter*), str. 154-158; Mlinarič, Jože: *Mariborski Židje v zadnjih desetletjih pred izgonom iz mesta, njihov izgon in sledovi*. Maribor 1996; Detoni, Milica: *Mariborski geto*. V: *Jevrejski almanah: 1957-1958*. Beograd 1958, str. 72-74; Detoni, Milica: *Mariborski geto*. V: 2000, 1997, št. 96-97, str. 219-223; Brug-

zanesljivo začeli naseljevati tudi v Ljubljani, kjer je nastala edina judovska skupnost na Kranjskem.⁴⁴ V 14. stoletju so se Judje zanesljivo začeli naseljevati tudi v istrskih mestih na ozemlju sedanje Republike Slovenije. V Kopru se prvič omenjajo 1386, v Piranu 1390 in v Izoli 1421.⁴⁵

Judje so se v glavnem ukvarjali s trgovino in bančništvom. Toda že kmalu so se najprej pri trgovanju, nato pa v vedno večji meri tudi pri posojanju denarja srečavali z vedno močnejšo konkurenco krščanskih trgovcev in bankirjev. Zato so se iz manj pomembnih mest začeli priseljevati v gospodarsko privlačnejša večja mestna središča, na ozemlju sedanje Republike Slovenije zlasti v Maribor. Judje so živeli pod pravnim varstvom deželnih gospodov, katerim so v zameno plačevali visoke davke. Zaradi postopnega upadanja njihovega gospodarskega pomena pa so imeli deželni gospodje vedno manj interesov, da bi judovskemu prebivalstvu dovolili ostati v svojih deželah. Zato so postali dojemljivi za pritiske tistih skupin, ki so se jih iz ideoloških (antisemitizem) in gospodarskih razlogov (zadolženost pri judovskih bankirjih) hoteli znebiti. Do konca 15. stoletja so tako Jude izgnali iz številnih dežel in mest Svetega rimskega cesarstva nemške narodnosti. Tudi deželni stanovi na Štajerskem in Koroškem so se vneto zavzemali za izgon Judov. Po dolgih pogajanjih je cesar Maksimiljan I. 18. marca 1496 ukazal izgnati Jude s Štajerske. Judje so naposled morali deželo zapustiti do 24. aprila 1497, štajerski deželni stanovi pa so morali cesarju zaradi izpada dohodkov od Judov plačati 38.000 goldinarjev. Skoraj istočasno je cesar 9. marca 1496 v zameno za 4.000 goldinarjev izdal tudi ukaz o izgonu Judov s Koroške, ki so morali deželo zapustiti v roku pol leta. Za razliko od izganjanja judovskega prebivalstva s tega ozemlja pred in med drugo svetovno vojno, cesar deželnim stanovom ni dovolil zapleniti judovskega premoženja, temveč so Judje za svoje premoženje dobili izplačano kupnino, ki pa je bila verjetno nekoliko nižja od njene realne cene. Po drugi strani cesar Maksimiljan I. vseeno ni hotel izgubiti svojih judovskih davkoplačevalcev in jim je zato dovolil, da se naselijo v drugih Habsburških deželah, predvsem v Spodnji Avstriji z Dunajem in v zahodni Ogrski.⁴⁶

---

ger: Von der Ansiedlung bis zur Vertreibung, str. 182-185; Frejdenberg, Maren Mihajlovič: Rabbi Israel Isserlein, his circle and thoughts on the Holy Land. V: Jerusalem in Slavic culture. Ljubljana, Jeruzalem 1999, str. 103-115.

⁴⁴ Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 5-24; Hudelja, Mihaela: Judje v Ljubljani od 13. do 19. stoletja. V: Etnolog, 4, 1994, str. 119-128.

⁴⁵ Peršič, Janez: Židje in kreditno poslovanje v srednjeveškem Piranu. Ljubljana 1999.

⁴⁶ Brugger: Von der Ansiedlung bis zur Vertreibung, str. 224-227; Schöggel-Ernst, Elisabeth: Die Vertreibung der Juden aus Steiermark, Kärnten und Krain am Ende des Mittelalters. Quellen und Geschichte. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 71, 2000, št. 1, str. 299-314; Wadl: Zur Geschichte der Juden in Kärnten im Mittelalter, str. 103-105.

Nekaj teh Judov se je verjetno naselilo tudi v Ljubljani. Ljubljanska judovska skupnost se je v tem času tudi spopadala z gospodarskimi težavami, zato se je začela bolj intenzivno ukvarjati s trgovino. Za razliko od koroških in štajerskih deželnih stanov niso imeli kranjski deželni stanovi nobenega interesa za izgon Judov. V kranjskem primeru so Jude hoteli izgnati ljubljanski meščani, ki so se s tem želeli znebiti neprijetne konkurence. Leta so s svojimi zahtevami končno uspeli. 1. januarja 1515 je cesar Maksimiljan I. podelil mestu pravico, da v zameno za različna denarna plačila Jude izžene in jim v bodoče prepreči ponovno naselitev.⁴⁷

2. PREPOVED NASELJEVANJA

Veliko izgnanih Judov se je naselilo v obalna mesta Istre, v mesta Gorisško-Gradiščanske in v Trst.⁴⁸ Po izgonu Judov s Štajerske, Koroške in Kranjske konec 15. in na začetku 16. stoletja so na slovenskem narodnostnem ozemlju judovske skupnosti obstajale samo še na njegovem obrobju, v prvi vrsti v Trstu in Gorici. Konec 17. stoletja so obe judovski skupnosti preselili v geto. V tržaškem getu je bilo 13 hiš, v goriškem pa 16 hiš z ustreznim številom družin in njihovih družinskih članov. Toda v 18. stoletju je z naglim gospodarskim razvojem Trsta začela hitro naraščati tudi judovska skupnost v tem mestu. S tem se ni krepil le njihov gospodarski položaj, temveč je judovska skupnost pridobila tudi številne privilegije. Leta 1771 jim je vladarica Marija Terezija podelila privilegij, po katerem so lahko svobodno trgovali na kopnem in po morju, motivirala jih je pri ustanavljanju tovarn in manufaktur, potrdila je njihovo versko svobodo in odpravila nekatere davke. Leta 1785 je bil geto na posled tudi formalno odpravljen. Za časa Ilirskih provinc (1809-1814) so bili Judje v civilno-pravnem položaju povsem izenačeni z ostalim prebivalstvom. Tudi po vrnitvi v okvir Habsburške monarhije so obdržali svoje privilegije. V lasti so lahko imeli zemljišča, lahko so svobodno potovali in razen posebnega davka na proke jim ni bilo potrebno plačevati nobenih posebnih davkov.⁴⁹

Ves ta čas je bilo Judom še vedno prepovedano naseljevati se na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem. Zato v teh deželah tudi ni bilo stalno naseljenega judovskega prebivalstva. Kljub temu pa so posamezni judovski trgovci,

⁴⁷ Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 24-28.

⁴⁸ Frejdenberg, Maren Mihailovič: Again on the exiles of 1497-1515. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 71, 2000, št. 1, str. 107-112.

⁴⁹ Lind, Christoph: Juden in den habsburgischen Ländern 1670-1848. V: Geschichte der Juden in Österreich, Wien 2006 (dalje Lind: Juden in den habsburgischen Ländern 1670-1848), str. 381-383, 442-443; Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 34-35, 40.

predvsem iz bližnjih judovskih skupnosti na Primorskem in Ogrskem, ves čas prihajali v te dežele po trgovskih poslih. Posamezni Judje so od oblasti dobili tudi posebna dovoljenja za opravljanje določenih trgovskih poslov. Ker je imela Kranjska živahne trgovske odnose s Primorsko in Italijo, je bila predvsem v Ljubljani opazna dejavnost tržaških in goriških Judov. Nekaj Judov se je zadrževalo tu tudi dlje časa. Kljub temu pa zaradi prepovedi naseljevanja njihova prisotnost nikoli ni bila dolgotrajna. Tudi na Štajerskem in Koroškem so Jude v 17. in 18. stoletju trpeli le izjemoma in še to le za krajši čas.⁵⁰

V drugi polovici 18. stoletja je država postopoma začela spreminjati svojo politiko glede judovskega prebivalstva. Iz njih je hoteli narediti državi čim bolj koristne podanike. Ta politika je svoj vrh dosegla z nastopom vladavine Jožefa II. Avstrijski cesar Jožef II. je s tolerančnim patentom 13. oktobra 1781 protestantom in pravoslavcem zagotovil skoraj enake pravice kot so jih imeli katoliki. Judje tako obsežnih pravic niso dobili. Toda izmed naslednjih tolerančnih patentov so se štirje patenti nanašali tudi na Jude. Že 19. oktobra 1781 je bil izdan za Jude na Češkem, 2. januarja 1782 za Jude v Spodnji Avstriji, 31. marca 1783 za Jude na Ogrskem in šele leta 1788 za Galicijo. Vsak od teh zakonov je bil nekoliko drugačen, saj je bil prilagojen lokalnim razmeram. Kljub temu jim je bilo skupno, da so odpravili ponižujočo glavarino, da so Judom dovolili študirati na univerzah, se zaposlovati v različnih obrteh ter ustanavljati tovarne. S pomočjo te zakonodaje je Jožef II. hotel iz Judov ustvariti koristne državne podložnike, niti najmanjšega namena pa ni imel razširiti nastanitvenega prostora za Jude tudi na tiste dežele, iz katerih so bili izključeni.⁵¹ Leta 1783 je bilo judovskim trgovcem dovoljeno obiskovati samo letne sejme v Celovcu, Gradcu, Ljubljani in Linzu, izrecno pa jim je bilo prepovedano obiskovati manjše trge in se ukvarjati s krošnjarstvom. Leta 1787 jim je bilo s posebnim patentom celo izrecno prepovedano krošnjarjenje na letnih sejmih. Zaradi nezmožnosti natančnega nadzora so posamezni judovski trgovci ostajali v teh deželah tudi izven časa letnih sejmov.⁵²

⁵⁰ Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 29-39; Lind: Juden in den habsburgischen Ländern 1670-1848, str. 361.

⁵¹ Lohrmann, Klaus: Die Judengesetzgebung in Österreich und die Französische Revolution. V: Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 1989: Die Auswirkungen der Französischen Revolution auf die Entwicklung des Bürgertums im pannonischen Raum (1789-1830). Eisenstadt 1992, str. 233-238; Kann, Robert A.: Geschichte des Habsburgerreiches 1526-1918. Wien, Köln in Graz 1977, str. 180; McCagg, William O.: A History of Habsburg Jews, 1670-1918. Bloomington in Indianapolis 1992 (dalje McCagg: A History of Habsburg Jews), str. 28-29; Bihl, Wolfdieter: Die Juden. V: Die Habsburgermonarchie 1848-1918, knjiga III: Die Völker des Reiches, 2. del. Wien 1980 (dalje Bihl: Die Juden), str. 891-892.

⁵² Wadl: Geschichte der Juden in Kärnten im Mittelalter, str. 11, 235-240; Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 40-42.

3. ILIRSKÉ PROVINCE

Šele z ustanovitvijo francoskih Ilirskih provinc (1809-1814) so se lahko Judje nekaj let svobodno naseljevali na Kranjskem (in zahodnem Koroškem). Z razglasitvijo gospodarske svobode so se lahko tujci in tako tudi Judje v Ilirskih provincah prosto naseljevali in gospodarsko udeleževali. V Ljubljani sta se tako naselila brata Abraham in Mojzes Heimann in tu odprla trgovino. Pridružilo se jima je še nekaj sorodstva in uslužbencev. V Ljubljani se je kot profesor matematike naselil še Samuel Gunz. Guverner Auguste Frédéric Louis Viesse de Marmont je z odlokom z dne 27. novembra 1810 naposled razveljavil vse izjemne zakone glede Judov in s tem tudi na civilno-pravnem področju Jude izenačil z ostalim prebivalstvom. Z avstrijsko zasedbo Ilirskih provinc in njihovo ponovno priključitvijo Habsburški monarhiji so habsburške oblasti na Kranjskem in Primorskem hotele na nekaterih področjih vzpostaviti stanje pred francosko zasedbo. Zato je 29. avgusta 1814 okrožno glavarstvo sporočilo v Ljubljani naseljenim devetim Judom, da se morajo v določenem roku izseliti. Kmalu je bila tudi obnovljena prepoved bivanja Judov v Ljubljani, razen v času sejmov. S tem so bili ponovno uveljavljeni predpisi iz časa pred Ilirskimi provincami. Od prizadetih Judov je Samuel Gunz prestopil v katoliško vero in je zato lahko ostal, Abraham Heimann pa se je izselil. Nasprotno se je Mojzes Heimann pritožil in uspelo mu je, da je leta 1817 državna oblast njegovi družini pustila pravice, ki jih je po zakoniti poti pridobila za časa Ilirskih provinc.⁵³ Toda zaradi nasprotovanja ostalih ljubljanskih trgovcev in tudi mestnih oblasti je imela družina Heimann v naslednjih desetletjih velike težave pri izvajanju svojih gospodarskih dejavnosti. Kot njihovi uslužbenci so v Ljubljano sicer prišli še nekateri drugi Judje, vendar je bila večina od njih že pokristjanjena oziroma je kmalu prestopila v eno od krščanskih ver. S tem so se izognili problemom, ki bi jih drugače imeli pri pridobivanju dovoljenja za bivanje in opravljanje trgovske ali kakšne druge pridobitne dejavnosti. V naslednjih desetletjih so se potomci ljubljanskih krščenih Judov, ki so ostali v mestu, povsem asimilirali v prevladujočo slovensko in/ali nemško krščansko okolje.⁵⁴

⁵³ Podobno se je med leti 1812-1814 nekaj Judov naselilo v beljaškem okrožju in jim je bilo nato leta 1817 na podlagi dvornega dekreta dovoljeno ostati. Gl.: Wadl: Geschichte der Juden in Kärnten im Mittelalter, str. 240.

⁵⁴ Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 43-50.

III. RAZVOJ JUDOVskega PREBIVALSTVA V PREKMURJU

1. ZAČETKI NASELJEVANJA

V 18. stoletju, ko se je bilo Judom prepovedano naseljevati na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, ter so v Gorici in Trstu živeli zaprti v getu, se je judovsko prebivalstvo začelo naseljevati v Prekmurju. Na Ogrskem namreč niso poznali prepovedi naseljevanja Judov. Kljub temu pa so začeli Judje relativno pozno prihajati v izrazito podeželsko kmečko okolje. Njihov naselitveni vzorec je bil zato nujno veliko bolj podeželsko naravnani in se je tako ujema z naselitvenim vzorcem judovskega prebivalstva drugje na Ogrskem. Po koncu turške okupacije večjega dela Ogrske leta 1699 so se Judje z zahodnih obronkov Ogrske začeli seliti še po drugih krajih ogrskega kraljestva. Ti Judje so prvotno večinoma izvirali iz avstrijskih in ostalih nemških dežel. V naslednjih desetletjih so judovski priseljenci s Češke še okrepili njihovo številčno prisotnost. Po priključitvi nekdanje poljske Galicije k Habsburški monarhiji je po letu 1772 prihajalo vedno več judovskih priseljencev. Judovsko prebivalstvo na Ogrskem je s tem začelo skokovito naraščati. Leta 1787 so tako predstavljali 1,3 % (80.775 oseb) ogrskega prebivalstva (brez hrvaških dežel). Leta 1869 je njihovo število naraslo že na 4 % (542.279 oseb) in se je nato do leta 1910 povzpelo na 5 % (911.277 oseb) celotnega prebivalstva.⁵⁵

V skladu z naraščanjem judovskega prebivalstva na celotnem Ogrskem je to prebivalstvo naraščalo tudi v Prekmurju. Po prenehanju turške nevarnosti se je v prvih desetletjih 18. stoletja gospodarstvo lahko začelo normalno razvijati. Zaradi ugodnih prometnih poti, razvoja trgovine in nenazadnje potreb lokalnih veleposestnikov so se tudi v Prekmurje kmalu začeli naseljevati judovski trgovci in kramarji. Judje so tako v Prekmurju prvič omenjeni leta 1700 v vasi Domanjševci. Prve Jude v Lendavi pa omenja popis judovskega prebivalstva županije Zala iz leta 1728. Ti Judje so v Lendavo prišli iz Rechnitza iz sedanje avstrijske dežele Gradiščanska, ki pa je takrat predstavljala zahodni del ogrskega

⁵⁵ Fischer, Rolf: *Entwicklungsstufen des Antisemitismus in Ungarn 1867-193: Die Zerstörung der magyarisch-jüdischen Symbiose*, München 1988 (dalje Fischer: *Antisemitismus in Ungarn*), str. 32-33; McCagg: *A History of Habsburg Jews*, str. 125; Miller, Michael L: *Zwischen Stadt und Pußta: Jüdische Wanderungen und Wandlungen in der Habsburgischen Monarchie. V: Das Judentum im pannonischen Raum vom 16. Jahrhundert bis zum Jahr 1914*. Kaposvár 2009, str. 7-12.

kraljestva. Leta 1778 je bilo v Lendavi 14 Judov. Nato so se začeli naseljevati še v Murski Soboti, Beltincih in drugih prekmurskih vaseh.⁵⁶

2. EMANCIPACIJA JUDOV

Pri vedno večjem judovskem naseljevanju je nedvomno igral pomembno vlogo tolerančni patent Jožefa II. z dne 31. marca 1783 za Jude na Ogrskem. Odslej so bili Judje lahko zakupniki (ne pa lastniki) zemljiških posesti. Kot obrtniki (ne pa mojstri) so lahko vstopili v cehe. Prosto so se lahko šolali (razen na univerzah) in so se lahko prosto naseljevali (razen v rudarska mesta v sedanji Slovaški). Vendar so marsikje še vedno veljale regionalno veljavne omejitve glede pravice do bivanja in zadrževanja. Dekret novega cesarja Leopolda II. iz leta 1790 je potrdil veljavne zakonske določbe glede pravic Judov, ki so nato veljale vse do leta 1840. Judje so sedaj dobili domovinsko pravico na celotnem Ogrskem (razen slovaških rudarskih mest), prosto so se lahko ukvarjali s trgovino in obrtjo ter ustanavljali tovarne (v katerih so lahko zaposlovali le judovske delavce). V času revolucije 1848/49 in razglasitve ogrske neodvisnosti so Judje junija 1849 končno dobili uzakonjeno enakopravnost. Vendar je bila ta po porazu revolucije par tednov kasneje hitro odpravljena. Šele z začetkom ustavnega življenja so lahko tudi Judje na Ogrskem dočakali nove zakone, ki so prispevali k njihovi emancipaciji. Leta 1860 sta izšli dve uredbi, ki sta jim podeljevali pravico do pridobivanja lastništva na zemljiške posesti in pravico do priseljevanja v slovaške rudarske kraje. Podobno kot v avstrijski polovici Habsburške monarhije so prišli Judje na Ogrskem in s tem v Prekmurju do dolgo želene emancipacije šele leta 1867, z nastankom dualistične Avstro-Ogrske. Z zakonskim členom XVII. iz leta 1867 so bili judovski prebivalci Ogrske glede vseh državljanskih in političnih pravic razglašeni za enakopravne krščanskim prebivalcem. S tem so bili odpravljani vsi do takrat veljavni zakoni, ki so nasprotovali tej enakopravnosti. Toda tudi s tem zakonom judovsko prebivalstvo še vseeno ni doseglo verske enakopravnosti. Leta 1868 so bili dovoljeni verski prestopi, šele leta 1895 pa je bila zakonsko uveljavljena enakopravnost in reciprociteta vseh veroizpovedi, s čimer je bila uveljavljena splošna verska svoboda. Za razliko od avstrijske polovice monarhije je šla Ogrska še veliko dlje in je uvedla obvezno civilno poroko.⁵⁷

⁵⁶ Kuzmič, Franc: Posebnosti židovske populacije v panonskem prostoru glede izseljenstva in sezonstva. V: Sezonstvo in izseljenstvo v panonskem prostoru: sosedstvo Avstrije, Hrvaške, Madžarske in Slovenije, Ljubljana 2003 (dalje Kuzmič: Posebnosti židovske populacije), str. 137; Gašpar, Lazar: Židje v Lendavi, str. 32-33; Kuzmič: Podjetnost prekmurskih Židov, str. 172; Rudaš, Andreja: Judje v Prekmurju. Ljubljana 2004, str. 5-6.

⁵⁷ Fischer: Antisemitismus in Ungarn, str. 28-32; Gottas, Friedrich: Ungarn im Zeit des Hochliberalismus: Studien zur Tisza-Ära (1875-1890), Wien 1976, str. 162-164; Bihl: Die Juden, str. 895-896.

3. NARAŠČANJE ŠTEVILA JUDOVskega PREBIVALSTVA

Postopna emancipacija judovskega prebivalstva na Ogrskem je omogočila vedno večjo judovsko priseljevanje tudi v Prekmurje. V drugi polovici 19. stoletja so se Judje v Prekmurje priseljevali iz zahodnega dela Ogrske, ki je kot Gradiščanska danes del Avstrije, iz drugih sosednjih avstrijskih dežel, predvsem s Štajerske in seveda tudi iz sedanje Madžarske. Pri tem so pomembno vlogo odigrale sorodstvene povezave in zaposlovanje lastnih ljudi. V 19. stoletju je imelo judovsko prebivalstvo tudi visoko rodnost.⁵⁸ Število judovskega prebivalstva se je tako od leta 1778, ko jih je bilo samo 14, v enem stoletju (do leta 1880) dvignilo na 1082. V naslednjih desetletjih je število judovskega prebivalstva najprej začelo rahlo upadati, v prvem desetletju 20. stoletja se je spet nekoliko povečalo, nato pa je predvsem po prvi svetovni vojni začelo hitro upadati. Tabela 1 tako prikazuje število judovskega prebivalstva v Prekmurju glede na različne cerkvene šematizme (1793, 1812, 1846, 1854) in na različne popise prebivalstva (1836, 1880, 1890, 1900, 1910, 1921, 1931) med leti 1778 in 1931, katerim je dodan še popis Judov iz Dravske banovine leta 1937.

Tabela 1: Število Judov v Murski Soboti, Lendavi ter v Beltincih in drugih prekmurskih vaseh med leti 1778 in 1937⁵⁹

	Lendava	Murska Sobota	Beltinci	okoliške vasi	skupaj
1778	14	0	0	0	14
1793	19	14	21	6	60
1812	23	13	40	0	76
1836	69	98	34	10	211
1846	82	180	30	29	321
1854	162	180	43	74	459
1880	220	311	152	399	1082
1890	217	283	86	441	1027
1900	274	199	69	377	919
1910	382	234	60	299	976

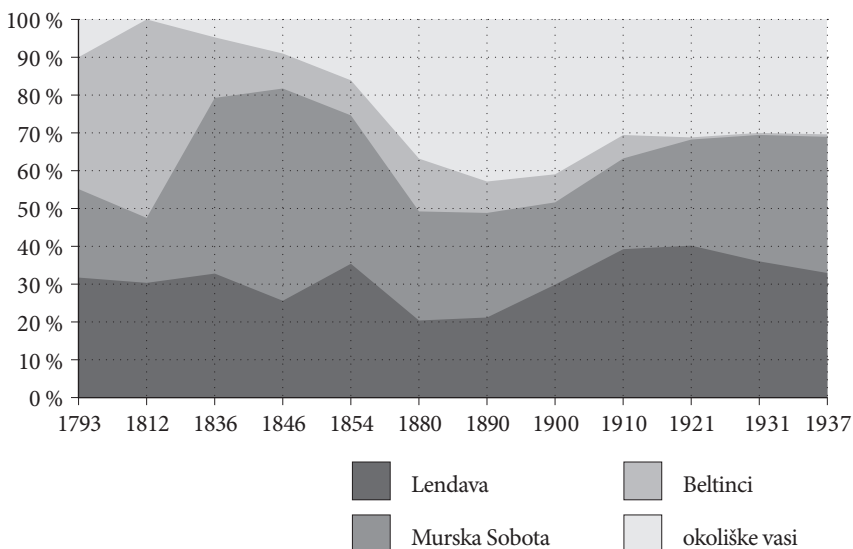
⁵⁸ Kuzmič: Posebnosti židovske populacije, str. 138.

⁵⁹ Toš, Marjan: Die Juden von Pckmurje (Übermurgebiet) zwischen 1848 und 1914. V: Das Judentum im pannonschen Raum vom 16. Jahrhundert bis zum Jahr 1914. Kaposvár 2009 (dalje Toš: Die Juden von Pckmurje), str. 56-64; Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januarja 1921 god., Sarajevo 1932 (dalje: Popis stanovništva 1921); Splošni pregled Dravske banovine, str. 193; ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938. Primerjaj še: Luthar, Oto in Šumi, Irena: Living in Metaphor: Jews and anti-Semitism in Slovenia. V: Jews and anti-semitism in the Balkans. Ljubljana, Jeruzalem 2004, str. 38; Zelko, Ivan: Gospodarska in družbena struktura turniške prazupnije po letu 1381, Ljubljana 1972, str. 60-61; Kuzmič: Podjetnost prekmurskih Židov, str. 172, 178.

	Lendava	Murska Sobota	Beltinci	okoliške vasi	skupaj
1921	250	175	4	195	624
1931	171	159	3	143	476
1937	137	150	3	127	417

Kot kaže graf 1, je bilo v Prekmurju judovsko prebivalstvo močno prisotno v obeh prekmurskih mestnih središčih, v Lendavi in Murski Soboti. V teh dveh naseljih je v prvi polovici 19. stoletja živel kar tri četrtine vseh prekmurskih Judov. Ostali Judje so živeli raztreseni po različnih okoliških vaseh. Izmed vasi so se v zelo pomembno judovsko središče razvili Beltinci. Beltinci so bili ena od najpomembnejših prekmurskih vasi, katera je imela tudi sorazmerno zelo veliko prebivalcev, saj je npr. leta 1869 imela le par sto prebivalcev manj (1216 prebivalcev) kot obe kasnejši prekmurski mestni središči. Zato so Beltinci v tem času lahko postali tretje središče Judovstva v Prekmurju, ki je imelo lastno judovsko versko občino in celo sinagogo.⁶⁰ Ker pa se Beltinci v naslednjih desetletjih niso uspeli razviti v mestno središče, se njegovo prebivalstvo ni povečevalo tako hitro kot v Murski Soboti in Lendavi. Leta 1931 je tako v Beltincih živel 1524 ljudi. Posledično se je hitro manjšalo tudi število Judov.

Graf 1: Delež Judov Murske Sobote, Lendave, Beltincev in drugih prekmurskih vasi med leti 1793 in 1937, v %.

⁶⁰ Zadavec, Bojan: Židje v Beltincih. V: Beltinci, 7, 2001, str. 24-26; Jelinčič: Judje na Slovenskem, str. 83; Pančur, Andrej: Teritorialni obseg judovskih verskih občin na ozemlju sedanje Slovenije pred drugo svetovno vojno. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 48, 2008, št. 1, str. 47;

Šele od srede 19. stoletja so se Judje začeli sorazmerno bolj množično naseljevati tudi po drugih prekmurskih vaseh. Leta 1880, ko je v Prekmurju živelo največ Judov, jih je skoraj polovica živela razseljenih po različnih vaseh (med drugih tudi v Beltincih). To je bilo obdobje, ko se je število judovskega prebivalstva hitro dvigalo ne le na celotnem Ogrskem, temveč tudi v Prekmurju. Ob tem so vedno novi judovski priseljenci dobro izkoristili poslovne prilžnosti ne le po mestih, temveč v vedno večji meri še po vaseh. Velika večina prekmurskih Judov se je namreč v skladu s splošnim razvojem na Ogrskem preživljala kot trgovci, kramarji, mesarji, krčmarji in obrtniki. Zaradi relativne ekonomske zaostalosti Prekmurja je bilo v 18. in 19. stoletju tu zelo malo domačega meščanstva. Klub temu pa je s postopno komercializacijo prekmurskega okolja naraščala tudi potreba po posredniških, uslužnih in proizvodnih dejavnostih. Ker se je domače meščanstvo prepočasi razvijalo, so judovski priseljenci zapolnili naraščajočo potrebo po trgovcih, kramarjih, gostilničarjih, mesarjih, obrtnikih, v mestih pa tudi po različnih svobodnih poklicih. Po vaseh so Judje združevali celo več dejavnosti na enkrat in so tako hkrati delovali kot trgovci, krčmarji in mesarji. Zaradi pomanjkanja in oddaljenosti primernih nakupovalnih središč so v gosto poseljenih prekmurskih vaseh zadovoljevali potrebe po najosnovnejših življenjskih potrebščinah.⁶¹ Nič čudnega torej, če se je v številnih prekmurskih vaseh naselila samo kakšna judovska družina.

4. UPADANJE ŠTEVILA JUDOVSKEGA PREBIVALSTVA

Vse kaže, da so judovski priseljenci do 80. let 19. stoletja zapolnili vse tržne niše, ki jim jih je ponujalo Prekmurje. Od tega časa namreč število judovskega prebivalstva več ne narašča, temveč do konca 19. stoletja celo rahlo upada. Sorazmerno bolj je upadalo število Judov po vaseh, predvsem v Beltincih. Zato se je delež judovskega prebivalstva v Lendavi in Murski Soboti od srede druge polovice 19. stoletja z dobre polovice dvignil na dve tretjini judovskega prebivalstva v Prekmurju. Judovsko prebivalstvo je zlasti občutno naraslo v Lendavi. Delež judovskega prebivalstva se je tako v občini Lendava od leta 1880 z 12 % (od skupno 1879 prebivalcev) do leta 1910 celo povečal na 14 % celotnega prebivalstva (od skupno 2729). Nasprotno je v tem času v občini Murska Sobotna s 17 % (od skupno 1786) padel na 9 % celotnega prebivalstva (od skupno 2748). S hitrim naraščanjem celotnega prebivalstva v Prekmurju je posledično padal tudi delež judovskega prebivalstva. Če je še leta 1880 v Prekmurju živelo

⁶¹ Keršovan, Ferid G.: Spomini na gospodarsko in socialno življenje v Prekmurju. V: Kronika, XII, 1964, št. 3, str. 169-184; Kuzmič: Podjetnost prekmurskih Židov, str. 173-174.

1,5 % Judovskega prebivalstva (od skupno 73.765), je ta delež do leta 1910 padel na 1,1 % (od skupno 90.670). Čeprav se je v letih pred prvo svetovno vojno iz pretežno agrarnega in gospodarsko nerazvitega Prekmurja izseljevalo vedno več ljudi, je bila rast večinskega prebivalstva vseeno veliko višja od stagniranja rasti prekmurskih Judov.⁶²

Takšna stagnacija judovskega prebivalstva v Prekmurju je bila povsem v skladu s takratnim razvojem na celotnem Ogrskem. Čeprav je število Judov po letu 1880 še vedno hitro naraščalo, je bila ta rast zelo neenakomerna. Maršikje število Judov ni le ostajalo enako, temveč se je celo zmanjševalo. V ogrski statistični enoti desni breg Donave, ki je zajemala večino današnje zahodne Madžarske skupaj s Prekmurjem, se je npr. število Judov iz dobrih 95.000 do leta 1910 zmanjšalo na 90.000, njihov delež pa je iz 3,7 % upadel na 2,9 %. To zmanjševanje judovskega prebivalstva je šlo predvsem na račun izseljevanja iz vasi in manjših mest v večja mestna središča. Manjša mesta so v glavnem pritegnila priseljence iz neposredne okolice, velika mesta pa iz celotne države in celo iz tujine. V tem pogledu se je število Judov zlasti hitro večalo v Budimpešti. Pred prvo svetovno vojno je v Budimpešti živela že skoraj četrtina vseh ogrskih Judov, budimpeštanski Judje pa so predstavljali skoraj četrtino prebivalstva v tem mestu.⁶³

Nasprotno sta bili Lendava in Murska Sobota odločno premajhni in premalo razviti, da bi lahko uspešno pritegnili večje število novih judovskih priseljencev. Popis Judov iz leta 1937 tako jasno kaže, da velika večina prekmurskih Judov, ki se ni rodila v Prekmurju, izvira iz bližnjih madžarskih mest in vasi, ki so v času dvojne monarhije prav tako kot prekmurski kraji ležali v županijah Zala in v Železni županiji (županija Vas).

Razpad Avstro-Ogrske leta 1918, revolucionarno vrenje na Madžarskem leta 1919 in dokončna priključitev Prekmurja Jugoslaviji leta 1920 so povzročile največjo politično zarezno v demografskem razvoju judovskega prebivalstva vse do druge svetovne vojne. Med leti 1910 in 1921 se je tako število Judov zmanjšalo za skoraj dve petini na le 624 (tabela 1). Posledično je v Prekmurju padel tudi delež judovskega prebivalstva, tako da so leta 1921 Judje predstavljali samo še 0,68 % celotnega prebivalstva (skupaj 92.295). V tem času so se Judje iz gospodarsko nerazvitega in podeželskega Prekmurja še naprej izseljevali proti

⁶² Melik, Vasilij: Rast mestnega prebivalstva na Slovenskem pred prvo svetovno vojno. V: *Ekonomski revija*, 1956 (dalje. Melik, Rast mestnega prebivalstva), str. 206; Černy, Dragica: Rast prebivalstva v Prekmurju. V: *Kronika*, 1, 1953, št. 2 (dalje Černy, Rast prebivalstva v Prekmurju), str. 132, 135-136; Toš: *Die Juden von Pekomurje*, str. 56-64.

⁶³ Bihl: *Die Juden*, str. 882-886; Fischer: *Antisemitismus in Ungarn*, str. 33-35.

večjim mestnim središčem. Toda za tako velik upad judovskega prebivalstva je bila kriva tudi prva svetovna vojna in nastanek nove državne meje, ki je prekmurske Jude odrezal od njihovih prejšnjih gospodarskih in kulturnih središč. Prekmursko judovsko prebivalstvo je bilo namreč tesno vpeto v madžarski kulturni prostor, zato se jih je po nastanku jugoslovanske države kar precej odločilo oditi v na novo nastalo madžarsko državo. Zlasti še, ker so jih na ta prostor navezovali tudi sorodstvene povezave. Poleg tega je Prekmurje v času po razpadu Habsburške monarhije pretresalo še revolucionarno vrenje. Veliko Judov naj bi se zato izselilo zaradi pogromov nad Judi v času madžarske sovjetske republike leta 1919 in njihovega sodelovanja v Murski republiki. Nekaj Judov pa naj bi nova jugoslovanska oblast tudi izgnala.⁶⁴ Sorazmerno več Judov se je tako izselilo iz vasi kot iz mest, kjer so se Judje lahko počutili nekoliko bolj varne, tako da je po letu 1921 v Murski Soboti in Lendavi živelo že skoraj 70 % prekmurskih Judov. Zlasti drastično se je zmanjšalo število prebivalcev v Beltincih, ki so jih Judje skoraj povsem zapustili (tabela 1).

Tudi v jugoslovanski državi se je število Judov v Prekmurju še naprej nezadržno zmanjševalo. Ob naslednjem popisu prebivalstva leta 1931 so tako našli za skoraj četrtno manj Judov (476), s čimer je delež Judov upadel na 0,52 % prekmurskega prebivalstva (90.717). Leta 1937 pa je bilo v Prekmurju naposled popisano le še 417 Judov. Število Judov se je enakomerno zmanjševalo tako v mestih kot po vaseh. Toda po drugi strani se je v primerjavi z Mursko Soboto število Judov zlasti hitro zmanjševalo v Lendavi (graf 1). Vse kaže, da je hitreje se razvijajoča Murska Sobota tudi svojemu judovskemu prebivalstvu ponujala veliko več možnosti za uspešen gospodarski razvoj kot pa obmejna Lendava. Leta 1931 je tako v Murski Soboti živelo že 3571 ljudi, v Lendavi pa komaj 2443. S hitrim razvojem celotnega prebivalstva in s postopno stagnacijo judovskega prebivalstva so Judje leta 1931 v Murski Soboti predstavljali samo še 4,4 % prebivalstva, prav toliko pa tudi v občini Lendava (skupaj z Dolgo vasjo 3836 prebivalcev). Ker so bili Judje skoraj brez izjeme mestni prebivalci, je bil njihov delež v mestni naselbini Lendava seveda veliko višji in je znašal celo dobrih 9 %.⁶⁵

Glavni krivec za nadaljnjo upadanje števila prekmurskih Judov je bila še vedno ekonomska zaostalost Prekmurja. Na slabo razvitem in omejenem prekmurskem tržišču je bila vedno bolj opazna konkurenca nejudovskega meščanstva, ki se je vedno bolj krepilo. Nasprotno so velika mesta v ostalih

⁶⁴ Kokolj, Miroslav: Prekmurje v prevratnih letih 1918-1919. V: *Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918-1920: zbornik razprav s simpozija v Radencih*. Ljubljana 1981, str. 71-79; Brumen: *Na robu zgodovine*, str. 46.

⁶⁵ Splošni pregled Dravske banovine, str. 132, 160

delih Jugoslavije ponujala ugodne priložnosti za gospodarski razvoj judovskega prebivalstva, katero se je lahko zaradi svoje ugodne socialne strukture uspešno vključevalo v velemestno življenje. Za prekmurske Jude so bila veliko bolj kot relativno majhna slovenska mesta privlačna hrvaška velika mesta. Leta 1937 tako v ostalih slovenskih mestih zasledimo le nekaj prekmurskih Judov (v Ljubljani trgovskega potnika Josipa Boroša, trgovca Mavra Kleina in tipografa Arturja Kohna z družino). Nasprotno je veliko prekmurskih Judov mogoče zaslediti v Zagrebu. Tik pred drugo svetovno vojno je bilo npr. od vseh zagrebških Judov vsaj 42 rojenih v Murski Soboti. V Murski Soboti je bilo rojenih celo več zagrebških Judov kot v katerih drugih večjih hrvaških mestih z večjim številom prisotnega judovskega prebivalstva (npr. Našice, Podravska Slatina, Požega itd.). 12 zagrebških Judov pa je bilo rojeno v drugih prekmurskih krajih, predvsem seveda v Lendavi.⁶⁶

S selitvijo prekmurskih Judov v mesta, predvsem v takratna bližnja velika mesta, se je torej le nadaljeval trend, ki se je začel že v 80. letih 19. stoletju. Podobno kot drugje v Jugoslaviji se je sedaj ta trend samo še okrepil. Na Hrvaškem je tako leta 1880 v mestih živelo dve petine Judov, leta 1910 že polovica in leta 1931 celo tri četrtine. Od tega jih je leta 1921 v Zagrebu živelo skoraj 30 %, deset let kasneje pa že skoraj 45 %. V Zagrebu se je torej v samo desetih letih število Judov povečalo za 47 %. Število Judov je hitreje naraščalo samo še v Beogradu, kjer se je v tem času dvignilo celo za 63 %. Nasprotno se je število Judov v hrvaških vaseh in manjših naseljih zmanjšalo za skoraj polovico. Glede na to, da se je v tem času število Judov na Hrvaškem vseeno povečalo za skoraj 5 %, gre to povečanje le na račun hitre rasti Zagreba. V tem pogledu je bil razvoj judovskega prebivalstva v Prekmurju povsem v skladu z razvojem na Hrvaškem. Podobno je bilo tudi drugih sosednjih deželah. Na avstrijskem Gradiščanskem, od koder so v 18. stoletju v Prekmurje prišli prvi judovski priseljenci, se je število Judov med leti 1880 in 1934 praktično prepolovilo. Pospešeno izseljevanje Judov v velika urbana središča je bilo tudi povsem v skladu s splošnim evropskim razvojem. V 30. letih 20. stoletja je v mestih živelo že več kot 85 % nemških, okoli 80 % madžarskih ter celo več kot 75 % poljskih Judov.⁶⁷

⁶⁶ Švob, Melita: Židovi u Hrvatskoj: židovske zajednice, 1. del. Zagreb 2004 (dalje Švob, Židovi u Hrvatskoj 1), str. 90-98, 462-463. Švob, Melita: Židovi u Hrvatskoj: židovske zajednice, 2. del. Zagreb 2004, str. 17-189.

⁶⁷ Švob: Židovi u Hrvatskoj 1, str. 99; Goldstein, Ivo: Židovi u Zagrebu 1918-1941, Zagreb 2004 (dalje: Goldstein, Židovi u Zagrebu), str. 309 – 310; Popis stanovništva 1921; Popis stanovništva 1931, 2. del; Lichtblau, Albert: Integration, Vernichtungsversuch und Neubeginn: Osterreichisch-jüdische Geschichte 1848 bis zur Gegenwart. V: Geschichte der Juden in Osterreich. Wien 2006 (dalje Lichtblau: Integration), str. 498 – 500.

IV. RAZVOJ JUDOVskega PREBIVALSTVA V SLOVENIJI BREZ PREKMURJA

1. EMANCIPACIJA JUDOV

V ostali Sloveniji je bil demografski razvoj judovskega prebivalstva v mnogih pogledih povsem drugačen kot v Prekmurju. Te razlike niso nastale le zaradi drugačnega gospodarskega in družbenega okolja, temveč predvsem zaradi relativno poznega začetka naseljevanja na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem. Šele dokončna emancipacija Judov v Habsburški monarhiji je namreč omogočila začetek dolgotrajnejšega naseljevanja v teh deželah.

Marčna revolucija leta 1848 je Judom v Habsburški monarhiji prinesla prvi odločen korak k njihovi emancipaciji. Oktroirana ustava z dne 25. aprila 1848 je v tretjem poglavju vsebovala dokaj obsežen katalog temeljnih pravic človeka in državljana, ki je vsem prebivalcem (državljanom), se pravi tudi Judom, zagotavljal svobodo vere in vesti ter osebno svobodo. Vsak državljan je lahko postal zemljiški posestnik ali se je začel ukvarjati s kakšno zakonsko dovoljeno obrtjo. Odslej so bili vsi državljanji enaki pred zakonom, prav tako so imeli enake dolžnosti glede plačevanja davkov in obrambe domovine. 27. paragraf je med drugim napovedal, da bo zakone, ki se dotikajo razlik v položaju pripadnikov različnih veroizpovedi, pripravil naslednji državni zbor. Navsezadnje je ustava zagotavljala še svobodo veroizpovedi: "Vsim v cesarstvu po postavah pripuščenim kristjanam, ravno tako tudi Judam je dovoljeno, službo Božjo prosto opravljati."⁶⁸

Oktroirana ustava je ureditev vprašanja enakopravnosti habsburških Judov preložila na državni zbor.⁶⁹ Ta je sicer sprejel cesarski patent z dne 20. oktobra 1848, s katerim je bil odpravljen judovski davek,⁷⁰ nove ustave pa ni mogel več sprejeti. Cesar Franc Jožef je namreč ob podpori protirevolucionarnih sil razpusstil državni zbor in 4. marca 1849 sprejel novo oktroirano ustavo. Ta ustava je Judom zagotavljala enake državljanske pravice kot ostalim prebivalcem Habsburške monarhije. Prav na področju temeljnih pravic človeka in državljana nova ustava ni okrnila standardov, ki so bili doseženi med revolucijo.⁷¹ V svojem 25. paragrafu je celo izrecno zagotavljala svobodo gibanja znotraj

⁶⁸ Ustavno pismo Avstrijskiga Cesarstva. V: Novice, 6, 3.5. 1848, št. 18; Cvirn, Janez: Razvoj ustavnosti in parlamentarizma v Habsburški monarhiji: Dunajski državni zbor in Slovenci (1848-1918). Ljubljana 2006 (dalje Cvirn: Razvoj ustavnosti in parlamentarizma), str. 9-10.

⁶⁹ Lichtblau: Integration, str. 455.

⁷⁰ Bihl: Die Juden, str. 893.

⁷¹ Cvirn: Razvoj ustavnosti in parlamentarizma, str. 63.

cesarstva in svobodo izseljevanja.⁷² Tudi po dokončni utrditvi neoabsolutizma in odpravi in ukinitvi ustavnosti z silvestrskim patentom 31. decembra 1851 so nekatere temeljne pravice človeka in državljana še vedno veljale (svoboda vere in bogoslužja, enakost državljanov pred zakonom). Ker pa so bila druga ustavna načela razveljavljena, so na Štajerskem, Kranjskem in Koroškem, kjer Judom ni bilo dovoljeno bivanje, še vedno veljale stare omejitve.⁷³

Nekaterim Judom je kljub tem omejitvam uspelo izkoristiti kratkotrajno veljavnost judovske enakopravnosti in so se naselili tudi v krajih, kjer se prej niso smeli naseljevati. Vendar je bila z odpravo ustavnih načel znova odpravljena tudi pravna podlaga za njihovo stalno bivanje. Zato je bila v naslednjih letih njihova usoda na Štajerskem, Koroškem in Kranjskem zopet negotova. Kljub temu pa je npr. judovska skupnost v Gradcu postopoma vedno bolj pridobivala na pomenu.⁷⁴ Glede na popis prebivalstva iz leta 1857 naj bi bilo v okraju Maribor med domačim prebivalstvom tudi 6 prebivalcev z judovsko vero,⁷⁵ čeprav pri tem sploh ni jasno, kako bi jim lahko v tem času kot edinim Judom na Štajerskem sploh uspelo dobiti pravico do stalnega bivališča.⁷⁶

Na veliko večje ovire so Judje pri naseljevanju naleteli na Kranjskem. V 50. letih 19. stoletja je sicer v Ljubljano prihajalo vedno več judovskih trgovcev, ki pa so se predvsem zaradi nasprotovanja magistrata in tudi domačih trgovcev ponavadi zadrževali le krajši čas. Mestne oblasti so prav tako z vsemi sredstvi poskušale preprečiti naselitev judovskih obrtnikov. Poleg tega je Ljubljana prav v tem času oswtala brez stalno naseljenih prebivalcev z judovsko vero. Celo judovski trgovci in krošnjariji, ki so drugače stalno prihajali v mesto, se niso poskušali stalno naseliti, "čeprav so zakonodaja, upravna praksa višjih oblasti in gospodarski razvoj povečale možnost preseljevanja in menjavanja bivališča tudi za"⁷⁷ Jude.

Z obnovo ustavnega življenja so se v 60. letih 19. stoletja postopoma odpravljale omejitve, ki so jih bili deležni Judje v deželah, kjer so lahko prebivali.⁷⁸

---

⁷² Kaiserliches Patent vom 4. März 1849, die Reichsverfassung für das Kaiserthum Oesterreich enthaltend, št. 150. V: Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich, leto 1849. Wien 1850, str. 153-154.

⁷³ Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 51.

⁷⁴ Lichtblau: Integration, str. 457.

⁷⁵ Bevölkerung und Viehstand von Steiermark nach der Zählung vom 31. October 1857. Wien 1859, str. 10.

⁷⁶ Prim. Lamprecht, Gerald: Fremd in der eigenen Stadt: Die moderne jüdische Gemeinde von Graz vor dem Ersten Weltkrieg. Innsbruck 2007, str. 62.

⁷⁷ Prav tam, str. 55.

⁷⁸ Bihl: Die Juden, str. 893-894.

Toda dokončni preboj se je zgodil šele po porazu avstrijske velikonemške zunanje politike in nastanku dualistične Avstro-Ogrske. Popolna emancipacija judovskega prebivalstva je bila dosežena s sprejetjem državnega temeljnega zakona o splošnih pravicah državljanov z dne 21. decembra 1867. Ta zakon je imel izjemno širok katalog temeljnih pravic človeka in državljana. Med drugim je 4. člen zagotavljal prosti pretok ljudi in blaga znotraj države, po 6. členu pa se je smel vsak državljan prosto naseljevati v vseh krajih v državi, tu pridobivati in prosto razpolagati z nepremičninami vseh vrst in v okviru zakonskih pogojev izvrševati vsako pridobitno dejavnost. Nenazadnje je bila med drugim zagotovljena še svoboda vere in bogoslužja. Državljsanske in politične pravice so bile odslej neodvisne od veroizpovedi.⁷⁹

2. NASELJEVANJE JUDOV

Z odpravo vseh nekdanjih omejitev so se Judje začeli bolj množično naseljevati tudi v osrednjih slovenskih deželah. Leta 1869 so na Kranjskem našli 22 Judov, na Koroškem prav tako 22, na Štajerskem pa kar 734, od tega 68 na Spodnjem Štajerskem.⁸⁰ Predvsem v naslednjem desetletju se je število Judov na Štajerskem in Kranjskem zelo hitro povečalo, nato pa je naraščalo veliko bolj postopoma. V spodnji tabeli 2 je prikazano še število Judov v posameznih avstrijskih deželah glede na popise prebivalstva med leti 1880 in 1910. Za primerjavo je prikazano še število Judov na Ogrskem in Hrvaškem. Po teh podatkih je bilo leta 1880 na Kranjskem prisotnih 96 pripadnikov judovske vere. Do leta 1910 se je nato to število povečalo na 146. Podobno je tudi na Spodnjem Štajerskem v 70. letih 19. stoletja število Judov hitro zraslo na 144, v naslednjih desetletjih pa se je nato povzpelo na 187.

Tabela 2: Prisotno judovsko prebivalstvo v Habsburški monarhiji 1880-1910⁸¹

	glavno mesto	1880	1890	1900	1910
Ogrska		624.826	707.961	831.162	911.227
Hrvaška		13.488	17.261	20.216	21.231
Cislajtanija skupaj		1.005.394	1.143.305	1.224.899	1.313.687

⁷⁹ Staatsgrundgesetz vom 21. December 1867, über die allgemeinen Rechte der Staatsbürger für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder, št. 142. V: Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich., leto 1867. Wien 1867, str. 394-396.

⁸⁰ Bevölkerung und Viehstand von Krain nach der Zählung vom 31. December 1869. Wien 1871, str. 2-9; Bevölkerung und Viehstand von Steiermark nach der Zählung vom 31. December 1869. Wien 1871, str. 2-13; Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1875. Wien 1878, str. 21.

⁸¹ Oesterreichische Statistik, I. Band, 2. Heft: Die Bevölkerung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach Religion, Bildungsgrad, Umgangssprache und nach ihren

	glavno mesto	1880	1890	1900	1910
Galicija		686.596	772.213	811.371	871.895
Bukovina		67.418	82.717	96.150	102.919
Češka		94.449	94.479	92.745	85.826
Moravska		44.175	45.324	44.225	41.158
Šlezija		8.580	10.042	11.988	13.442
Spodnja Avstrija		95.058	128.729	157.278	184.779
	<i>Dunaj</i>	<i>(73.222)</i>	<i>(118.495)</i>	<i>(148.169)</i>	<i>(175.318)</i>
Zgornja Avstrija		1.056	1.078	1.280	1.250
Salzburg		115	157	199	285
Trst		4.640	4.708	4.954	5.498
Goriška in Gradiščanska		319	331	295	325
	<i>Gorica</i>	<i>(256)</i>	<i>(274)</i>	<i>(248)</i>	<i>(252)</i>
Istra		171	229	285	684
Koroška		114	164	212	341
	<i>Celovec</i>	<i>(94)</i>	<i>(115)</i>	<i>(139)</i>	<i>(214)</i>
Štajerska		1.782	1.979		2.895
	<i>Gradec</i>	<i>(1.211)</i>	<i>(1.255)</i>	<i>(1.620)</i>	<i>(1.971)</i>
SLOVENSKE DEŽELE					
Spodnja Štajerska		144	192	182	187
Kranjska		96	89	145	146
	<i>Ljubljana</i>	<i>(74)</i>	<i>(76)</i>	<i>(95)</i>	<i>(116)</i>
Sodni okraji z ozemlja današnje slovenske Primorske					
	sodni okraji				
Kranjska	Postojna			1	
	Senožeče			5	
	Idrija	1			
Goriška in Gradiščanska	Ajdovščina	3	2	6	
	Gorica okolica				10
	Kanal				2
	Komen	3	6		
	Sežana		1		
	Tolmin		2	1	
Istra	Koper	7	7	10	10
	Piran		1	1	

Čeprav je torej na slovenskem Štajerskem vedno živelo več Judov kot na Kranjskem, je glavni center judovstva ležal v sedanji avstrijski Štajerski, predvsem v Gradcu. Obenem se je prav ta center v zadnjih dveh desetletjih pred prvo

Gebrechen. Wien 1882, str. 18-21, 30-31, 34-36; Oesterreichische Statistik, XXXII. Band., Wien 1892, str. 56-69; Oesterreichische Statistik, LXIII Band, 1. Heft: Die Summarischen Ergebnisse der Volkszählung, Wien 1902, str. 58-71; Bihl: Die Juden, str. 882-883, Lichtblau: Integration, str. 474, 502.

svetovno vojno samo še krepil. Delež spodnještajerskih Judov je tako s skoraj 10 % v letu 1890 padel na le 6 % v letu 1910. Celo na Koroškem je živelo veliko več Judov kot skupaj na slovenskem Štajerskem in Kranjskem. Pri tem pa nobeden od njih ni živel na tistem delu Koroške, ki je danes v okviru Slovenije. Še veliko več Judov je živelo v primorskih deželah, predvsem v Trstu. Toda tudi te številke so povsem zanemarljive v primerjavi z drugimi deželami avstrijske polovice Habsburške monarhije. Resnični center avstrijskega judovstva je bil vedno v Galiciji in Bukovini ter v čeških deželah, v vedno večji meri pa je to vlogo prevzemal Dunaj. Zaradi izseljevanja in relativno nizkega naravnega prirastka je število Judov v čeških deželah vedno bolj stagniralo. Zaradi množičnega izseljevanja tudi število Judov v Galiciji in Bukovini ni naraslo tako zelo, kot bi lahko zaradi relativno visokega naravnega prirastka. Judovski izseljenci so se razen v tujino množično izseljevali predvsem na Dunaj in druga večja habsburška mesta.

V primeru avstrijskih in slovenskih dežel, kjer so pred letom 1867 obstajale omejitve pri priseljevanju judovskega prebivalstva, je tako še bolj opazna tendenca naseljevanja v deželnih glavnih mestih. V Gradcu, Celovcu in Ljubljani je v vsem obravnavanem obdobju živelo med dobrimi 60 in 80 % deželnega judovskega prebivalstva. Za razliko od ostalih avstrijskih in ogrskih dežel, kjer se je judovsko prebivalstvo začelo šele postopoma bolj množično naseljevati v večjih mestih, je bilo na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem že takoj ob svoji naselitvi skoncentrirano v večjih mestih. Judje so se namreč v teh deželah že od vsega začetka le redkokdaj naseljevali v podeželskih občinah, temveč predvsem v deželnih glavnih mestih, kjer je bilo največ možnosti za njihovo poklicno udejstvovanje.

3. RAZVOJ JUDOVskega PREBIVALSTVA NA OZEMLJU DRAVSKE BANOVINE

Visoka stopnja urbaniziranosti judovska prebivalstva je značilna tudi za čas po razpadu Habsburške monarhije. V spodnji tabeli 3 je prikazano število judovskih vernikov po avstrijskih popisih prebivalstva iz leta 1880, 1890, 1900 in 1910, jugoslovanskih popisih iz leta 1921 in 1931 ter po popisu članov judovske verske občine iz leta 1937. Glavni namen tabele je prikazati statistični razvoj judovskega prebivalstva do popisa iz leta 1937, ki bo podlaga za nadaljnjo analizo strukture judovskega prebivalstva. Zato je v tabeli zajeto le ozemlje takratne Dravske banovine, izpuščena pa je celotna Primorska, ki se je med obema svetovnima vojnama nahajala pod Italijo. V primerjavi z ozemljem sedanje Slovenije se s tem skupno število Judov le malenkostno zmanjša. V zgornji tabeli 2 je tako označeno tudi število Judov po sodnih okrajih Kranjske, Goriške in Gradišanske ter Istre, kateri obsegajo dele sedanje Slovenije, po prvi svetovni

vojni pa so bili del Italije. Nekateri sodni okraji, v prvi vrsti sodni okraj Gorica okolica, so pri tem posegli tudi na sedanjo italijansko stran meje. Glede na te popise prebivalstva je bilo pred prvo svetovno vojno na tem ozemlju zelo malo Judov. Leta 1880 jih je bilo 14, leta 1890 19, leta 1900 24 in leta 1910 22, se pravi komaj 1,6 % judovskega prebivalstva z ozemlja sedanje Slovenije. Velika večina primorskih Judov je bila namreč skoncentrirana v Trstu in Gorici in tudi tisti, ki so živeli na današnji slovenski strani meje, so bili neločljiv del tržaške ali goriške judovske skupnosti ter jih je kot takšne tudi potrebno obravnavati. Povrhu je bila njihova kontinuiteta bivanja zelo kratka. V vsem tem obdobju so bili stalno prisotni samo v Kopru, kjer jih je tudi največ živelo. V obdobju med obema svetovnima so se Judje iz istrskih primorskih mest povsem asimilirali z večinskim prebivalstvom.⁸² Gospodarsko uspešna primorska judovska skupnost, ki se je številčno hitro krepila že vse od 18. stoletja, tudi ni imela nobenega večjega interesa za naseljevanje Štajerske, Koroške in Kranjske.⁸³ Priselilo se je le par posameznikov, katerih število je bilo povsem zanemarljivo v primerjavi z judovskimi priseljenci iz Ogrske, Hrvaške in čeških dežel ter celo iz Nemčije.

Tabela 3: Prisotno judovsko prebivalstvo z ozemlja Dravske banovine po popis iz leta 1880, 1890, 1900, 1910, 1921, 1931 in 1937 glede na okraje in avtonomna mesta ter občine z dne 1. julija 1939.⁸⁴

okraji in avtonomna mesta	občine	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1937
Brežice		(7)	(11)	(6)	(5)	(12)	(8)	(2)
	Bizeljsko	3	3	6	2	2	1	1
	Brežice	1		1		3	1	
	Kozje					4		
	Podčetrtek		1					
	Brestanica					2	2	
	Sevnica	3	1			1	4	1
	Velika Dolina		6		3			

⁸² Dukovski, Darko: Židovi u Istri između dva svjetska rata. V: Časopis za suvremenu povijest, 29, 1997, št. 1, str. 81-82; Gaberc, Slavko: Tiha asimilacija istrskih Židov. V: Primorska srečanja, 2000, št. 229, str. 347-349.

⁸³ Walz, August: Die Juden in Kärnten und das Dritte Reich. Klagenfurt 1987 (dalje Walz: Die Juden in Kärnten), str. 35.

⁸⁴ Special Orts-Repertorium von Krain: Obširen imenik krajev na Kranjskem. Wien 1884; Special Orts-Repertorium von Krain: Specialni repertorij krajev na Kranjskem: na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890. Wien 1894; Leksikon občin za Kranjsko: izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudna 1900. Wien 1906; Spezialortsrepertorium von Krain: Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Wien 1919; Special Orts-Repertorium von Steiermark: Obširen imenik krajev na Štajerskem. Wien 1883; Special Orts-Repertorium von Steiermark: Specialni

okraji in avtonomna mesta	občine	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1937
Celje (mesto)		10	6	23	25	26	30	21
		(4)	(1)		(4)	(19)	(4)	
Celje	Celje okolica				1	8		
	Loka					6		
	Petrovče	4	1				1	
	Polzela					3		
	Šentjur						3	
	Teharje				3			
	Prebold					2		
Črnomelj							(1)	(3)
	Črnomelj						1	3
Dravograd					(2)		(3)	(2)
	Dravograd						1	
	Ravne na Koroškem						1	
	Mežica						1	
	Vuhred				2			
	Vuzenica							2
Kamnik		(7)	(1)		(4)	(1)	(1)	(2)
	Domžale						1	
	Homec							2
	Kamniška Bistrica				4			
	Kamnik	7	1			1		
Kočevje		(3)	(3)	(9)				(2)
	Kočevje			2				
	Fara	3	3	7				2
Kranj		(9)			(3)		(16)	(20)
	Golnik						1	
	Kranj	9					13	20
	Stara Loka				3			
	Stražišče						1	
Tržič						1		
Krško			(1)		(3)	(1)		
	Boštanj				3			
	Mokronog		1					
	Radeče					1		

repertorij krajev na Štajerskem: na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890. Wien 1893; Specialni krajevni repertorij za Štajersko: izdelan na podlagi podatkov ljudskega štetja z dne 31. decembra 1910. Wien 1918; Popis stanovništva 1921, str. 292-345; Splošni pregled Dravske Banovine, str. 4-19; ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938; Toš: Die Juden von Pekmurje, str. 56-64. V primerih, ko v nadaljevanju za tabele in grafe ne bo naveden noben vir, sem upošteval vire iz te opombe.

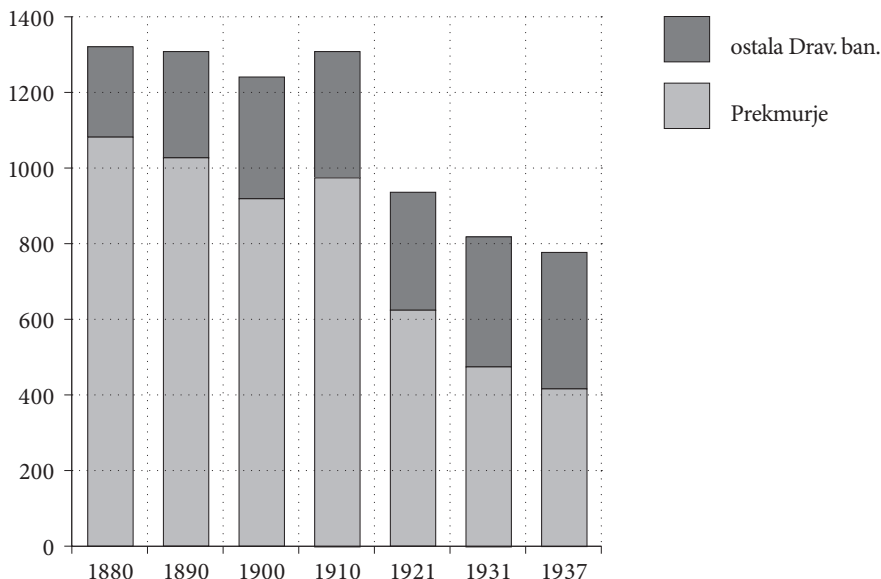
okraji in avtonomna mesta	občine	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1937
Laško		(1)		(9)	(15)	(7)	(3)	(15)
	Laško	1			3			2
	Jurklošter				4			
	Trbovlje			9	8	7	3	13
Lendava		(544)	(478)	(486)	(555)	(310)	(207)	(160)
	Beltinci	166	102	83	71	4	3	3
	Bogojina	8	10	13	13	9	7	6
	Črenšovci	15	20	15	5	1	12	6
	Dobrovnik	62	44	48	30	13	7	2
	Gaberje	16	13	4	8	17		
	Genterovci	10	9	5	5		4	2
	Lendava	231	225	274	382	257	171	137
	Odranci	21	12	14	9			
	Orešje	9	11	6	8			
	Poljana		6	4	6		1	1
	Turnišče	6	26	20	18	9	2	3
Litija				(7)	(2)		(1)	
	Litija			4	1		1	
	Zagorje			3	1			
Ljubljana (mesto)		75	83	105	116	96	95	138
Ljubljana		(1)		(4)	(6)		(2)	
	Borovnica			2				
	Polje	1		1	6		2	
	Račna			1				
Ljutomer		(14)	(8)	(7)	(8)	(9)	(15)	(6)
	Ljutomer	11	8	7	5	3	12	2
	Radenci				3	6		
	Štrigova						3	4
	Veržej	3						
Maribor (mesto)		37	64	62	66	64	81	68
Maribor desni breg		(7)	(15)	(2)	(4)	(8)	(11)	(17)
	Črešnjevci				1			
	Pobrežje						5	6
	Poljčane	7	6	1	1			
	Pragersko							3
	Rače				1			
	Ruše					1	4	
	Slovenska Bistrica			2				
	Spodnja Polskava		4	1	1	5	1	
	Makole					2		4
Lovrenc na Pohorju			3				1	4

okraji in avtonomna mesta	občine	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1937
Maribor levi breg				(1)			(9)	(6)
	Košaki			1			8	6
	Velka						1	
Murska Sobota		(538)	(549)	(433)	(421)	(314)	(269)	(257)
	Bodonci	3	11	10	9	8	3	4
	Cankova	4	11	8	5	2	3	4
	Gornji Petrovci	22	7	3	8	7	7	3
	Grad	27	26	41	28	5		3
	Križevci	13	11	15	3	8	3	6
	Kupšinci		7	7	7	5		
	Martjanci	17	22	16	13	11	9	8
	Murska Sobota	311	283	199	234	175	159	150
	Murska Sobota okolica	25	26	34	15	17	16	14
	Pečarovci	9	26	3	1		3	
	Pertoča	6	3	4	6	5	5	5
	Puconci	14	7	14	6	2	1	6
	Rogašovci	24	24	27	26	25	21	18
	Selo	46	29	15	22	13	7	6
	Šalovci	9	31	17	18	21	26	21
Tišina	8	25	20	20	10	6	9	
Novo mesto			(1)	(13)	(8)		(2)	(3)
	Novo mesto		1		3			
	Mirna Peč				1			
	Šmihel-Stopiče			13	4		1	
	Trebnje							3
	Toplice						1	
Ptuj (mesto)		41	54	37	37	28	32	29
Ptuj		(10)	(14)	(25)	(18)	(31)	(10)	(15)
	Breg					8		
	Grajena				1			
	Majšperk					6	1	3
	Ormož			2	2	1		
	Rogoznica		1	2	3	3	2	
	Središče ob Dravi	10	8	15	8	7	5	6
	Cirkulane	6	5	6	4	5	1	2
	Gorišnica						1	4
Lovrenc na Dravskem Polju					1			

okraji in avtonomna mesta	občine	1880	1890	1900	1910	1921	1931	1937
Radovljica				(2)	(3)	(7)	(5)	(11)
	Bled					7	4	11
	Jesenice			1				
	Lesce				1			
	Kranjska gora			1	2		1	
Slovenj Gradec				(9)		(3)	(8)	
	Mislinja			6				
	Slovenj Gradec			3			4	
	Šoštanj (mesto)					3		
	Topolšica						4	
Šmarje pri Jelšah		(7)	(19)		(3)		(7)	(1)
	Planina pri Sevnici						1	
	Rogatec		10				1	1
	Rogaška Slatina				3			
	Polje ob Sotli	1						
	Pristava		1					
	Šmarje pri Jelšah	6	8				1	
	Žusem						4	
Σ Prekmurje		1.082	1.027	919	976	624	476	417
Σ ostalo		239	281	322	334	312	344	361
SKUPAJ		1.321	1.308	1.241	1.310	936	820	778

Za podlago tabele 3 sem vzel vse dostopne popise prebivalstva, ki prikazujejo versko pripadnost prebivalstva po občinah. Po letu 1880 se je obseg posameznih občin seveda mnogokrat spreminjal. Zato sem obseg občin v tabeli prilagodil ozemeljskemu obsegu občin z dne 1. julija 1939, kajti prav ta obseg občin je bil podlaga za analizo statističnih podatkov iz leta 1931. Prav tako sem tudi obseg štirih avtonomnih mest (Ljubljana, Maribor, Celje in Ptuj) ter okrajev prilagodil stanju iz leta 1939. Hkrati sem nekatera imena občin, ki so bila po drugi svetovni vojni spremenjena, prilagodil sedanjemu poimenovanju. V tabeli je s poudarjenimi števili prikazano število Judov po posameznih okrajih in avtonomnih mestih, če so ta števila v oklepajih, so seštevek posameznih občin tega okraja.

Graf 2: Število Judov v mejah ozemlja Dravske banovine med leti 1880 in 1937.

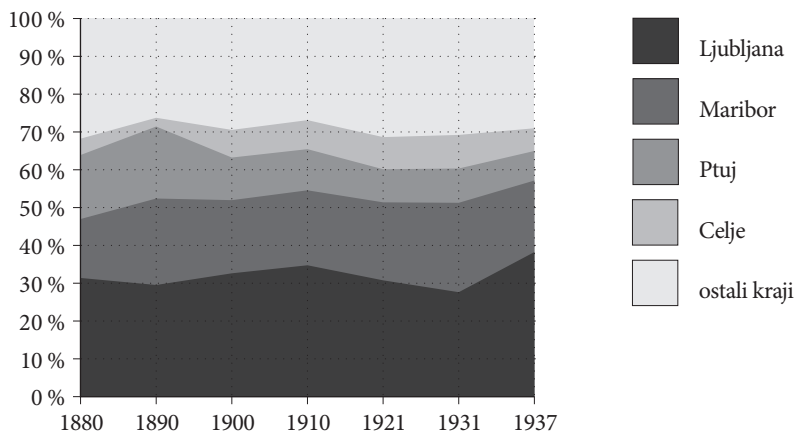
Zunaj Prekmurja je po teh podatkih živel malo Judov. Leta 1880 jih je bilo 239, do prve svetovne vojne je nato njihovo število naraslo za dve petini na 334. Po razpadu Habsburške monarhije in nastanku jugoslovanske države je podobno kot v Prekmurju tudi v osrednji Sloveniji število Judov upadlo, vendar v tem primeru komaj za slabih 7%. Za razliko od Prekmurja je v naslednjih letih spet začelo naraščati in je leta 1937 doseglo vrh s 361 popisanimi osebami. Takšno naraščanje števila kranjskih in štajerskih Judov pa vseeno ni moglo kompenzirati veliko hitrejšega upadanja števila Judov v Prekmurju, zlasti še, ker je bila judovska skupnost v Prekmurju sprva tudi veliko številčnejša (graf 2). Zato je skupno število Judov z ozemlja kasnejše Dravske banovine že leta 1880 doseglo svoj višek. Do prve svetovne vojne je ostajalo na bolj ali manj isti ravni, nakar je začelo opazneje upadati. Ob tem so prekmurski Judje vedno bolj izgubljali svojo relativno težo. Če je judovska skupnost v Prekmurju še leta 1880 predstavljala več kot 80% Judov z ozemlja Slovenije, se je to razmerje do leta 1937 zmanjšalo na komaj še 54% v korist Judov iz ostale Dravske banovine.

Kranjski in štajerski Judje so bili ves čas izrazito mestno prebivalstvo. V celotnem popisnem obdobju jih je kar okoli tri četrtine živel v mestih z več kot 2000 prebivalci (Ljubljana, Maribor, Celje, Ptuj, Domžale, Kranj, Tržič, Trbovlje, Zagorje, Novo mesto). Takšno razmerje so prekmurski in hrvaški Judje dosegli šele v jugoslovanski državi, ob tem, da sta bili prekmurski mestni naselji sorazmerno veliko manjši kot pa osrednja slovenska mesta. Kot je razvidno iz

grafa 3 je vso obravnavano obdobje okoli 70 % kranjskih in štajerskih Judov živelo v največjih slovenskih mestih, zlasti v Ljubljani, Mariboru, Celju in Ptujju.

Graf 3: Prisotno judovsko prebivalstvo z ozemlja Dravske banovine brez Prekmurja po večjih mestih (1880-1937).

V ostalih krajih je večinoma prebivalo le nekaj Judov, velikokrat samo eden. Poleg tega le v redkih od teh krajev zasledimo judovsko naselitveno kontinuiteto in s tem možnost daljšega bivanja vsaj kakšne judovske družine. Eden od teh krajev je bilo Središče ob Dravi, kjer je že leta 1880 živelo 10 Judov, v naslednjih desetletjih od 7 do 8 in leta 1931 še vedno 5. Glede na popis Judov iz leta 1937 je bila v tem kraju leta 1881 rojena Regina Löwy, ki se je poročila s hrvaškim judovskim trgovcem Gezo Mitzkyjem. Leta 1909 se jima je rodil sin Branko in leta 1911 še hči Zora. Sin se je poročil z Matildo rojeno Moharič iz Gorice, leta 1929 pa sta dobila sina Mitjo. Tudi v Ljutomeru je bilo zaznati stalno prisotnost Judov, saj je bila tu že leta 1882 rojena Roza Rosenberg, ki je nato tu živela vse do druge svetovne vojne. Podobno se je tudi v občini Cirkulane že kmalu naselila hrvaška judovska družina Moses in že leta 1877 tukaj dobila sina Oskarja. Ta je kasneje s spremenjenim priimkom Marič kot trgovec živel na Ptujju. V Cirkulanah pa se je naselila družina Blass.

Kontinuiteta judovske naselitve ni bila šibka le v manjših, temveč tudi v večjih slovenskih mestih. Najbolj številčno judovsko skupnost v Ljubljani naj bi na začetku 20. stoletja tvorilo samo kakšnih dvanajst družin⁸⁵ ter v 20. letih 10 družin,⁸⁶ od katerih pa jih je le kakšna polovica ostala v mestu tudi v drugi

⁸⁵ Podgorjanski, J. K.: Judje na Kranjskem. V: Zbornik Matice Slovenske, 1906, št. 7, str. 149.

⁸⁶ AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 730, Izraeliti mariborske in ljubljanske oblasti, inkorporacija v izraelitsko cerkveno občino Murska Sobota, 10. 12. 1927.

generaciji. Ti stalno naseljeni Judje so bili v glavnem trgovci. Velika večina drugih judovskih trgovcev se je v mestu zadrževala le krajši čas. Prav tako so bili fluktaciji podvrženi judovski igralci, dijaki ter nenazadnje vojaki. Po prvi svetovni vojni so začeli bolj množično prihajati še uradniki komercialne, bančne in tehnične stroke.⁸⁷ Podobno je bilo verjetno tudi v drugih slovenskih mestih.

Celo največja slovenska mesta so bila namreč premajhna, da bi lahko pritegnila večje število judovskih priseljencev. Po odpravi prepovedi naseljevanja Judov na Kranjskem, Štajerskem in Koroškem so po letu 1867 tudi v te dežele hitro prišli judovski trgovci, obrtniki in tudi industrialci, ki so iskali možnost dobrega zaslužka. Podobno kot v Prekmurju so se nekateri od njih tudi na Štajerskem naseljevali kot vaški trgovci. Toda za razliko od Prekmurja so tako na vasi kot v mestih v svojih trgovskih in tudi obrtnih dejavnostih naleteli na veliko močnejšo domačo konkurenco. Po drugi strani pa so se Judom že v začetnem obdobju naseljevanja v osrednjih slovenskih deželah odpirale ugodne gospodarske priložnosti v avstrijskih velemestih, predvsem na hitro rastočem Dunaju. Tudi gospodarsko hitro se razvijajoči Gradec je bil za štajerske Jude veliko bolj privlačen kot pa manjša spodnještajerska mesta.

Čeprav je judovsko prebivalstvo iz osrednje Slovenije večinoma živelo skoncentrirano v mestih, tudi tam njihov delež ni bil nikoli zelo visok. V Ljubljani so leta 1921 predstavljali 0,18 % celotnega prebivalstva, v Mariboru 0,2 % in na Ptujju 0,63 %. Do leta 1931 se je nato v nasprotju s Prekmurjem okrepilo število Judov v industrijskih mestnih središčih kot sta bili Maribor (s 64 na 81, skupaj s predmestnim Pobrežjem še več) in industrijsko hitro se razvijajoči Kranj (13). S tem se je npr. v Mariboru tudi za malenkost povečal delež Judov glede na skupno prebivalstvo (0,24 %). Nasprotno se je na Ptujju, kjer je leta 1931 živelo 31 Judov, njihov delež v primerjavi z naraščajočim skupnim prebivalstvom celo nekoliko zmanjšal (0,47 %). Prav tako se je delež Judov zmanjšal tudi v Ljubljani (0,12 %), vendar je bilo tu ob popisu leta 1937 zabeleženo absolutno največ Judov.

4. DELEŽ JUDOVskega PREBIVALSTVA V DRAVSKI BANOVINI

V primerjavi z ostalo Jugoslavijo je v Dravski banovini živelo sorazmerno malo judovskega prebivalstva. Leta 1921 so Judje predstavljali 0,09 % celotnega prebivalstva, leta 1931 pa zaradi upadanja števila prekmurskih Judov komaj še 0,07 % skupnega prebivalstva Dravske banovine. Takrat (glej tabelo 4) so jugoslovanski Judje predstavljali 0,5 % skupnega prebivalstva. Sorazmerno

⁸⁷ Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 57-65.

manj Judov kot v Dravski banovini je živel samo še v Primorski (Dalmacija in zahodna Hercegovina) in Moravski banovini (vzhodni in osrednji del Srbije), v prvi 0,06 % in v slednji 0,04 %. Nasprotno so v Beogradu Judje predstavljali kar 3 % skupnega prebivalstva. Glede na popis članov Zveze judovskih občin Jugoslavije se je število neortodoksnih Judov do leta 1938 le za malenkost povečalo (njim je potrebno prišteti še okoli 2500 ortodoksnih Judov). V večini banovin se je zaradi negativnega naravnega prirastka celo zmanjšalo, med drugim tudi v Dravski banovini. Se pa je število Judov zelo hitro povečevalo prav v Beogradu.

Tabela 4: Število judovskega prebivalstva v banovinah leta 1931 in leta 1938; v % od celotnega prebivalstva.⁸⁸

banovine	1931						1938			
	Sefardi	v %	Aškenazi	v %	Ortodoksni	v %	skupaj Judje	v %	Aškenazi in Sefardi	v %
Dravska	4	0	813	0,07	3	0	820	0,07	760	0,06
Drinska	8.009	0,52	2.034	0,13	–	–	10.043	0,65	9.481	0,53
Donavska	1.809	0,08	13.626	0,57	3.083	0,13	18.518	0,77	16.788	0,67
Moravska	524	0,04	50	0	12	0	586	0,04	401	0,03
Primorska	66	0,01	512	0,06	–	–	578	0,06	341	0,04
Savska	238	0,01	19.310	0,71	27	0	19.575	0,72	19.427	0,67
Vardarska	7.382	0,47	122	0,01	75	0,01	7.579	0,48	6.615	0,38
Vrbaška	708	0,07	450	0,04	2	0	1.160	0,11	813	0,07
Zetska	507	0,05	100	0,01	3	0	610	0,07	488	0,05
Beograd	6.921	2,4	1.993	0,69	22	0,01	8.936	3,09	13.728	3,42
Skupaj	26.168	0,19	39.010	0,28	3.227	0,02	68.405	0,49	68.842	0,45

Toda ta slika se povsem spremeni, če razmejimo prekmurske in ostale Jude. Prekmurski Judje so predstavljali 0,52 % prekmurskega prebivalstva, se pravi nekaj več kot je znašalo jugoslovansko povprečje. Kot kaže tabela 5, je bilo v primerjavi z drugimi evropskimi državami judovsko prebivalstvo v Prekmurju sicer veliko šibkejše kot v močnih judovskih skupnostih vzhodne in srednje Evrope, vendar še vedno močnejše kot v marsikateri zahodnoevropski in predvsem skandinavski državi. Nasprotno je samo še v Španiji živel sorazmerno manj Judov kot v ostali Dravski banovini. Celotna Dravska banovina pa se kljub svoji majhni judovski skupnosti odreže še vedno bolje kot Finska, Norveška in Portugalska.

⁸⁸ Popis stanovništva 1931, 2. del, str. VI-XII; Mosbacher: Jugoslovenski Jevreji, str. 123.

Tabela 5: Judje v evropskih državah in v Dravski banovini okoli leta 1931.⁸⁹

	prebivalstvo	Judje	Judje v %
Poljska	32.107.000	3.125.000	9,73
Litva	2.125.000	167.000	7,86
Madžarska	8.685.000	473.000	5,45
Latvija	1.900.000	96.000	5,05
Romunija	18.024.000	800.000	4,44
Avstrija	6.736.000	220.000	3,27
Češkoslovaška	14.729.000	380.000	2,58
Nizozemska	7.936.000	120.000	1,51
Grčija	6.205.000	73.000	1,18
Nemčija	63.181.000	589.500	0,93
Bolgarija	5.944.000	50.000	0,84
Velika Britanija in Irska	48.995.000	300.000	0,61
Luksemburg	300.000	1.750	0,58
Belgija	8.092.000	45.000	0,56
Prekmurje	90.717	476	0,52
Jugoslavija	13.934.000	68.405	0,49
Švica	4.066.000	18.500	0,45
Estonija	1.117.000	5.000	0,45
Francija	41.835.000	160.000	0,38
Danska	3.544.000	5.500	0,16
Italija	41.652.000	45.000	0,11
Švedska	6.142.000	6.000	0,1
Dravska banovina	1.144.298	820	0,07
Finska	3.463.000	1.800	0,05
Norveška	2.814.000	1.450	0,05
Portugalska	6.826.000	2.500	0,04
Drav. ban. brez Prek.	1.053.581	344	0,03
Španija	23.907.000	3.000	0,01

Seveda so tudi v drugih evropskih državah obstajale velike regionalne razlike glede poseljenosti judovskega prebivalstva. V najbolj sorodnem primeru Avstrije je tako tudi obstajala velika razlika med nekdanjo ogrsko deželo Gradiščansko z 1,2% judovskih prebivalcev in Vorarlbergom s komaj 0,03%. Obenem pa so v Avstriji Judje na Dunaju celo predstavljali dobrih 9% prebivalstva, se pravi toliko kot na Poljskem. Toda za razliko od Dravske banovine

⁸⁹ Koralnik, I.: Untersuchungen über die Zahl der Juden in Europa Anfang 1931. V: Zeitschrift für Demographie und Statistik der Juden, Neue Folge, 6, 1931, št. 3, str. 43; Köllmann, Wolfgang: Raum und Bevölkerung in der Weltgeschichte, 4. del: Bevölkerung und Raum in Neuerer und Neuester Zeit. Würzburg 1965.

brez Prekmurja je v vseh avstrijskih deželah z izjemo Dunaja število Judov po prvi svetovni vojni občutno upadalo,⁹⁰ kar kaže na relativno dinamičen razvoj judovske skupnosti v osrednji Sloveniji.

---

⁹⁰ Lichtblau, *Integration*, str. 498, 501.

V. JUDOVSKE VERSKE OBČINE

1. USTANOVITEV IN DELOVANJE ZA ČASA HABSBUŠKE MONARHIJE

Številčna prisotnost judovskega prebivalstva v Sloveniji je imela velik vpliv tudi na organiziranost judovske skupnosti, kar je prišlo predvsem do izraza pri ustanavljanju judovskih verskih občin. Judovski skupnosti v Prekmurju in v ostali Sloveniji sta se v tem pogledu povsem razlikovali. Prekmurški Judje so že kmalu ustanovili lastne judovske verske občine, skupaj z živahnim verskim, šolskim in karitativnim delovanjem, ki se je odvijalo v teh občinah. Judje iz ostale Slovenije so morali postati člani judovskih verskih občin, katerih sedež je bil krajevno daleč stran od kraja njihovega bivališča (najprej Trst, potem Gradec, nato Zagreb in Varaždin ter naposled Murska Sobota), kar se je naposled odražalo tudi v veliko bolj mlačnem odnosu do organiziranega delovanja v judovski skupnosti. Ti Judje so se namreč začeli naseljevati prepozno in v premajhnem številu, da bi jim sploh lahko uspelo ustanoviti svojo versko občino.

Ko je bilo za časa Marije Terezije in Jožefa II. s kodifikacijo judovskega prava v avstrijskih deželah urejeno področje avtonomije judovskih občin, se je med drugim tudi določilo, da je v judovski občini moralo biti najmanj 13 Judov moškega spola, ki so bili starejši od 13 let. V naslednjih desetletjih so se judovske verske občine vzpostavile le v Galiciji, na Moravskem, na Češkem, v Trstu, Vorarlbergu in naposled še na Dunaju.⁹¹ Toda po organizacijski plati judovske občine niso imele nobene enotne oblike. Statuti mnogih občin celo niso bili odobreni s strani državnih oblasti. Čeprav je temeljni državljanski zakon z dne 21. decembra 1867 judovskim verskim družbam v avstrijski polovici Habsburške monarhije zagotavljal avtonomijo, je bilo razmere v judovskih verskih občinah vseeno potrebno še zakonsko urediti. Pri tem je država v avstrijski polovici Habsburške monarhije hotela vse Jude na območju posamezne verske občine priključiti samo tej občini, ne glede na občutne razlike med ortodoksnimi in reformističnimi Judi ter med Aškenazi in Sefardi.⁹²

⁹¹ Bihl: Die Juden, str. 896-897. Judovska verska občina v Gradcu je bila ustanovljena šele leta 1869.

⁹² Lichtblau: Integration, str. 457-458.

Po dveh letih burnih razprav v avstrijskem državnem zboru⁹³ je bil 21. marca 1890 naposled sankcioniran zakon o ureditvi zunanjih pravnih razmerij judovskih vernikov v avstrijski polovici Habsburške monarhije. Ta razmerja so urejale judovske verske občine, katerih naloga je bila, da primerno skrbijo za verske potrebe svojih članov in da v ta namen vzdržujejo in razvijajo potrebne ustanove. Vsaka judovska verska občina je zajemala krajevno zamejeno področje, na katerem ni smela obstajati nobena druga judovska verska občina. Vsak Jud je bil član tiste judovske verske občine, na območju katere je imel stalno prebivališče. Judovsko versko občino so lahko ustanovi le tam, kjer so imeli na razpolago dovolj denarnih sredstev, potrebnih bogoslužnih ustanov in zavodov ter kjer se lahko vzdrževali potrebno versko osebje in zagotavljali reden verski pouk.⁹⁴

Relativno šibka in neenakomerna poseljenost Štajerske, Koroške in Kranjske z judovskim prebivalstvom je po letu 1890 odločilno vplivala na določitev območij bodočih judovskih verskih občin. Ker je bilo v roku treh let potrebno urediti ozemeljski obseg judovskih verskih občin, je ministrstvo za uk in bogočastje 18. marca 1893 izdalo uredbe za Štajersko, Kranjsko in Koroško, po katerih so s 1. julijem 1893 vsi Judje v teh deželah postali člani judovske verske občine v Gradcu.⁹⁵

Med kranjskimi in koroškimi Judi ta odločitev ni bila sprejeta z odobravanjem. Kranjski Judje so bili namreč pred tem glede vodenja matičnih knjig, sklepanja zakonskih zvez in drugih zakonskih zadev vezani na judovsko versko občino v Trstu. Zato je takratnih dvanajst stalno naseljenih ljubljanskih Judov še naprej hotelo ostati v sklopu tržaške judovske občine. Toda temu so odločno nasprotovali prav tržaški Judje. Zato so se ljubljanski Judje najprej hoteli povezati s koroškimi Judi in skupaj z njimi ustanoviti versko občino. Ti so že leta 1887 v Celovcu ustanovili judovsko versko društvo, katero pa je bilo relativno slabo obiskano. Ker se je kmalu izkazalo, da združitev kranjskih in koroških Judov ne bi omogočila vzpostavitve normalno delujoče verske organizacije, so

---

⁹³ Kolmer, Gustav: *Parlament und Verfassung in Österreich: 4. del: 1885-1891*. Graz 1978, str. 165.

⁹⁴ Gesetz vom 21. März 1890, betreffend die Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der israelitischen Religionsgesellschaft, št. 57. V: *Reichsgesetzblatt für die im Reichsrath vertretenen Königreiche und Länder* (dalje RGBl), 15. april 1890, št. 18, str. 109-113.

⁹⁵ Verordnung des Ministeriums für Cultus und Unterricht vom 18. März 1893, Zahl 19.361 ex 1892, betreffend die Feststellung und Abgrenzung des Sprengels der israelitischen Cultusgemeinde in Graz und die Zuweisung der in den Herzogthümern Steiermark, Kärnten und Krain wohnenden Israeliten zu dieser Cultusgemeinde, št. 8. V: *Landesgesetz- und Verordnungsblatt für das Herzogthum Steiermark*, 15. april 1893, št. 6, str. 15.

kranjski Judje pristali na pridružitve h graški judovski verski občini, pod katero so spadali vsi štajerski Judje. Nazadnje so morali popustiti tudi koroški Judje.⁹⁶

Avstrijski zakon o judovskih verskih občin iz leta 1890 je predvideval tudi plačevanje verskega davka, iz katerega so judovske verske občine financirale svoje delovanje. Zakon ni določal višine verskega davka. Višino davka so si določale verske občine, pri čemer so v statutarnih določilih zamejile najvišjo zgornjo in najnižjo spodnjo mejo višine davka. V graški verski občini je tako najnižji prispevek najprej znašal 12 goldinarjev in najvišji prispevek 200 goldinarjev. Ob menjavi valute iz goldinarjev v krone so leta 1900 najnižje prispevke zmanjšali na 12 kron oziroma 6 nekdanjih goldinarjev, najvišje pa so zvišali na celo 600 kron oziroma 300 nekdanjih goldinarjev. To niso bili majhni denarni zneski. Ljubljanski Judje so npr. konec 19. stoletja plačevali med 27 in 60 goldinarjev verskega davka. Zato ne preseneča, da Judje izven občinskega središča v Gradcu niso bili ravno navdušeni nad plačevanjem verskega davka, saj praktično niso imeli nobenih večjih koristi od ustanov, ki so jih sofinancirali (npr. sinagoga in verska šola v Gradcu).⁹⁷

Redki Judje na Primorskem so bili člani močnih judovskih skupnosti v Gorici in predvsem v Trstu. Judje z Goriške so pri tem spadali pod judovsko versko občino v Gorici, istrski Judje pa pod judovsko versko občino v Trstu.

Podobno kot v avstrijski polovici Habsburške monarhije so se tudi na Ogrskem že dolgo časa, vse od leta 1792, prizadevali reformirati organiziranost judovskih verskih občin. V tem pogledu je bil na Ogrskem zelo pomemben spor med ortodoksnim in reformističnim judovstvom. Leta 1871 so večinski reformisti ustanovili svojo centralistično usmerjeno organizacijo judovskih občin, manjšinski ortodoksni Judje pa so ustanovili svojo centralno organizacijo. Majhen del Judov je organiziral svoje verske občine. Leta 1900 je bilo na Ogrskem 560 matičnih judovskih občin in 1718 podružničnih občin, na Hrvaškem pa je bilo npr. leta 1913 25 judovskih občin.⁹⁸

V tem času so v Prekmurju nastale tri judovske verske občine, skozi katere se je prav tako izražala naselitvena struktura prekmurskih Judov. Prva judovska občina v Prekmurju je nastala v Lendavi, kjer so se Judje najprej začeli

⁹⁶ Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 62-64. Koroški Judje so nato ta 1895 razpustili judovsko versko društvo, svojo lastno versko občino pa so dobili šele leta 1923. Glej: Walzl: Die Juden in Kärnten, str. 1-70; Wadl, Wilhelm: Spuren jüdischen Lebens in Kärnten vom Mittelalter bis zur Gegenwart: Ausstellungskatalog. Klagenfurt 2003, str. 7.

⁹⁷ Prim. Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 64.

⁹⁸ Bihl, Die Juden, str. 901-902.

bolj množično naseljevati. Prvi verski prostori so bili urejeni v zasebni hiši že v drugi polovici 18. stoletja. Judovska verska skupnost je nastala leta 1837. Versko življenje se je najprej odvijalo v najeti hiši. Leta 1847 so odkupili hišo in jo preuredili v sinagogo. 1850 so začeli voditi matično knjigo. Ker je verska skupnost v naslednji desetletjih vedno bolj naraščala, so leta 1866 na mestu stare sinagoge začeli graditi novo (80 sedežev za moške in 60 za ženske). Leta 1908 so sinagogo povečali in prenovili. Tega leta so obnovili tudi poslopje šolske stavbe, katera je bila zgrajena že leta 1845. V njej so uredili stanovanje za rabina in dve učilnici. Judovska verska občina je namreč vzdrževala zasebno šolo vse do njene ukinitve leta 1921, ko so judovski šolarji morali začeti obiskovati državne šole. Lendavska judovska občina je vzdrževala lastno pokopališče v Dolgi vasi, kjer so svoje mrtve pokopavali vse od leta 1850. Lendavski Judje so bili tudi člani verskega dobredelnega društva Hevre kadiš.⁹⁹

Druga pomembna judovska verska občina v Prekmurju je nastala v Murski Soboti. Tudi tu so imeli Judje molilnico najprej v zasebni hiši. Prvič je bila omenjena leta 1860. Na mestu stare razpadajoče molilnice na Lendavski ulici so 31. avgusta 1908 svečano blagoslovili novo, veliko večjo sinagogo. Od 19. stoletja je judovska občina tudi v Murski Soboti vzdrževala pokopališče, prav tako pa so imeli organizirano tudi judovsko šolo.¹⁰⁰

Tretja judovska verska občina je nekaj časa obstajala v Beltincih. Okoli leta 1860 so Judje v Beltincih ločili od judovske verske občine v Lendavi in ustanovili svojo lastno versko občino. Takrat so tudi sezidali sinagogo. Toda po letu 1890 je število Judov v Beltincih vedno bolj upadalo, dokler ni po prvi svetovni vojni padlo le na nekaj oseb. Preostali Judje so zopet postali člani judovske verske občine v Lendavi. Zaradi premajhnega števila vernikov in pomanjkanja denarnih sredstev je sinagoga vedno bolj propadala. Občina Beltinci je tako 21. 3. 1938 opozorila okrajno načelstvo v Lendavi, da je "sinagoga v stanju razpadanja", zaradi česar naj okrajno načelstvo na primeren način opozori judovsko versko občino v Lendavi, da mora "odstraniti razpadajočo sinagogo iz varnostnih in urbanističnih razlogov."¹⁰¹ Kmalu nato so sinagogo podrli.¹⁰²

⁹⁹ Gašpar, Lazar: Židje v Lendavi, str. 36-68.

¹⁰⁰ Keréc, Darja: Judje v Murski Soboti v letih 1934-1954. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 71, 2000, št. 4, (dalje Keréc, Judje v Murski Soboti) str. 592-593; Kuzmič, Franc: Naselitev Židov v Prekmurju in njihov razvoj do konca prve svetovne vojne. V: Evangeličanski koledar, 42, 1993, str. 120-123; Keréc, Darja: Sóbota na prelomu 19. in 20. stoletja. V: Borec, 56, 2004, str. 114-116.

¹⁰¹ ARS, AS 68, f. 7-9/1938, št. 10579.

¹⁰² Zadavec, Bojan: Beltinci. V: Judje in antisemitizem v Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja [online], <http://www.inv.si/psja/spomin/beltinci.htm>, (30. 1. 2007, 13:22).

2. REORGANIZACIJE PO PRVI SVETOVNI VOJNI

Po razpadu Habsburške monarhije so bili štajerski in kranjski Judje, ki so po novem živeli na območju jugoslovanske države, z državno mejo ločeni od svojega verskega središča v Gradcu. Zato so se nekateri ljubljanski Judi že od začetka leta 1919 zavzemali za priključitev k najbližji veliki judovski verski občini v novi državi in sicer k zagrebški. S tem je soglašala tako narodna vlada kot vsi ljubljanski Judje, ki so se odzvali na anketo ljubljanskega mestnega magistrata. V začetku leta 1921 so bili tako ljubljanski Judje priključeni k judovski verski občini v Zagrebu. Za poverjenika ljubljanske naselbine je bil izbran trgovec Adolf Lorant. Pri njem so morali ljubljanski Judje prijaviti rojstva, poroke in smrti, zagrebška verska občina pa je skrbela za verske funkcije in verski pouk otrok.¹⁰³ Po pričevanju ljubljanskega trgovca Karla Bolaffioja s konca leta 1927 pa razmere nikakor niso bile idealne: "Dokler smo spadali pod Gradec (pred vojno) smo imeli za otroke verski pouk, danes nimamo tega. Verski pouk za otroke je potreben in bi bilo tozadevno treba nekaj ukreniti."¹⁰⁴ Za razliko od ljubljanskih Judov so se štajerski Judje priključili judovski verski občini v Varaždinu. Leta 1928 je bilo v tej občini včlanjeno 38 Judov s Štajerske, k katerim je potrebno prišteti še njihove žene in mladoletne otroke.¹⁰⁵ Glede na popis prebivalstva iz leta 1921 je bilo takrat na slovenskem Štajerskem skupaj prisotnih 207 judovskih vernikov, od tega največ v Mariboru (64), Ptujju (28) in Celju (26). Nasprotno so na nekdanjem Kranjskem takrat živeli 104 judovski verniki, od tega velika večina (96) v Ljubljani.¹⁰⁶

Na ozemlju mariborske oblasti so v tem času že obstajale tri judovske verske občine s sedeži v Murski Soboti, Lendavi in Čakovcu. Na ozemlju sedanjše Republike Slovenije sta bili torej verski občini v Murski Soboti in Lendavi, katerih ozemeljski obseg se je ujema z soboškim in lendavskim okrajem. Prva je imela 320 vernikov in druga 322 vernikov,¹⁰⁷ kar se je približno ujemalo s številom prisotnega judovskega prebivalstva po popisu iz leta 1921 (skupaj v Prekmurju 624).¹⁰⁸ Število judovskega prebivalstva v Prekmurju se je po prvi svetovni vojni še dodatno občutno zmanjšalo. Judovsko prebivalstvo v Prekmurju je imelo za razliko od ostalega judovskega prebivalstva z ozemlja

¹⁰³ Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 66.

¹⁰⁴ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 730, Izraeliti mariborske in ljubljanske oblasti, inkorporacija v izraelsko cerkveno občino Murska Sobota, 10. 12. 1927.

¹⁰⁵ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 310/15 Priklopitev izraelotov v Sloveniji verski občini v Murski Soboti, 13. 6. 1928.

¹⁰⁶ Popis stanovništva 1921, str. 292-345

¹⁰⁷ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 7815/36, Štetje pripadnikov poedinih veroizpovedi 1930; št. 310/15, Priklopitev izraelotov v Sloveniji verski občini v Murski Soboti, 13. 6. 1928.

¹⁰⁸ Popis stanovništva 1921, str. 292-345.

sedanje Slovenije, med katerimi je bilo veliko začasnih prebivalcev, v veliki večini urejeno stalno bivališče.

Čeprav materialni položaj judovske občine v Murski Soboti pred letom 1928 naj ne bi bil "baš najboljši"¹⁰⁹, stanje v Murski Soboti v primerjavi z Lendavo vseeno ni bilo slabo: "Ne le velikost, oblika in pa estetična zunanost in notranost sinagoge v Murski soboti se ne da skoro niti primerjati z ono v Dolnji Lendavi. Tudi, kar se tiče župnišča, je ono v Murski soboti veliko udobnejše in prostranejše, kot v dolnji Lendavi, kjer stanuje rabin v sorazmerno slabem poslopu bivše izr. verske šole, dočim stanuje kantor v eni zasebni hiši. V Dolnji Lendavi tudi manjka nadkantor, katero mesto je v Murski Soboti zasedeno. Istotako se vršijo obrezovanja po funkcionarjih v Murski soboti za celo Prekmurje."¹¹⁰

Toda s pravnega stališča pristop štajerskih in kranjskih Judov k judovski- ma verskima občinama v Zagrebu in Varaždinu ni bil izveden v skladu s takrat še vedno veljavnim avstrijskim zakonom z dne 21. marca 1890. Glede na sedmi paragraf tega zakona bi morala država odobriti vsako spremembo ozemeljska obsega judovskih verskih občin.¹¹¹ Judje iz nekdanje Kranjske in Štajerske, ki jih je državna meja ločila od njihovega prejšnjega verskega središča v Gradcu, so se tako sicer pravilno odločili, da ne morejo več pripadati judovski verski občini izven konkretnega državnega ozemlja, vendar bi njihovo priključitev judovskima verskima občinama v Varaždinu in Zagrebu morala pred tem odobriti pristojna državna oblast. Slednja je tako novo ureditev samo tolerirala, zakonsko pa je vsa stvar še vedno čakala na primerno ureditev.¹¹² Predstavniki judovske občine v Murski Soboti so kmalu zaznali priložnost in 27. avgusta 1927 zaprosili velikega župana mariborske oblasti, naj se zavzame za priključitev judovskih vernikov iz mariborske in ljubljanske oblasti k njihovi verski občini.¹¹³

Toda tej nameri so se ljubljanski in štajerski Judje odločno uprli. V prvi polovici leta 1928 so se tako ljubljanski Judje kot ljubljanski mestni magistrat in veliki župan ljubljanske oblasti postavili proti pobudi judovske verske ob-

¹⁰⁹ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 310/15, Priklopitev izraelotov v Sloveniji verski občini v Murski Soboti, 13. 6. 1928.

¹¹⁰ ARS, AS 68, f. 29-1/1924-1934, št. 7002/1930, št. 3902, Sreski poglavar v Dolnji Lendavi velikemu županu mariborske oblasti, 13. 6. 1928.

¹¹¹ RGBI, 15. april 1890, št. 18, str. 110, Gesetz vom 21. März 1890, betreffend die Regelung der äußeren Rechtsverhältnisse der israelitischen Religionsgesellschaft, št. 57.

¹¹² ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 310/15, Priklopitev izraelotov v Sloveniji verski občini v Murski Soboti, 13. 6. 1928.

¹¹³ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 475/1, Izraeliti mariborske in ljubljanske oblasti, inkorporiranje v izraelsko versko občino Murska Sobota, 29. 8. 1927.

čine iz Murske Sobote.¹¹⁴ Hkrati so se ljubljanski Judje na svojem sestanku 13. maja 1928 nenadoma odločili, da je potrebno urediti neurejene razmere glede rednega verskega pouka njihovih otrok, kar bi bilo po njihovem mnenju veliko lažje in predvsem ceneje storiti v okviru zagrebške judovske verske občine kot pa v okviru soboške.¹¹⁵ Soboški pobudi so nasprotovali tudi štajerski Judje in judovska verska občina v Varaždinu, judovski verski občini v Lendavi¹¹⁶ in Čakovcu, ki sta prav tako ležali na ozemlju mariborske oblasti, pa sta se zavzemali, da te Judje preprosto priključijo njima. Pristojni uradnik mariborske oblasti je ob tem poročal verskemu ministrstvu v Beograd: "Očividno je, da igra pri vsej stvari materialno vprašanje največjo vlogo. Izraelitska [judovska, op. av.] verska občina v Murski Soboti bi si rada povečala svoje dohodke z včlanjenjem vseh izraelitov iz Slovenije. Interesenti sami se pa temu protivijo, ker jim članstvo pri verskih občinah v Varaždinu odnosno Zagrebu nalaga manjša bremena in tudi prometnih zvez bolj gravitirajo v Varaždin in Zagreb ko v Mursko soboto, ki leži na periferiji mariborske oblasti."¹¹⁷ V tem času materialni položaj judovskih vernikov v Murski Soboti resnično ni bil zadovoljiv. Prav zaradi previsokih verskih davkov naj bi se soboški Judje potegovali za pritegnitev ostalih Judov s slovenskega ozemlja k njihovi verski občini. S tem bi si olajšali svoje davčno breme.¹¹⁸

Želja ljubljanskih Judov, da naj soboška občina odstopi "od nadaljnjih poizkusov prisiljene priklopitev"¹¹⁹, se ni uresničila. 28. avgusta 1928 je minister za vere izdal uredbo, po kateri lahko od 1. januarja 1929 na ozemlju ljubljanske in mariborske oblasti, z izjemo okrajev Čakovec, Dolnja Lendava in Prelog, obstaja samo ena judovska verska občina in sicer s sedežem v Murski Soboti. Vsi Judje, ki so živeli na slovenskem Štajerskem, Koroškem in Kranjskem ter v okraju Murska Sobota, so tako postali pripadniki judovske verske občine v Murski Soboti.¹²⁰

¹¹⁴ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 4980, Priklopitev izraelitvo v Sloveniji verski občini v Murski Soboti, 16. 2. 1928.

¹¹⁵ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 9297, Evidenca šoloobveznih otrok izraelitske vere, 22. 5. 1928.

¹¹⁶ ARS, AS 68, f. 29-1/1924-1934, št. 7002/1930, št. 3902, Sreski poglavar v Dolnji Lendavi velikemu županu mariborske oblasti, 13. 6. 1928.

¹¹⁷ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 310/15, Priklopitev izraelotov v Sloveniji verski občini v Murski Soboti, 13. 6. 1928.

¹¹⁸ Keréc, Judje v Murski Soboti, str. 597; Kuzmič, Franc: Pregled cerkvene uprave v Prekmurju v obdobju nastajanja Kraljevine SHS. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 1989, št. 2, str. 156-157.

¹¹⁹ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 9297, Zapisnik, 13. maj 1928.

¹²⁰ Razglas velikega župana mariborske oblasti 342. V: Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, 25. oktober 1928, št. 100, str. 688; ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 310/16, Ministarstvo vera, 28. avgust 1928; št. 310/15, Priklopitev izraelitov v Sloveniji verski občini v Murski

7. novembra 1928 je judovska verska občina iz Murske Sobote prosila velikega župana mariborske oblasti, da naj naroči sreskim poglavarjem mariborske oblasti, naj popišejo Jude na svojem področju. Te podatke so namreč soboški Judje nujno potrebovali, če so hoteli januarja 1929 sklicati občni zbor judovske občine, na katerem bi konstituirali novo judovsko versko občino Murska Sobota v njenem razširjenem sestavu. Veliki župan je 20. novembra 1928 z okrožnico naročil sreskim poglavarjem in mestnim magistratom, naj želene podatke pošljejo neposredno sreskemu poglavarju v Mursko Soboto, ta pa naj jih posreduje judovski verski občini v Murski Soboti. Vendar judovska verska občina teh podatkov ni dobila tako hitro, kot bi si jih želela. Zato se je konec leta 1928 znova obrnila na velikega župana mariborske oblasti, naj jim priskoči na pomoč.¹²¹

Medtem, ko so se soboški Judje vneto pripravljali na ustanovitev nove judovske verske občine, pa njihovi nasprotniki še niso vrgli puške v koruzo. Kljub jasno izraženemu stališču ministrske uredbe z dne 28. avgusta 1928, da je kranjskih in štajerskih Judov premalo, da bi lahko tvorili samostojno versko občino,¹²² so 14. januarja 1929 Judje s stalnim bivališčem v okrajih Ptuj, Ormož, Ljutomer, Maribor, Celje in Ljubljana naslovili na velikega župana mariborske oblasti v Mariboru prošnjo za ustanovitev samostojne judovske verske občine s sedežem v Mariboru. Že dva tedna kasneje so to svojo vlogo še dodatno dopolnili. V akcijskem odboru, ki je organiziral pobudo za ustanovitev samostojne judovske verske občine v Mariboru (za sreze Ptuj, Ormož, Ljutomer, Maribor, Celje in Ljubljano) so bili ugledni in premožni člani judovske skupnosti, ki so bili zainteresirani za takšno udejstvovanje (Miroslav Ausch iz Maribora, Karol Preis iz Maribora, Jakob Mandil iz Maribora, Josip Kudiš iz Maribora, Marko Rosner iz Maribora, Ignac Sonnenschein iz Ptuja, Leo Kudiš iz Celja, Adolf Lorant iz Ljubljane in Feliks Moskovič iz Ljubljane). Že iz prevladujočega položaja mariborskih Judov lahko razberemo, da so imeli prav ti največji interes za ustanovitev samostojne verske občine. Za svojega predsednika so izbrali bogatega "tovarnarja in veletrgovca" iz Maribora, Josipa Rosenberga. V akcijskem odboru je bila slabo zastopana predvsem močna judovska skupnost

---

Soboti; št. 310/16, Izraeliti mariborske in ljubljanske oblasti, inkorporacija v izraelitsko versko občino v Murski soboti.

¹²¹ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 5087/1930, Izraelitska verska občina, Murska Sobota, Veliki župan mariborske oblasti, 29. 12. 1928.

¹²² Razglas velikega župana mariborske oblasti 342. V: Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, 25. oktober 1928, št. 100, str. 688; ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 310/16, Ministarstvo vera, V. br. 9700, 28. avgust 1928.

v Ljubljani, saj je bilo med podpisniki samo 9 ljubljanskih Judov. Nasprotno je bilo med njimi 15 Judov iz celjskega okraja in celo 29 iz mariborskega okraja.¹²³

Štajerski in ljubljanski Judje so imeli tudi konkretne načrte o delovanju in financiranju bodoče judovske verske občine s sedežem v Mariboru. Nameravali so najeti prostore, v katerih bi izvajali bogoslužje. Ustanoviti so nameravali tudi pogrebno društvo Hevra Kadiš. Potreben denar bi dobili z enkratnim denarnih prispevkom vseh pobudnikov za ustanovitev samostojne občine. Poleg tega bi s pobiranjem verskih prispevkov krili različne stvarne izdatke in predvsem plačo za rabina. Rabin bi med drugim urejal matične knjige, zaradi česar bi bilo olajšano poslovanje z državnimi organi. Predvsem pa bi rabin vodil verske obrede. Štajerski Judje so se namreč pritoževali, da sta Varaždin in Murska Sobota preprosto predaleč. Ob sobotah in nedeljah so se verski obredi običajno začeli ob osmi uri zjutraj. Ker pa je bilo vernim Judom ob sobotah in praznikih prepovedano potovati [z vlakom ali avtomobilom], so morali tja odpotovati že dan prej, domov pa so se lahko odpravili šele naslednji dan. Ker so bili ti Judje večinoma trgovci in uslužbenci, si niso mogli privoščiti tako velike izgube delavnega časa, zaradi česar se verskih obredov ponavadi sploh niso udeležili. Podobno pomanjkljiv je bil tudi verski pouk njihovih otrok, kateri je potekal le enkrat mesečno. Zato so štajerski Judje predvidevali, da bi njihov bodoči rabin tedensko poučeval verski pouk v vseh srednjih in ljudskih šolah v Mariboru, na Ptuj, v Celju in Ljubljani, kjer so se šolali judovski učenci.¹²⁴

7. februarja 1929 je veliki župan mariborske oblasti o nameri štajerskih in ljubljanskih Judov obvestil tudi velikega župana ljubljanske oblasti, predvsem pa je za mnenje povprašal judovske verske občine v Murski Soboti, Lendavi in Čakovcu. Nova judovska verska občina s središčem v Mariboru bi namreč zajemala ozemlje obeh slovenskih oblasti (mariborske in ljubljanske), razen okrajev Murska Sobota, Dolnja Lendava, Čakovec in Prelog. Veliki župan mariborske oblasti je ob tem odločno podprl ta predlog.¹²⁵ Nobenih pomislekov proti ustanovitvi judovske verske občine s središčem v Mariboru ni imel tudi veliki župan ljubljanske oblasti.¹²⁶ Ker nova judovska občina ne bi pomenila nobene konkurence judovski občini v Čakovcu, tudi tamkajšnji Judje niso nasprotovali

¹²³ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 75, Velikemu županu mariborske oblasti v Mariboru, 14. 1. 1929, 30. 1. 1929; št. 75/4, Ustanovitev samostojne izraelitske verske občine v Mariboru, 2. 3. 1929.

¹²⁴ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 75, Velikemu županu mariborske oblasti v Mariboru, 14. 1. 1929, 30. 1. 1929.

¹²⁵ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 75/2, Ustanovitev samostojne izraelitske verske občine v Mariboru, 4. 3. 1929.

¹²⁶ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 2645, Veliki župan ljubljanske oblasti, 18. 2. 1929; Izraelitska verska občina v Mariboru, ustanovitev, Ljubljana, 1. 3. 1929.

njeni ustanovitvi.¹²⁷ Lendavski Judje so akcijo štajerskih in ljubljanskih Judov celo iskreno pozdravljali in so jih bili pri tem pripravljene duševno in materialno podpirati. Šli so celo tako daleč, da so dodali še dva nova argumenta za ustanovitev nove verske občine: "V verskopolitičnem oziru /.../ je naša država versko tolerantna in ne dela nobene razlike med svojimi državljani /.../. V zgodovinskem oziru pa govori za to ustanovitev dejstvo da je obstajala v Mariboru v preteklih stoletjih že židovska verska občina."¹²⁸

Ustanovitvi nove judovske verske občine so tako odločno nasprotovali samo Judje iz Murske Sobotice, pod katerih okrilje so štajerski in ljubljanski Judje z novim letom pravkar prišli. Soboški Judje so tako odkrito dvomili, da bi bili štajerski in ljubljanski Judje zmožni finančno vzdrževati rabina, kantorja in druge uradnike, ustrezno opremiti najete prostore za verske obrede in zaradi splošnega pomanjkanja rabinov sploh najti primerno versko izobraženega in "patriotično mislečega rabina". Nasprotno so poudarili, da se bo rabin iz Murske Sobotice enkrat tedensko vozil v Maribor in Ljubljano poučevati versko vzgojo, rabin ali občasnokantor pa bosta tam tudi izvajala verske obrede. Hkrati so soboški Judje očitali štajerskim in ljubljanskim Judom, da jih veliko nima jugoslovanskega državljanstva in zato ne morejo biti člani jugoslovanske judovske verske občine ter da je njihovo "separatistično gibanje" v nasprotju z veljavno zakonodajo.¹²⁹

Pristojno ministrstvo za vero ni ugodilo prošnji štajerskih in ljubljanskih Judov po samostojni občini, temveč je vztrajalo pri prvotnem načrtu. Vse do konca prve jugoslovanske države sta tako na območju Dravske banovine obstajali dve judovski občini in sicer v Lendavi in Murski Soboti.¹³⁰

Že takoj po ustanovitvi nove judovske verske občine v Murski Soboti januarja 1929 je ta že sprejela proračun za leto 1929 in pri tem hitro začela trošiti večje količine denarja. Nova in večja občinska organizacija je imela namreč tudi večje potrebe in kot smo videli zgoraj tudi smele načrte za razširitev svoje dejavnosti.¹³¹ S precejšnjo razširitvijo občinskega ozemlja so v okvir občine

¹²⁷ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, Židovska bogoštovna občina Čakovec, 25. 2. 1929. 6. novembra 1928 je namreč judovska verska občina iz Čakovca celo (neuspešno) tožila versko ministrstvo, ker naj bi po njihovem mnenju o teritorialni ureditvi judovskih verskih občin lahko odločala le zveza judovskih verskih občin. Glej: ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 475, Židovska bogoštovna občina Čakovec, 6. 11. 1928.

¹²⁸ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 75/6, Izr. crkvena občina Dolnja Lendava, 4. 3. 1929.

¹²⁹ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 46/1929, Izraelitska verska občina v Murski Soboti: Ustanovitev samostojne izraelitske verske občine v Mariboru, 24. 2. 1929.

¹³⁰ Splošni pregled Dravske Banovine, str. 85; ARS, AS 68, f. 29-2/1939, št. 1349.

¹³¹ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 46/1929, Izraelitska verska občina v Murski Soboti: Ustanovitev samostojne izraelitske verske občine v Mariboru, 24. 2. 1929.

prišli tudi številni novi davkoplačevalci. Leta 1929 je verski davek plačalo 79 Judov iz Murske Sobotne in celo 44 iz drugih krajev (eden iz Središča, 17 iz Maribora, 2 iz Ljutomera, 4 iz Celja, in 20 iz Ljubljane).¹³² Čeprav so torej soboški Judje številčno še vedno prevladovali, so se prejemki judovske občine izdatno povečali, zlasti še, ker so bili na priključeni Judje v povprečju bolj premožni od prekmurskih. Zato ni nič čudnega, če so bili Judje izven Murske Sobotne zelo občutljivi na vprašanje financiranja občine. Že Karl Bolaffio je tako npr. konec leta 1927 opozarjal ljubljanske oblasti, da je pred priključitvijo ljubljanskih Judov k Murski Soboti potrebno najprej urediti "vprašanje prispevkov in pastorizacije za te prispevke."¹³³

Leta 1930 so judovske verske občine v Jugoslaviji končno dobile svojo krovno organizacijo. V avstrijski polovici Habsburške monarhije namreč ni bila med judovskimi verskimi občina vzpostavljena nobena hierarhija, zato tudi ni bilo nobene zvezne organizacije judovskih verskih občin.¹³⁴ "Zakon o verski zajednici židov v kraljevini Jugoslaviji" iz 24. decembra 1929¹³⁵ pa je predvideval ustanovitev zveze judovskih verskih občin, v katero bi bile z izjemo ortodoksne včlanjene vse jugoslovanske judovske verske občine. Tako nastala Zveza judovskih veroizpovednih občin je nato v tridesetih letih 20. stoletja igrala pomembno vlogo pri organizaciji življenja judovskih skupnosti v Jugoslaviji. Novi zakon ni urejal le delovanja zveze, temveč je ustvaril tudi enotno zakonodajo na področju delovanja posameznih judovskih verskih občin. Te so kot samoupravna telesa in pravne osebe samostojno upravljale svoje versko-upravne, kulturne in dobrodelne ustanove ter v skladu z zakoni in predpisi prosto razpolagale s svojim premoženjem. Vsak neortodoksen Jud¹³⁶ na ozemlju posamezne verske občine je moral biti član te verske občine. Potrebna materialna sredstva so verske občine lahko pridobivale iz dohodkov od lastnega premoženja, iz verskih taks in prispevkov, iz prispevkov in daril ter iz dohodkov združenj in fondov, iz morebitnih prispevkov občin in iz stalne državne podpore. Verski davek se ni pobiral le od članov občine, temveč so se prispevki in takse zaračunali tudi na tisto premoženje tujih Judov, katero se je nahajalo na ozemlju te občine.

¹³² Borut: Na robu zgodovine, str. 47, op. 85.

¹³³ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 730, Izraeliti mariborske in ljubljanske oblasti, inkorporacija v izraelsko cerkveno občino Murska Sobota, 10. 12. 1927.

¹³⁴ Bihl: Die Juden, str. 897.

¹³⁵ Zakon o verski zajednici židov v kraljevini Jugoslaviji. V: Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine, I, 14. februar 1930, št. 31, str. 385-389.

¹³⁶ Leta 1931 so bili v Dravski banovini samo trije ortodoksni Judje. Glej: Popis stanovništva 1931, 2. del, str. VI-XII.

VI. JUDOVSKA SKUPNOST V PREKMURJU IN V OSTALI SLOVENIJI

1. ASIMILACIJA IN AKULTURACIJA

Povsem različna poselitvena struktura Judov v Prekmurju in v ostali Sloveniji ni imela velikega vpliva le na organizacijsko strukturo judovskih skupnosti, temveč tudi na ostale dele njihovega gospodarskega in socialnega življenja. Toda takšne razlike med različnimi judovskimi skupnostmi niso bile v takratni srednji Evropi nobena izjema, temveč prej pravilo. V Habsburški monarhiji so bili Judje razdeljeni na veliko število različnih socialnih, kulturnih, gospodarskih in celo jezikovnih skupnosti.¹³⁷

Najbolj očitna je bila delitev na zahodne in vzhodne Jude. Za vzhodno evropski tip Judov je bila značilna relativno slabotna akulturacija in asimilacija, ohranjanje jidiša in verske ortodoksije, visoka stopnja rodnosti in nizka stopnja mešanih zakonov. V njihovi družbeno-ekonomski strukturi je prevladoval spodnji srednji razred in proletariat. Za zahodnoevropski tip Judov je bila značilna visoka stopnja akulturacije, težnja po asimilaciji, opustitev jidiša in ortodoksije, nizka stopnja rodnosti in visoka stopnja mešanih zakonov ter družbeno-ekonomska struktura, ki je ustrezala srednjemu razredu. Tako zahodni kot vzhodni Judje so bili v primerjavi z nejudovskim prebivalstvom zelo urbanizirani. Toda medtem, ko so vzhodni Judje pogosto še vedno živeli v majhnih mestih z večinskim judovskim prebivalstvom (shtetl), so v visoko urbanizirani zahodni družbi tamkajšnji Judje ponavadi predstavljali le majhen odstotek mestnega prebivalstva. V Habsburški monarhiji je vzhodnoevropski tip Judov živel v Galiciji, Bukovini, Podkarpatski Rusiji in vzhodni Slovaški, zahodnoevropski tip se je nahajal v čeških deželah, na Madžarskem in v avstrijskih deželah.¹³⁸

Toda v zadnjem času je zgodovinopisje večinoma opustilo takšno bipolarno razdelitev na vzhodne in zahodne Jude. Vzhod ni več tako jasno drugačen od Zahoda. Ne smatra se več, da je akulturaciji nujno sledila asimilacija.¹³⁹ Akulturacija v tem primeru označuje judovsko sprejetje zunanjih značilnosti večinske kulture, predvsem jezika. Asimilacija pa označuje prizadevanje Judov

¹³⁷ Bihl, *Die Juden*, str. 880.

¹³⁸ Mendelsohn, *Ezra: The Jews of East Central Europe between the World Wars*. Bloomington 1987 (dalje Mendelsohn: *The Jews of East Central Europe*), str. 6-7.

¹³⁹ Frankel, Jonathan: *Assimilation and the Jews in nineteenth-century Europe: towards a new historiography? V: Assimilation and Community: the Jews in Nineteenth-Century Europe*. Cambridge 2004, str. 1-37.

za sprejetje nacionalne identitete večinskega naroda, se pravi, da bi Judje postali Nemci, Čehi, Madžari, Hrvati in seveda tudi Slovenci judovske vere. V najbolj skrajni obliki naj bi ti Judje celo povsem opustili svojo judovsko identiteto.¹⁴⁰

Tako tudi v primeru Judov v avstrijski polovici Habsburške monarhije akulturacija ni nujno peljala vseh Judov po poti asimilacije. Tisti Judje, ki so verjeli, da so se uspešno asimilirali, so se večinoma še vedno smatrali za posebno skupino v nemški, češki ali celo poljski družbi. Seveda so bili med njimi tudi Judje, ki so se hoteli povsem asimilirati z večinskim prebivalstvom. Toda večina Judov je vseeno živela v krogu širšega judovskega družbenega univerzuma. Živeli so v krogu judovskih družin, družili so se z judovskimi prijatelji in sosedmi, bili so člani judovskih organizacij. Vzporedno z judovsko etnično lojalnostjo so ti Judje sprejeli eno od kultur Habsburške Avstrije, pri čemer so ponavadi prevzeli nemško, toda včasih tudi češko ali poljsko kulturo. V veliki meri je bila njihova nemška (in tudi poljska ali češka) identiteta kulturna (in ne etnična ali nacionalna). Z razpadom Habsburške monarhije leta 1918 in nastankom Avstrije, Češkoslovaške, Poljske in Jugoslavije, se je judovska etnična pripadnost še dodatno okrepila. V pretežno antisemitsko usmerjeni Avstriji, kjer ni bilo več možnosti za popolno integracijo v večinsko družbo, so se Judje namesto z večinskim (nemškim) narodom prvenstveno vse bolj identificirali kot Judje.¹⁴¹

Podobno kot med Judi v Avstriji se je po prvi svetovni vojni tudi med Judi v trianonski Madžarski zelo okrepila posebna judovska identiteta. Toda za razliko od Avstrije, kjer je bila judovska etnična identiteta že pred vojno močno prisotna, je v tem pogledu na Madžarskem prišlo do pravega preobrata. Za časa Habsburške monarhije je bil v primerjavi z vhodnimi Judi obseg in hitrost asimilacije in akulturacije madžarskih Judov veliko bolj primerljiv z avstrijskimi in celo nemškimi Judi.¹⁴² Takratne madžarske oblasti so namreč imele zelo toleranten odnos do judovske manjšine. Za njih so bili Judje verska in ne etnična manjšina. Prav zaradi te madžarske tolerantne politike se je veliko tamkajšnjih Judov smatralo za integralni del madžarskega naroda. Toda kljub tej uspešni akulturaciji se je le redkim Judom uspelo povsem integrirati v ma-

¹⁴⁰ Aumüller, Jutta: Assimilation: Kontroversen um ein migrationspolitisches Konzept. Bielefeld 2009, str. 42-44; Mendelsohn: The Jews of East Central Europe, str. 2.

¹⁴¹ Rozenblit, Marsha L.: Reconstructing a National Identity: The Jews of Habsburg Austria during World War I. New York 2001; Rozenblit, Marsha L.: Sustaining Austrian "National" Identity in Crisis: The Dilemma of the Jews in Habsburg Austria, 1914-1919. V: Constructing Nationalities in East Central Europe. New York 2005, str. 178-191; Rozenblit, Marsha L.: Jewish Ethnicity in a New Nation-State: The Crisis of Identity in the Austrian Republic. V: Penslar (ur.): In Search of Jewish Community: Jewish Identities in Germany and Austria 1918-1933. Bloomington, Indianapolis, 1998, str. 134-153.

¹⁴² Fischer: Antisemitismus in Ungarn, str. 39.

džarsko družbo. Ko je po prvi svetovni vojni tudi uradna madžarska politika postala odkrito antisemitska, se je dokončno razblinila iluzija o uspešni judovski asimilaciji, s katero bodo madžarski Judje prevzeli nacionalno identiteto večine ter tako postali Madžari (judovske vere).¹⁴³

Tako v Avstriji kot na Madžarskem torej ni prišlo do identifikacijske asimilacije judovske manjšine v večinsko nemško in madžarsko nacionalno družbo. Nasprotno pa je bila judovska akulturacija vseeno zelo uspešna. Tako nemški kot madžarski Judje so večinoma povsem prevzeli nemško ali madžarsko (meščansko) kulturo. V tem pogledu se praktično niso razlikovali od večinskega prebivalstva.

2. JEZIK

Najbolj očiten faktor judovske akulturacije je bila zelo razširjena uporaba nemškega ali madžarskega jezika. V prejšnjih stoletjih so Judje v Habsburški monarhiji večinoma govorili jidiš. V 19. stoletju so Judje v procesu akulturacije jidiš začeli opuščali in kot znamenje uspešne kulturne asimilacije vedno bolj prevzemati jezike prevladujoče kulture. Sprva je bila to predvsem nemščina, od srede 19. stoletja pa v madžarski polovici Habsburške monarhije vedno bolj še madžarščina.¹⁴⁴

Toda v večnacionalni Habsburški monarhiji jezik nikoli ni bil samo znamenje kulturne identitete, temveč je bilo tudi glavno znamenje nacionalne identitete.¹⁴⁵ Zaradi tega se je pogosto ustvarjal lažen vtis, da so se tisti Judje, ki so govorili nemško ali madžarsko, s tem tudi uspešno asimilirali z Nemci in Madžari. Obenem pa so se že tako zelo heterogene skupine Judov v Habsburški monarhiji še dodatno razdelile na različne jezikovne skupnosti. Toda kulturno asimilirani Judje pri tem niso avtomatično prevzeli jezika, ki je bil v določeni pokrajini številčno najbolj prisoten, temveč jezika, ki je imel v družbenem, kulturnem in gospodarskem življenju največji vpliv. To pa je bila sprva predvsem nemščina, kasneje tudi madžarščina in poljščina in naposled še češčina in hrvaščina. Zato je veliko Judov, ki so namesto jidiša sprejeli nemško ali madžarsko kulturo in jezik, v mnogih primerih še vedno ostajali jezikovna manjšina.

¹⁴³ Braham, Randolph L.: *The Politics of Genocide: The Holocaust in Hungary*. Detroit 2000, str. 19-25.

¹⁴⁴ Bihl: *Die Juden*, str. 902-908.

¹⁴⁵ Kamusella, Tomasz: *Language as an Instrument of Nationalism in Central Europe*. V: *Nations and Nationalism*, 7, 2001, št. 2, str. 235-52.

To je veljalo tudi za Jude, ki so živeli na ozemlju poseljenim s Slovenci. Kljub večinskemu slovensko govorečemu prebivalstvu je bila namreč na Slovenskem nemščina še dolgo časa prevladujoči jezik meščanske družbe. Čeprav je v desetletjih pred prvo svetovno tudi slovenščina hitro pridobivala na pomenu, ji predvsem v večjih mestih ni uspelo nadomestiti nemščine. Zato so Judje na pretežno slovensko govorečem ozemlju raje uporabljali nemščino (in na Primorskem italijanščino), saj so se z njeno pomočjo lahko hitreje vzpenjali po družbeni lestvici. V avstrijski polovici Habsburške monarhije je npr. leta 1900 le 25 Judov navedlo slovenščino kot svoj občevalni jezik (od tega kar 19 iz Trsta) in leta 1910 komaj še 16. Večina ostalih Judov z avstrijskim državljanstvom je navedla nemščino in na Primorskem italijanščino. Glede na to, da so občevalni jezik popisovali le avstrijskim državljanom, ne vemo, kakšen jezik bi navedlo zelo veliko tujih Judov, od katerih jih je večina prihajala s sosednje Ogrske.

Tabela 6: Občevalni jezik Judov z avstrijskim državljanstvom v avstrijskih deželah s slovenskim prebivalstvom leta 1900 in 1910.¹⁴⁶

leto	jezik	Štajerska	Koroška	Kranjska	Trst	Goriška	Istra
1900	nemščina	820	106	45	455	32	109
	slovenščina			1	19	3	2
	italijanščina				2.673	177	11
	srbohrvaščina				3		
	brez občevalnega jezika	4	4	14	19		9
	tujci	1.459	102	85	1.795	83	154
1910	nemščina	1.608	238	60	564	56	166
	slovenščina	4		7	4	1	
	italijanščina				2.700	128	24
	srbohrvaščina				1		7
	brez občevalnega jezika	10		25	17	4	33
	tujci	1.269	100	52	2.209	146	454

Podobno je bilo tudi v madžarski polovici dualistične monarhije. V pretežno agrarnem Prekmurje sta bili madžarščina in nemščina prevladujoči jezik meščanske družbe. Zato so tudi tamkajšnji Judje kot svoj materni jezik večinoma verjetno navedli madžarščino in delno še nemščino (konkretnih podatkov na žalost še nimam).

Z razpadom Habsburške monarhije in nastankom Jugoslavije se je jezikovna identiteta Judov začela hitro spreminjati. Glede na zadnji popis prebi-

¹⁴⁶ Haas, Theodor: Die sprachlichen Verhältnisse der Juden in Österreich. V: Zeitschrift für Demographie und Statistik der Juden, 2, 1915, št. 1, str. 3.

valstva pred drugo svetovno vojno je leta 1931 v Dravski banovini že 220 Judov navedlo slovenščino kot svoj materni jezik (tabela 7). Ta maloštevilna skupina Judov je predstavljala kar dobro četrtino vseh tamkajšnjih Judov. Velika večina ostalih Judov je kot svoj materni jezik navedla madžarščino, nemščino in srbohrvaščino.

Tabela 7: Materni jezik Judov v Dravski banovini leta 1931.¹⁴⁷

	Prekmurje		ostala Drav. ban.	
	št.	v %	št.	v %
Slovenščina	183	38,4	37	10,8
Nemščina	60	12,6	105	30,5
Madžarščina	203	42,6	19	5,5
Srbohrvaščina	19	4	126	36,6
Ostali*	11	2,4	57	16,6
Skupaj	476	100,0	344	100,0

*češčina, slovaščina, ruščina, romunščina, Jidiš, italijanščina itd.

Do tako nagle jezikovne asimilacije je prišlo predvsem zato, ker je v jugoslovanski Sloveniji slovenščina zamenjala madžarščino in nemščino kot najpomembnejši jezik uprave, politike, gospodarstva in kulture. Glede na to, da se je v samo dobrem desetletju sorazmerno zelo veliko Judov namesto z madžarsko in nemško kulturo in jezikom začelo identificirati s prej povsem zapostavljeno slovensko kulturo in jezikom, lahko upravičeno podvomimo tudi v dotedanjo uspešnost kulturne asimilacije Judov v obeh polovicah Habsburške monarhije. V večjezični Habsburški monarhiji namreč uradna jezikovna identifikacija ni nujno odražala etnične identitete posameznika. Tudi v Sloveniji so bili mnogi Judje dvojezični (nemščina-slovenščina ali madžarščina-slovenščina) ali celo večjezični (nemščina-madžarščina-slovenščina). Zato ni naključje, da je večina Judov s slovenskim maternim jezikom živela v prevladujočem slovenskem okolju, Judje z nemškim ali madžarskim maternim jezikom pa v mestih, kjer sta bili močno prisotni nemška in/ali madžarska manjšina.

V prilogi 2 (Materni jezik Judov v Dravski banovini leta 1931 glede na okraje in avtonomna mesta ter Judje s slovenskim maternim jezikom v ostalih delih Jugoslavije) te knjige (str. 114-115) lahko bralec najde bolj natančne podatke o maternem jeziku Judov leta 1931, se pravi tudi po posameznih okrajih in avtonomnih mestih. Pri pogledu na te podatke lahko hitro ugotovimo, da v

¹⁴⁷ Die Gliederung der Bevölkerung des ehemaligen Jugoslawien nach Muttersprache und Konfession nach den unveröffentlichten Angaben der Zählungen von 1931: Nur für den Dienstgebrauch. Wien 1943, str. 88-116.

primeru jezikovne asimilacije Judov v Dravski banovini ne smemo upoštevati le slovenščine, temveč vsaj še madžarščino in nemščino. V narodnostno mešanem okolju ob meji z Madžarsko in predvsem v prevladujočem madžarsko govorečem okolju Lendave je večina Judov še vedno navajala madžarščino kot svoj materni jezik. Nasprotno je bilo v okraju Murska Sobota, kjer je skoraj povsem prevladovala slovenščina. Zato je večina prekmurskih Judov, ki je navedla slovenščino kot svoj materni jezik, živela prav v okraju Murska Sobota. V tem okraju je bila madžarsko govoreča manjšina skoraj tako pomembna kot prav tako tradicionalno pomembna nemško govoreča manjšina. Podobno je bilo tudi v Mariboru in Ljubljani, kjer je živela številčno pomembna in gospodarsko vplivna nemška manjšina. Zato je v teh dveh mestih veliko Judov še vedno navajalo nemščino in ne slovenščine kot svoj materni jezik.

V primeru jezikovne asimilacije Judov moramo torej upoštevati vse tri jezike: v Prekmurju madžarščino, nemščino in slovenščino, v ostali Dravski banovini pa nemščino in slovenščino. Srbohrvaščino so kot svoj materni jezik navajali Judje, ki so se v Slovenijo pred kratkim priselili iz ostalih delov Jugoslavije. Iz podatkov v tabeli 7 je tako razvidno, da je bilo leta 1931 kar tri četrtine Judov v Sloveniji jezikovno asimiliranih. Pri tem pa opazimo velike razlike med Prekmurjem in ostalo Slovenijo. V Prekmurju so bili jezikovno asimilirani skoraj vsi tamkajšnji Judje, medtem, ko jih je bilo na ostalem slovenskem ozemlju komaj dve petine.

Toda to še ne pomeni, da so jezikovno bolj asimilirani prekmurski Judje bolj ustrezali zahodnoevropskemu tipu Judovstva, medtem ko so jezikovno manj asimilirani Judje iz ostale Slovenije bolj ustrezali vzhodnoevropskemu tipu Judovstva. V primeru Judov iz Slovenije namreč ne moremo potegniti nobene tako zelo jasne ločnice, kot jo raziskovalci vlečejo v primeru tako imenovanih vzhodnih in zahodnih Judov. V resnici takšne ločnice ne moremo potegniti le pri slovenskih, temveč pri vseh srednjeevropskih Judih. Guy Miron je prepričljivo opozoril, da lahko pri takšnih komparativnih raziskavah dobro uporabimo tudi tradicionalno tipologijo delitve Judov na zahodnoevropski (v glavnem Anglija in Francija) in na vzhodnoevropski tip (v glavnem Poljska in Rusija). Hkrati pa je predlagal še posebni srednjeevropski tip Judov, ki združuje tako karakteristike vzhodnih kot zahodnih Judov. Temu tipu ustreza v glavnem nemško Judovstvo. Madžarsko Judovstvo je postavil med center in vzhod.¹⁴⁸

Tako Judje iz Prekmurja kot Judje iz ostale Slovenije so v veliki večini primerov bolj ustrezali zahodno kot vzhodnoevropskemu tipu Judovstva. Oboji

¹⁴⁸ Miron, Guy: *Between Center and East: The Special Way of Jewish Emancipation in Hungary*. V: *Jewish Studies at the Central European University*, 4, 2004-2005, str. 111-138.

so povsem opustili jidiš. Prav tako med njimi ni bila prisotna verska ortodoksija. Judje iz Prekmurja so bili neologi (tradicionalno nekje med konzervativizmom in reformizmom). Judje iz ostale Slovenije so bili večinoma pripadniki reformnega judaizma. Glede nekaterih karakteristik pa so se Judje iz Prekmurja povsem razlikovali od Judov iz ostale Slovenije. Kot smo videli, so bili oboji sicer zelo urbanizirani. Toda medtem, ko so Judje iz nekdanje avstrijske Slovenije v veliki večini živeli v največjih slovenskih mestih, kjer so predstavljali zelo majhen odstotek mestnega prebivalstva (do 0,8%), so bili Judje iz nekdanje madžarske Slovenije tipični podeželski Judje. Tretjina jih je tako še vedno živela po vaseh, ostali pa v malih mestih (okoli 2000 prebivalcev), kjer so predstavljali relativno visok odstotek mestnega prebivalstva (do 10%).

V nadaljevanju si bomo ogledali še nekatere druge kazalce uspešnosti asimilacije priseljencev v večinsko družbo. Zahodni, bolj asimilirani Judje, naj bi tako v primerjavi z vzhodnimi Judi imeli nižjo stopnjo rodnosti, višji delež posameznikov, ki so prevzeli vero večinskega okolja, večji delež mešanih zakonov z domačim prebivalstvom, njihova poklicna struktura naj bi bolj ustrezala poklicni strukturi večinskega prebivalstva in med njimi naj bi bilo več polnopravnih državljanov.

3. PRIRAST PREBIVALSTVA

Tako Judje iz Prekmurja kot iz ostale Slovenije so imeli zelo nizko stopnjo rodnosti. Leta 1938 so se judovskim staršem v Dravski banovini rodili samo 3 otroci. Toda hkrati je v tem letu umrlo kar 10 Judov. Rodnost je bila torej celo negativna. V tem pogledu se slovenski Judje niso razlikovali od jugoslovanskega povprečja, saj je v tem letu celotna jugoslovanska judovska skupnost zabeležila negativen prirast prebivalstva.¹⁴⁹ Glede tega so se Judje zelo razlikovali od ostalega slovenskega prebivalstva. Čeprav je bil na ozemlju Dravske banovine v desetletju 1921-1931 porast prebivalstva enkrat manjši od jugoslovanskega povprečja in je v tem pogledu Dravska banovina ležala na samem repu v jugoslovanskega prirasta prebivalstva, je vseeno zabeležila skoraj 8% porast. V času, ko je celotno prebivalstvo Dravske banovine beležilo okoli 1% naravni prirastek,¹⁵⁰ se je število Judov zmanjševalo ne le zaradi izseljevanja, temveč tudi zaradi negativnega naravnega prirastka. V tem pogledu so vsi slovenski Judje sledili splošnim trendom, ki so bili takrat značilni za Jude v Srednji Evropi. S hitro urbanizacijo judovskega prebivalstva in z uspešno vključitvijo v meščansko

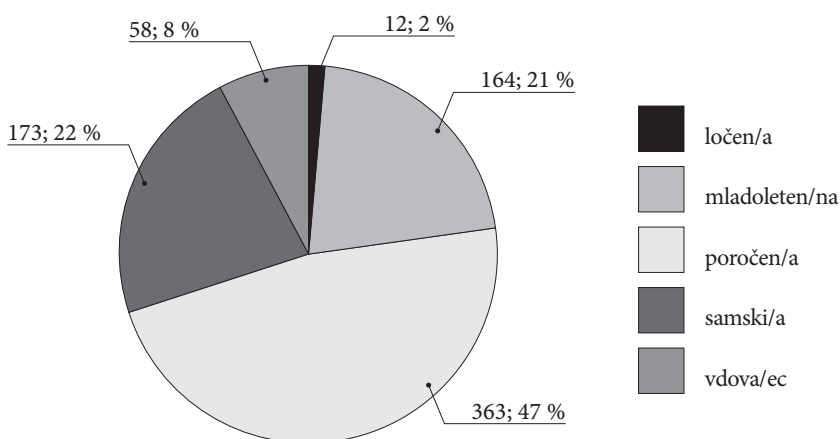
¹⁴⁹ Mosbacher: Jugoslovanski Jevreji, str. 123-125.

¹⁵⁰ Prim. Potočnik, Drago: Statistični dodatek. V: Spominski zbornik Slovenije: ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana 1939, str. 544-545.

družbo se je njihova rodnost začela hitro zmanjševati že v zadnjih desetletjih 20. stoletja. Ker je bila smrtnost v primerjavi z večinskim prebivalstvom že prej občutno nižja in se tudi ni tako hitro zmanjševala kot rodnost, je bil posledično naravni prirastek vedno nižji. Judovsko prebivalstvo je tako veliko prej doživelo demografski prehod, ki ga je spremljalo staranje prebivalstva.

Za Dravsko banovino sicer nimamo celovitih podatkov o naravnem prirastku judovskega prebivalstva, toda nekateri drugi podatki jasno kažejo, da je bil tudi tukaj prisoten demografski prehod. Glede na znane podatke iz popisa Judov, je namreč leta 1937 komaj petina Judov še vedno živela pri starših in so jih zato obravnavali kot mladoletne. Le malo več jih je bilo takrat samskih. Skoraj polovica jih je bila poročenih, kar 8 % pa je bilo vdov in vdovcev. Pri tem med Prekmurjem in ostalo Slovenijo ni mogoče zaznati nobenih pomembnih razlik.

Graf 4: Družinski stan Judov iz Dravske banovine leta 1937.¹⁵¹

Še bolj zgovorni so podatki o starostni strukturi judovskega prebivalstva iz leta 1937, ki so prikazani v spodnji tabeli 8.

Tabela 8: Starostna struktura judovskega prebivalstva v Dravski banovini leta 1937.

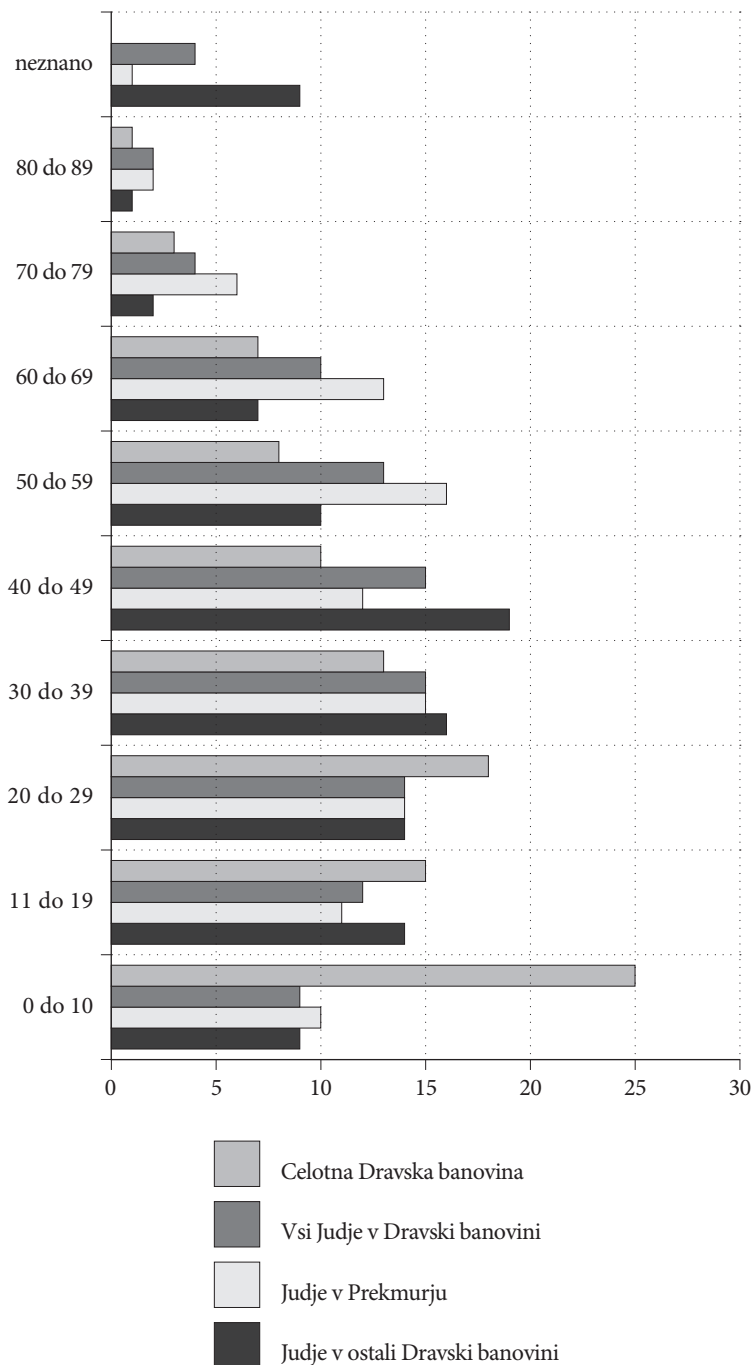
leta	Prekmurje	ostala Drav. ban.	skupaj
0 do 10	41	31	72
11 do 19	45	51	96

¹⁵¹ ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938. Podatki iz popisa Judov iz Dravske banovine leta 1937 veljajo tudi za tiste tabele in grafe tega poglavja, za katere ni posebno naveden noben vir.

leta	Prekmurje	ostala Drav. ban.	skupaj
20 do 29	58	52	110
30 do 39	63	57	120
40 do 49	51	67	118
50 do 59	65	36	101
60 do 69	56	24	80
70 do 79	24	9	33
80 do 89	10	3	13
neznano	4	31	35
skupaj	417	361	778

Te podatke lahko namreč primerjamo s podatki o starostni strukturi celotnega prebivalstva Dravske banovine iz leta 1931, ki so v spodnjem grafu 5 prikazani v odstotkih. Iz teh podatkov je jasno razvidno, da je bilo med Judi v primerjavi z večinskim prebivalstvom zelo malo otrok do 10 leta starosti, nekoliko manj je bilo tudi otrok in mladine do 19. leta ter mlajših oseb do 30. leta. Šele po tem letu se je starostna struktura prebivalstva obrnila v korist Judov.

Graf 5: Starostna struktura judovskega prebivalstva v Dravski banovini leta 1937 v primerjavi s celotnim prebivalstvom leta 1931 v %.

4. IZSTOPI IZ JUDOVSKO VERE IN MEŠANE POROKE

Eden najpomembnejših dejavnikov uspešne asimilacije so izstopi iz judovske vere in mešane poroke. Pri raziskovanju tega dejavnika nam na žalost manjkajo zanesljivi in celoviti podatki. Ker je v povprečju vedno več ljudi zapustilo kot sprejelo judovsko vero, je bilo število Judov vedno nekoliko večje od uradnih števil o judovskih vernikih, ki so jih prinašali uradni popisi prebivalstva. Za časa habsburške monarhije je tako ogrska kot avstrijska statistika popisovala samo judovske vernike. Prav tako je bilo tudi v Jugoslaviji. V uradnih dekadnih popisih prebivalstva ni podatkov, s pomočjo katerih bi lahko rekonstruirati skupno število takratnih in nekdanjih judovskih vernikov. Pomanjkljiv je tudi popis iz leta 1937, saj državne oblasti niso mogle razpolagati s prav vsemi podatki o prav vseh Judih, ki so se takrat nahajali v Dravski banovini. Kljub temu pa jim je uspelo popisati veliko večino takratnih Judov v Dravski banovini.

Ker so bili pred prvo svetovno vojno verski prestopi na Ogrskem zelo redki, se število judovskih vernikov v glavnem ujema s številom judovskega prebivalstva. V desetletju pred prvo svetovno vojno je število izstopov iz judovske vere sicer naraščalo, vendar je bilo njihovo število tako majhno, da so imeli kvantitativno zanemarljiv pomen. Vse do propada Habsburške monarhije je na Ogrskem judovsko vero zapustilo le dobrih 20.000 prebivalcev. Ob koncu 19. stoletja je v povprečju prišel en izstop na okoli 2600 Judov, v letih prve svetovne vojne se je število izstopov povečalo na en izstop na okoli 1800 Judov. Šele v politično nemirnem obdobju v letih 1919-21 se je število izstopov več kot podeseterilo in je s tem za nekaj časa postalo pomemben demografski dejavnik. Kritičnega leta 1919 je tako judovsko vero v povprečju zapustil celo vsak 66. Jud (1920 vsak 146. in 1921 vsak 246. Jud).

Glede na število Judov v Prekmurju je tako v povprečju judovsko vero zapustil največ en prekmurski Jud na vsaki dve leti, le krajše obdobje po prvi svetovni vojni občutno več. Statistično gledano bi se tako lahko med leti 1880 in 1919 judovski veri odreklo največ okoli 30 Judov, kar je predstavljalo komaj 3 % predvojnega judovskega prebivalstva v Prekmurju. Po vsej verjetnosti pa so bili ti izstopi veliko bolj redki, kajti judovsko prebivalstvo iz podeželja se je veliko redkeje odrekalo svoji veri kot Judje v večjih mestnih središč. Ta pojav je bil še bolj očiten pri mešanih porokah z nejudovskim prebivalstvom, katerih je bilo do leta 1918 na celotnem Ogrskem sklenjenih okoli 15.000, vendar od tega več kot polovica v Budimpešti. Število mešanih zakonov se je tako iz slabih 3 % vseh judovskih zakonov s konca 19. stoletja sicer do prve svetovne vojne

dvignilo na 6 %, vendar je dobra tretjina otrok, ki so izvirali iz teh zakonov, imela judovsko vero. V povprečju so imeli ti zakoni tudi samo enega otroka.¹⁵²

Za razliko od Ogrske v avstrijski polovici Habsburške monarhije mešane judovsko krščanske poroke niso bile dovoljene. Zato je bilo v Cislajtaniji posledično tudi veliko več izstopov iz vere. Ta pojav je bil zlasti značilen za Dunaj. V nobenem drugem mestu Evrope se ni dalo krstiti toliko Judov kot prav na Dunaju. Po letu 1900 se je tu letno dalo krstiti od 500 do 700 oseb. Po drugi strani je v tem času letno tudi do 200 oseb vstopilo v judovsko versko skupnost. Judje niso zapuščali svoje vere le zaradi poroke s kristjani, temveč v vedno večji meri tudi zaradi poklicne kariere, predvsem v državnih in drugih službah, ki so zahtevale univerzitetno izobrazbo. Toda glede na zelo številčno judovsko populacijo na Dunaju teh prestopov nikoli ni bilo posebno veliko.¹⁵³ V ostalih avstrijskih deželah pa je bilo še veliko manj krščenih Judov. Zlasti malo jih je bilo v samem središču Judovstva v Galiciji in Bukovini, toda tudi v neprimerno bolj svetovljanski Pragi in Trstu jih ni bilo veliko. V povprečju je v avstrijskih deželah vsako leto iz judovske verske skupnosti izstopilo 840 do 900 oseb kar je znašalo letno 1 izstop na okoli 1400 Judov. Posledično je moralo biti zelo malo verskih izstopov tudi na Kranjskem in slovenskem Štajerskem, do propada Habsburške monarhije mogoče le okoli 10.¹⁵⁴

Po znanih podatkih za Ljubljano so se npr. v Ljubljani do prve svetovno vojne pokristjanili le trije moški in v celoti še ena družina. Tudi v Jugoslaviji je bilo teh izstopov dolgo časa zelo malo. V 20. letih je bilo le nekaj posamičnih primerov. Po prihodu nacizma na oblast v Nemčiji se je po letu 1933 število izstopov iz judovske vere sicer nekoliko povečalo in je bilo skoraj vsako leto zabeleženo par primerov, toda v primerjavi s celotnim judovskim prebivalstvom jih je bilo še vedno zelo malo. Šele po nemški zasedbi Avstrije in Češke se je število konvertitov hitro povečalo na več deset oseb in je doseglo svoj vrh med leti 1940/41.¹⁵⁵ Podobno je bilo tudi v Zagrebu, kjer je bilo 90 % vseh primerov judovskih konvertitov zabeleženo po letu 1938.¹⁵⁶

¹⁵² Bihl: Die Juden, str. 910; Fischer: Antisemitismus in Ungarn, str. 136, 178-179.

¹⁵³ Beller, Steven: Wien und die Juden 1867-1938, Wien, Köln in Weimar 1993, str. 19.

¹⁵⁴ Richarz, Monika: Die Entwicklung der jüdischen Bevölkerung. V: Deutsch-Jüdische Geschichte in der Neuzeit, 3. del: Umstrittene Integration 1871-1918, München 1997, str. 21-22; Bihl: Die Juden, str. 909-910.

¹⁵⁵ Pančur, Andrej in Šorn, Mojca in Podberšič, Renato in Hančič, Damjan: Izstopi iz judovske vere. V: Andrej Pančur (ur.): Premoženjski in civilno-pravni položaj slovenskih Judov v 20. stoletju: neobjavljen elaborat. Ljubljana 2008.

¹⁵⁶ Švob: Židovi u Hrvatskoj 2, str. 162-163.

Tabela 9: Vera Judov in njihovih družinskih članov v Dravski banovini izven Prekmurja leta 1937.

	število	v %
brez vere	23	6
evangeličanska	2	1
judovska	293	81
judovska (kasneje izstopi)	22	6
judovska (prej katoliška)	1	
katoliška	17	5
pravoslavna	2	1
starokatoliška	1	
skupaj	361	

Popis Judov v Dravski banovini iz leta 1937 je bil torej opravljen pred tem valom izstopov po letu 1938, zato je v popisu zabeležena tudi večina Judov, ki so v prejšnjih letih prestopili v krščanstvo, hkrati pa je zabeležena tudi večina Judov, ki so sicer že zapustili judovsko vero, vendar še niso vstopili v kakšno drugo vero in so bili zato zabeleženi kot osebe brez vere. Tabela 9 tako prikazuje vero leta 1937 popisanih Judov in njihovih družinskih članov z izjemo prekmurskih Judov. Kar 87 % oseb je ob popisu imelo judovsko vero, 6 % jih je bilo brez vere, ostalih 7 % pa je imelo katero od krščanskih ver. V naslednjih letih je judovsko vero zapustilo še dodatnih 6 % oseb, tako da je ob začetku druge svetovne vojne najmanj petina judovske populacije v osrednji Sloveniji ni bila del judovske verske skupnosti. V Prekmurju je bilo teh konvertitov veliko manj. Med popisanimi 417 osebami so bili samo 3 evangeličani in 2 brezverca.

Večina zabeleženih nejudovskih vernikov je živela v mešanih zakonih. Pri tem je v jugoslovanskem delu Slovenije še vedo veljal avstrijski zakon, po katerem niso bile veljavne poroke med kristjani in osebami, ki niso pripadale krščanski veri.¹⁵⁷ Za poroke med kristjani in Judi je tako veljal zadržek verske različnosti. Po prvi svetovni vojni se je ta zakonodaja razširila še na Prekmurje, kjer je prej veljala veliko bolj liberalna ogrska zakonodaja iz leta 1895. Če je po veljavni avstrijski zakonodaji iz leta 1868¹⁵⁸ npr. katoličan hotel skleniti zakonsko zvezo z Judom, je moral najprej dobiti dovoljenje od države in od katoliške cerkve, drugače se ni mogel poročiti.

¹⁵⁷ Schey, Josef: Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für das Kaiserthum Österreich in der Fassung nach den drei Teilnovellen, Wien 1916, str. 48.

¹⁵⁸ Gesetz vom 25. Mai 1868, wodurch die interconfessionellen Verhältnisse der Staatsbürger in den darin angegebenen Beziehungen geregelt werden, št. 49. V: Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich, 1868, št. 19, str. 99-100.

Po takšni poti je morala npr. iti tudi katoličanka Sidonija Novak, uradnica iz Murske Sobote, če se je hotela poročiti z judovskim mesarjem Andrejem Fischerjem, ki je bil oče njenega nezakonskega otroka. V svoji prošnji je Sidonija tudi zagotovila, da se bosta poročila v katoliški cerkve in "da bodo vsi otroci obojega spola ostali moje vere t. j. katoliške in da se moj mož ne bo nigrdar vmešaval v moje, kakor tudi ne v izpolnjevanje verskih dolžnosti otrok." Levantinski knezoškofijski ordinariat iz Maribora je tako 11. oktobra 1937 na podlagi papeževega pooblastila z dne 1. oktobra 1937 podelil Sidoniji Novak izpregled zadržka različnosti vere, hkrati pa je dobila dovoljenje za poroko tudi od Kraljeve banske uprave Dravske banovine.¹⁵⁹

Ker takšnega izpregleda zadržka različnosti ni bilo lahko dobiti, so bili veliko bolj pogosti primeri, da je posameznik preprosto izstopil iz judovske verske skupnosti. Te osebe, ki so z izstopom ostale brez vere, so imele pred seboj dve možnosti. Lahko so preprosto ostali brezverci in se kot takšni tudi poročali. Veliko več je primerov, da so nato prevzeli kakšno drugo vero. Za otroke, ki so odraščali v mešanih zakonih, sploh ni bilo nujno, da so bili vzgajani v prevladujoči katoliški ali kakšni drugi krščanski veri. Po veljavni avstrijski zakonodaji so imeli v mešanih zakonih rojeni sinovi očetovo vero in hčerke materino vero. Vendar sta pri tem imela zakonca možnost, da s pogodbo pred ali po poroki določita drugače. Družina Kos iz Maribora je zelo lep primer versko mešane družine, kjer so imeli tudi otroci različno vero. Jelka Kos z dekliškim priimkom Göstl je tudi v poroki obdržala svojo judovsko vero. Njen mož Hinko je bil katoličan, zato so bili katoličani tudi vsi trije njegovi sinovi. Nasprotno sta obe hčerki imeli judovsko vero.

Število Judov, ki so živeli v mešanih zakonih in so se odrekli svoji veri, je bilo seveda nekoliko večje kot pa ga kažejo številke popisa iz leta 1937, kajti te osebe so predstavljale velik del tistih oseb judovskega izvora, ki jih popis ni zajel. Kljub temu pa tudi ti dopolnjeni podatki iz let 1937/45 ne spremenijo splošne podobe o judovski populaciji v Dravski banovini iz leta 1937. Slovenija se tako tudi v tem pogledu ujema s trendom v sosednjih državah, kjer je npr. glede na nacistični popis Judov iz leta 1939 v Avstriji skoraj 87 % takratne judovske populacije izviralo iz nemešanih družin, se pravi, da so vsi njihovi člani imeli judovsko vero.¹⁶⁰

---

¹⁵⁹ ARS, AS 68, f. 29-19/1937, št. 28253, Spregled zakonskega zadržka različnosti vere Novak Sidoniji.

¹⁶⁰ Barkai: Jüdisches Leben, str. 226, 243-244.

5. POKLICI

Poklicna struktura judovskega prebivalstva je bila pred njihovo emancipacijo v 19. stoletju povsem drugačna od poklicne strukture večinskega krščanskega prebivalstva. Ker se Judje niso smeli ukvarjati s kmetijstvom in obenem niso smeli postati člani obrtnih cehov in trgovskih zadrug, so se v glavnem preživljali z obrobni gospodarskimi dejavnostmi, predvsem z malo trgovino, krošnjarstvom in manjšimi denarnimi posli. Le v izjemnih primerih so postali veliki trgovci, bančniki in podjetniki. Z doseženo politično in družbeno emancipacijo pa so bile naposled odpravljene tudi vse ovire za enakopravno in uspešno ekonomsko udejstvovanje judovskega prebivalstva v vseh gospodarskih panogah. Pri tem so mnogi krščanski in tudi judovskih intelektualci pričakovali, da se bo z doseženo emancipacijo sčasoma "normalizirala" tudi judovska gospodarska dejavnost, se pravi, da bodo judovski trgovci postali kmetje in obrtniki. Toda ta pričakovanja se naposled niso uresničila. Le malokateri Judje so postali obrtniki in še manj jih je postalo kmetov. Večinoma so se še vedno preživljali s trgovino. Toda pri tem je vedno več nekdanjih kramarjev postalo uspešnih in premožnih trgovcev in poslovnežev. Kmalu so se najbolj uspešni med njimi uveljavili kot industrialci. Prav tako so mnogi mali posojevalci denarja postali bogati bankirji. Vedno več Judov pa je tudi izkoristilo možnosti, ki jih je ponujal moderni šolski sistem in so se v vedno večjem številu začeli zaposlovati v svobodnih poklicih (npr. zdravniki, odvetniki, novinarji ipd.).¹⁶¹

Podobno je bilo tudi v Jugoslaviji. Po podatkih zveze judovskih občin Jugoslavije (glej Priloga 3: Poklici Judov v Jugoslaviji leta 1938, str. 116) je leta 1938 v Jugoslaviji dve tretjini Judov delalo v trgovini, bančništvu in industriji, petina v obrti, skoraj desetina v svobodnih poklicih in le nekaj v kmetijstvu.¹⁶² Podobno je veljalo tudi za Jude v Sloveniji.

Popis Judov Dravske banovine iz leta 1937 tako med drugim prinaša tudi relativno točne podatke o poklicih.¹⁶³ Da bi poklicno strukturo judovskega prebivalstva lahko primerjal z poklicno strukturo celotnega prebivalstva Dravske banovine, sem poklice judovskega prebivalstva razvrstil v poklicne skupine, ki jih je pri popisu prebivalstva iz leta 1931 upoštevala uradna statistika. V skupini A so razvrščeni poklici iz kmetijstva in gozdarstva, v skupini B iz industrije in obrti, v skupini C iz trgovine, denarništva in prometa ter v

¹⁶¹ Rürup: A Success Story and Its Limits, str. 7-9.

¹⁶² Mosbacher: Jugoslovenski Jevreji, str. 127-130. Pri podatkih za Dravsko banovino, kjer naj bi bilo 66 trgovcev, 24 zasebnih uradnikov, 12 industrialcev, 7 obrtnikov itd., je navedba 28 poljedelcev po vsej verjetnosti napaka.

¹⁶³ Upošteval sem aktivno in vzdrževano prebivalstvo.

skupini D iz javnih služb, svobodnih poklicev in vojske. V skupini E so naposled upoštevani še drugi poklici, ljudje brez poklica in vsi tisti, za katere poklic ni bil naveden. V tej skupini se poleg zasebnikov nahajajo v tem času še vedno redki upokojeanci, med drugim pa predvsem ljudje, kateri so denar za življenje dobivali od dohodkov svojega premoženja (rentniki) ter od oddajanja hiš in stanovanj (posestniki). Nenazadnje je tudi velika večina že ostarelih zasebnikov in zasebnic živela od svojih denarnih prihrankov, oziroma od dohodkov iz svojih naložb ali nepremičnin.

Tabela 10: Poklicna razdelitev prebivalstva v Dravski banovini leta 1931 in Judov leta 1937.¹⁶⁴

poklicne skupine	celotno prebivalstvo 1931		
	št.	v %	brez A v %
A - kmetijstvo, gozdarstvo in ribolov	689.772	60	
B - industrija in obrt	253.444	22	56
C - trgovina, denarništvo in promet	78.042	7	17
D - javna služba, svobodni poklici in vojska	53.094	5	12
E - drugi poklici, brez poklica in brez oznake poklica	69.946	6	15
skupaj	1.144.298	100	100

Kot je razvidno iz tabele 10, je bilo med relativno starejšim in premožnejšim judovskim prebivalstvom sorazmerno veliko več zasebnikov, rentnikov in hišnih posestnikov kot pa jih je bilo med celotnim prebivalstvom Dravske banovine. Če je bilo le 6 % celotnega prebivalstva v poklicni skupini E, jih je bilo med Judi kar 18 %. Toda, če pri tem pri celotnem prebivalstvu ne upoštevamo poklicne skupine A (kmetijstvo in gozdarstvo), ugotovimo, da jih je bilo med nekmečkim prebivalstvom celotne Dravske banovine kar 15 % v poklicni skupini E. V tem pogledu je bilo torej skoraj povsem nekmečko judovsko prebivalstvo podobno ostalemu nekmečkemu prebivalstvu Slovenije.

Glavna razlika med Judi in med večinskim prebivalstvom je bila namreč ravno v tem, da je bilo kar tri petine celotnega prebivalstva še vedno odvisna od kmetijstva, medtem, ko se je med Judi le par družin preživljalo s to dejavnostjo. Nasprotno se je kar polovica vseh Judov še vedno preživljala s trgovino.¹⁶⁵ Med ostalim prebivalstvom je bila trgovina, denarništvo in promet zastopana le s sedmimi odstotki.

¹⁶⁴ Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Knjiga IV: Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju. Sarajevo 1940 (dalje Popis stanovništva 1931, 4. del), str. 72-91; ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938.

¹⁶⁵ Z denarništvom in prometom se jih je ukvarjalo le nekaj.

Judovsko prebivalstvo se je tudi sorazmerno veliko bolj ukvarjalo s svobodnimi poklici. Kar desetina Judov se je tako preživljala s poklicno skupino D, od ostalega prebivalstva pa je bilo takšnih le 5 %. Toda, če pri celotnem prebivalstvu spet ne upoštevamo kmetijstva in gozdarstva, potem hitro ugotovimo, da se je prav tako kot med Judi tudi med nekmečkim celotnim prebivalstvom (dobra) desetina preživljala z dejavnostmi iz poklicne skupine D. Edina razlika je bila v tem, da je bilo Judov sorazmerno več v svobodnih poklicih, ostalih pa sorazmerno več v javnih službah in v vojski.

Z industrijo in obrtjo se je tako preživljala petina judovskega kot petina celotnega prebivalstva. Toda, če pri tem odštejemo poklicno skupino A, ugotovimo, da je bilo več kot polovica celotnega nekmečkega prebivalstva zaposlena v industriji in obrti.

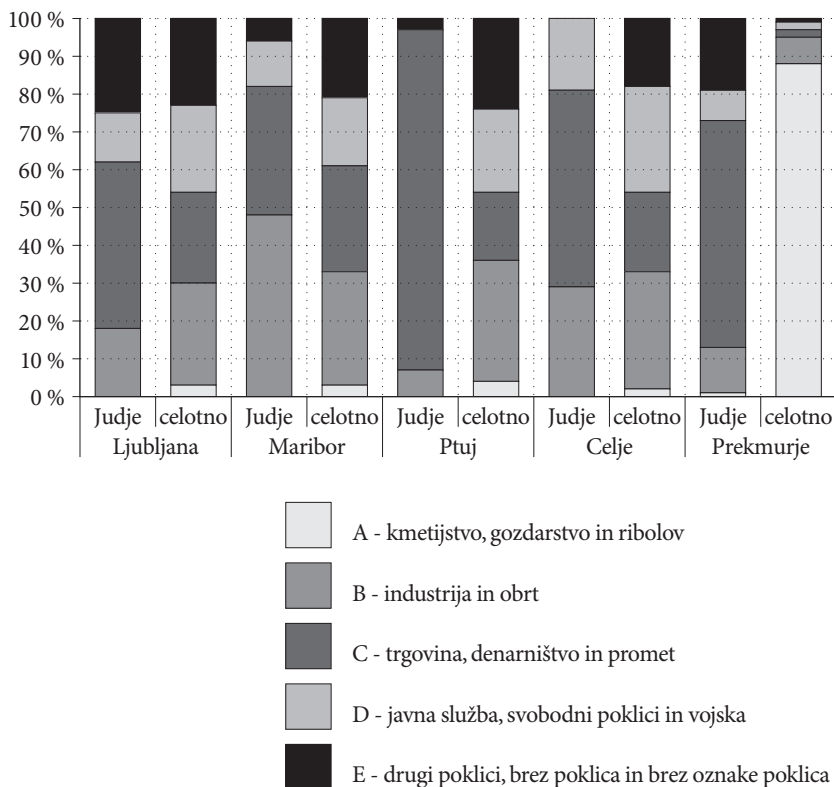
Glavna razlika med judovskim in ostalim prebivalstvom je bila torej ta, da Judje praktično sploh niso bili dejavni v kmetijstvu. Če pa pri tem Jude primerjamo z ostalim nekmečkim prebivalstvom, hitro ugotovimo, da je bilo večina ostalega nekmečkega prebivalstva zaposlenega v industriji in obrti, večina judovskega prebivalstva pa še vedno v trgovini. Zato lahko rečemo, da so bili Judje kot večinoma mestno prebivalstvo tem bolj asimilirani, čim več jih je namesto v trgovini delalo v industriji in obrti.

Tabela 11: Poklicna razdelitev judovskega prebivalstva v Dravski banovini leta 1937.

poklicne skupine	Prekmurje	
	št.	v %
A - kmetijstvo, gozdarstvo in ribolov	4	1
B - industrija in obrt	49	12
C - trgovina, denarništvo in promet	251	60
D - javna služba, svobodni poklici in vojska	35	8
E - drugi poklici, brez poklica in brez oznake	78	19
skupaj	417	100

Po podatkih iz zgornje tabele 11 opazimo, da so tudi v tem primeru obstajale precejšnje razlike med Judi iz Prekmurja in iz ostale Dravske banovine. Pri obeh skupinah Judov je bila trgovina sicer poglavitna dejavnost, toda, če se je kar tri petine Judov v Prekmurju še vedno preživljalo s trgovino, se je v ostali Dravski banovini z njo preživljalo dve petine tamkajšnjih Judov. Kar 30 % pa se jih je že preživljalo z industrijo in obrtjo. Nasprotno se je z industrijo in obrtjo preživljala komaj dobra desetina prekmurskih Judov.

Graf 6: Poklicna razdelitev judovskega (leta 1937) in celotnega prebivalstva (leta 1931) Ljubljane, Maribora, Ptuja, Celja ter Prekmurja v %.¹⁶⁶

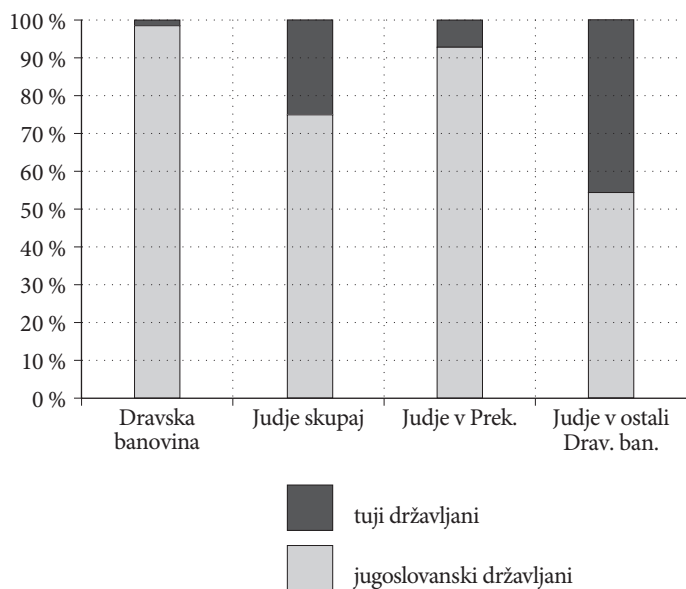
Te razlike med prekmurskimi in ostalimi Judi pridejo še bolj do izraza, če primerjamo poklicno strukturo judovskega prebivalstva po posameznih večjih mestih Dravske banovine (graf 6). V primerjavi z ostalim prebivalstvom namreč tisti Judje, ki so bili dejavni v industriji in obrti, niso bili zaposleni kot delavci ali pomočniki, temveč kot samostojni podjetniki, industrialci, menedžerji ter poslovodni in visokokvalificirani delavci. S hitrim razvojem industrije predvsem v Mariboru in Kranju so v ti mesti prišli tudi mnogi Judje. V Kranju so se tako praktično vsi tamkajšnji Judje preživljali z industrijo, v Mariboru skoraj polovica, medtem ko so bili ljubljanski Judje v primerjavi z ostalim mestnim prebivalstvom še vedno sorazmerno bolj dejavni v trgovini. Prevlada trgovske dejavnosti je med judovskim prebivalstvom najbolj prišla do izraza v industrijsko zaostalem Ptuju.

¹⁶⁶ Popis stanovništva 1931, 4. del, str. 72-91; ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938.

6. DRŽAVLJANSTVO

Najbolj so se Judje v Prekmurju in v ostali Sloveniji razlikovali glede državljanstva. Državljanstvo je eden od najpomembnejših faktorjev asimilacije, saj kaže na stopnjo naturalizacije manjšinskega prebivalstva. Dravska banovina je bila pred drugo svetovno vojno privlačen cilj za posamezne judovske priseljence, kateri so zaradi relativne maloštevilnosti judovske skupnosti na tem območju predstavljali pomemben delež judovske populacije. Glede na popis prebivalstva iz leta 1931 je bilo samo 1,5 % prisotnega popisanege prebivalstva Dravske banovine tujih državljanov (glej graf 7). Nasprotno je bilo kar četrtnina popisanih Judov iz leta 1937 tujih državljanov. Toda tudi v tem primeru so bile med prekmurskimi in ostalimi Judi velike razlike. V Prekmurju je bila večina Judov jugoslovanskih državljanov, drugje pa komaj dobra polovica.

Graf 7: Tuji in jugoslovanski državljanji med Judi (leta 1937) in celotnim prebivalstvom Dravske banovine (leta 1931), v %.¹⁶⁷

Večina tujih Judov je prihajala iz sosednjih srednjeevropskih držav. Tabela 6 tako prikazuje, da jih je največ imelo češkoslovaško in nato avstrijsko državljanstvo. Od tega so skoraj vsi živeli izven Prekmurja. V Prekmurju je

¹⁶⁷ Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Knjiga I: Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstva. Beograd 1938, str. IX-X; ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938.

velika večina tujih judovskih državljanov seveda prihajala iz Madžarske, toda obenem je prav toliko madžarskih državljanov živelo tudi drugje v Dravski banovini. Poleg madžarskih državljanov so bile v Prekmurju številčno močnejše zastopane samo še osebe brez državljanstva. Te osebe še niso imele urejenega državljanstva oziroma so se zaradi prošnje za jugoslovansko državljanstvo že odrekle svojemu nekdanjemu državljanstvu. Prav tako veliko kot madžarskih je bilo še poljskih državljanov. Večina jih je bila študentov v Ljubljani. Pomemben delež tujih državljanov so predstavljali samo še nemški državljani.

Tabela 12: Državljanstvo Judov v Dravski banovini leta 1937.¹⁶⁸

	Prekmurje		ostala Drav. ban.	
	št.	v %	št.	v %
avstrijsko	1	0,2	37	10,2
brez drž.	7	1,7	4	1,1
češkoslovaško	2	0,5	52	14,4
Italijansko			1	0,3
jugoslovansko	387	92,8	196	54,3
madžarsko	15	3,6	16	4,4
nemško			19	5,3
poljsko			31	8,6
romunsko			2	0,6
rusko			2	0,6
švicarsko				
ostalo ¹⁶⁸			1	0,3
neznano	5	1,2		
skupaj	417	100,0	361	100,0

Če te Jude s tujim državljanstvom primerjamo z ostalimi tujci, ki so se konec leta 1936 nahajali v Dravski banovini,¹⁶⁹ ugotovimo precejšnje razlike. V celotni dravski banovini je namreč skoraj polovica vseh tujih državljanov prihajala iz sosednje Italije, medtem ko je imela med Judi samo ena oseba italijansko državljanstvo (v Ljubljani Lavra Levi). V veliki večini primerov so bili italijanski državljani, ki so živeli v Dravski banovini, slovenski politični in/ali ekonomski emigranti iz Primorske. Naslednja večja skupina tujih državljanov je v Dravsko banovino prišla prav tako iz sosednje Avstrije. V tem primeru ni prihajalo do večjih razlik med judovskimi (petina) in ostalimi avstrijskimi državljani (slaba četrtnina). Sorazmerno veliko bolj pomembni so bili Judje s če-

¹⁶⁸ Egipt.

¹⁶⁹ Bolj natančni podatki o tujih državljanih v Dravski banovini konec leta 1936 se nahajajo v Prilogi 4: Tuji državljani v Dravski banovini konec leta 1936, str. 117.

škoslavaškimi državljanstvom. V dveh desetletjih pred drugo svetovno vojno je namreč v jugoslovansko Slovenijo prišlo zelo veliko češkoslovaških državljanov (Čehov, Nemcev, Judov in Slovakov), ki so bili zelo dejavni predvsem v hitro se razvijajočih industrijskih središčih. Med njimi je bilo sorazmerno veliko Judov. Zato so bili češkoslovaški državljanji med Judi najmočnejša skupina tujih državljanov (28 %).¹⁷⁰ Med tujimi državljanji so bili Judje sorazmerno bolj zastopani tudi v primeru madžarskih, nemških in poljskih državljanov.

Tabela 13: Tuji državljani v celotni Dravski banovini konec leta 1936 in med Judi v Dravski banovini na začetku leta 1937 v %.¹⁷¹¹⁷²

	celotno prebivalstvo Dravske banovine	Judje
avstrijsko	23,8	19,5
brez državljanstva		5,6
češkoslovaško	14,9	27,7
francosko	0,2	
italijansko	48,4	0,5
madžarsko	3,1	15,9
nemško	2,9	9,7
poljsko	1,1	15,9
romunsko	0,3	1
rusko	3,9	1
švicarsko	0,5	
ZDA	0,7	
ostalo ¹⁷²	0,3	0,5
neznano		2,6

Tuji Judi so se bolj intenzivno priseljevali v večja slovenska mesta, ki so se hitro razvijala. V Ljubljani je bilo tako več kot polovica vseh Judov tujih državljanov, nekoliko manj tujih priseljencev pa je privabil industrijski Maribor in tudi Celje. Sorazmerno največ tujih Judov je privabil Kranj, kjer se je industrija začela hitro razvijati v 20. letih 20. stoletja. Šele takrat se je namreč v Kranju oblikovala tudi manjša judovska skupnost. V turističnem Bledu pa je bilo vseh 11 popisanih Judov tujih državljanov. Ljubljana je kot upravno, poslovno in finančno središče ter tudi univerzitetno mesto pritegnilo priseljence iz najbolj

¹⁷⁰ Več o tem glej: Pančur, Andrej: Judje iz čeških dežel od naselitve v Sloveniji do holokavsta. V: Češi a Slovinci v moderní době: politika, společnost, hospodářství, kultura: politika, družba, gospodarstvo, kultura. Ljubljana, Praha 2010, str. 181-204.

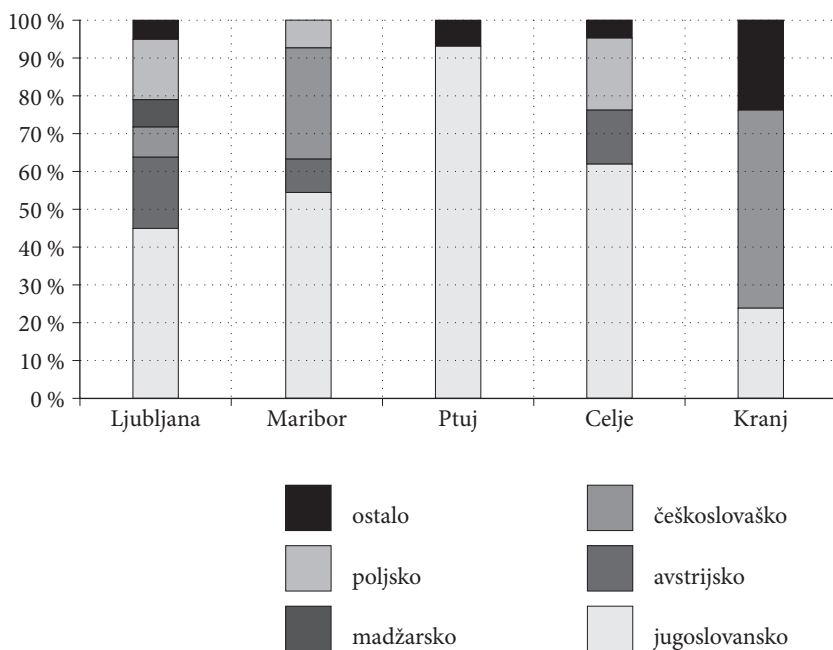
¹⁷¹ ARS, AS 68, f. 13-13/1937; ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38; ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938.

¹⁷² Ostalo: bolgarsko, angleško, belgijsko, grško, nizozemsko, latvijsko, kanadsko, norveško in brazilsko državljanstvo ter begunci iz Baranje. Pri Judih Egipt.

različnih držav. Nasprotno sta industrijsko razvita Maribor in predvsem Kranj pritegnila zlasti češkoslovaške državljane. Razvojno nedinamičen Ptuj je privabil najmanj tujih Judov. Podobno kot v Prekmurju so namreč tudi na Ptujju glavnino judovske naselbine še vedno predstavljali lokalni trgovci.

Graf 8: Državljanstvo Judov v večjih slovenskih mestih leta 1937

Razvojni zaostanek Prekmurja pride v primerjavi z ostalo Slovenijo še bolj do izraza, če natančneje analiziramo domovinsko pravico jugoslovanskih državljanov. Ni bilo namreč nujno, da so vsi jugoslovanski državljani prihajali iz Slovenije. Tabela 14 tako prikazuje domovinsko pravico leta 1937 popisanih Judov glede na današnje meje držav naslednic Jugoslavije:

Tabela 14: Domovinska pravica jugoslovanskih judovskih državljanov v Draški banovini iz leta 1937 glede na sedanje državne meje.

	Prekmurje		ostala Drav. ban.	
	št.	v %	št.	v %
Bosna			7	3,6
Hrvaška	2	0,5	62	31,6
Makedonija	1	0,2	1	0,5
Slovenija	405	97,1	112	57,1

	Prekmurje		ostala Drav. ban.	
	št.	v %	št.	v %
Srbija	3	0,7	13	6,6
Neznano	6	1,4	1	0,5
Skupaj	417	100	196	100

Čeprav je sicer kar 85 % vseh Judov izviralo iz Slovenije, so bile tudi v tem primeru med Prekmurjem in ostalo Dravsko banovino zopet velike razlike. Skoraj vsi prekmurški Judje so bili namreč domačini, nasprotno jih je v ostali Dravski banovini samo 57 % izviralo iz Slovenije, skoraj tretjina pa jih je prihajala iz Hrvaške. Predvsem v primeru Ptuja se kaže velika navezanost tamkajšnje judovske naselbine na bližnjo hrvaško judovsko skupnost, saj ima tam domovinsko pravico kar 55 % vseh Judov. Nasprotno kaže predvsem Maribor stalnost domače judovske skupnosti, kajti skoraj 80 % tamkajšnjih jugoslovanskih državljanov ima tudi domovinsko pravico na ozemlju Dravske banovine. V primeru Celja je ta odstotek dobrih 60 % in v primeru Ljubljane 55 %.

7. KRAJ ROJSTVA

Visoka stopnja judovskih priseljencev pride še bolj do izraza, če upoštevamo kraj rojstva Judov iz popisa leta 1937. Ker so se državne meje za časa življenja popisanih Judov večkrat temeljito spremenile, sem zaradi lažje predstave kraje rojstva umestil v okvire današnjih državnih meja. Na žalost v popisu za skoraj 13 % oseb (nekoliko manj v Prekmurju kot drugje v Dravski banovini) ni podatkov o kraju rojstva.

Tabela 15: Država rojstva Judov iz Dravske banovine leta 1937 glede na današnje državne meje.

	Prekmurje		ostala Drav. ban.	
	št.	v %	št.	v %
Avstrija	8	1,9	30	8,3
Bosna			6	1,7
Češka			39	10,8
Egipt			1	0,3
Grčija			1	0,3
Hrvaška	10	2,4	54	15
Italija			5	1,4
Madžarska	79	18,9	17	4,7
Makedonija	1	0,2		
Nemčija	1	0,2	20	5,5

	Prekmurje		ostala Drav. ban.	
	št.	v %	št.	v %
Poljska	1	0,2	19	5,3
Romunija	1	0,2	9	2,5
Slovaška	5	1,2	3	0,8
Slovenija	264	63,3	74	20,5
Srbija	2	0,5	1	0,3
Srbija (Vojvodina)			8	2,2
Ukrajina	1	0,2	19	5,3
neznano	44	10,6	55	15,2
skupaj	417	100	361	100

Polovica vseh Judov iz Dravske banovine, o katerih je znan kraj rojstva, je bila tako rojena na ozemlju današnje Slovenije. Toda ta relativno visok odstotek gre predvsem na račun 70 % prekmurskih Judov, ki so se rodili v Prekmurju. Od ostalih Judov se jih je v Sloveniji rodila samo četrtnina. Velika večina ostalih prekmurskih Judov se je rodila na Madžarskem, predvsem v bližnjih mestih in vaseh, ki so v času dvojne monarhije prav tako kot prekmurski kraji ležali v županiji Zala in v Železni županiji (Vas) (mdr. Zalaegerszeg, Szombathely, Nagykanizsa, Letenye, Magyarszombatfa, Mikefa, Zalalövő, Resznek, Velemér, Szepetnek, Tornyiszentmiklós). Kot državi rojstva sta bili nato bolj pomembni samo še Hrvaška in Avstrija. Kar 98 % prekmurskih Judov je bila torej rojena na ozemlju, ki je bilo pred razpadom Habsburške monarhije v okviru Ogrske. Večina Judov, ki je bila rojena na ozemlju današnje Avstrije, je bila namreč rojena na Gradiščanskem (Güssing, Tschantschendorf), ki je bila prej v okviru Ogrske. Podobno je veljalo še za Romunijo. Le par posameznikov pa se je rodilo izven ozemlja nekdanje Habsburške monarhije.

Glede na kraj rojstva je judovsko prebivalstvo izven Prekmurja kazalo veliko večjo neenotnost, ki je bila posledica neprimerno višje stopnje migracij. Če pogledamo samo na ozemlju današnje Slovenije rojene Jude, potem pride ločenost obeh slovenskih judovskih skupnosti še bolj do izraza. V Prekmurju jih je bilo namreč rojenih le 6, skoraj vsi štajerski Judje so bili tudi rojeni na Štajerskem, od ljubljanskih Judov pa so bili prav vsi ostali tudi rojeni v mestu bivanja. Ker je bila osrednja Slovenija migracijsko veliko bolj privlačna, je bil velik del tam bivajočih Judov rojen na Hrvaškem, na Češkem in v Avstriji (Dunaj in Gradec), delno pa še na Madžarskem, v Nemčiji, na Poljskem in v Ukrajini. Zelo malo jih je bilo rojeno v Italiji in še v tem primeru so bili z eno izjemo vsi rojeni v Trstu in Gorici.

Skoraj toliko Judov kot jih je bilo rojenih v Sloveniji, jih je bilo rojenih v ostalih delih takratne Jugoslavije. Na območju nekdanje Cislajtanijske jih je bila

rojena dobra polovica, na ostalem območju nekdanje skupne monarhije pa še nadaljnja slaba tretjina. Kar petina Judov je bila rojena izven ozemlja nekdanje Habsburške monarhije, večinoma v Nemčiji, precej pa tudi na tistem ozemlju Poljske, ki je bilo prej v okviru Ruskega cesarstva.

Za razliko od Prekmurja, od koder so se Judje večinoma izseljevali, je ostalo ozemlje Dravske banovine v desetletjih pred popisom leta 1937 pritegnilo judovske priseljence iz praktično cele Habsburške monarhije. Praktično skoraj vsi ukrajinski in polovica poljskih Judov je bila rojena v Galiciji, kjer je pred propadom monarhije živelo največ habsburških Judov in od koder so se Judje množično izseljevali. Podobno se je v tem času tudi iz ogrske polovice monarhije veliko Judov selilo v avstrijsko polovico. Čeprav je bil glavni imigracijski center teh Judov Dunaj, se jih je kar nekaj razkropilo še po drugih avstrijskih deželah, med drugim nekaj tudi po slovenskih. Iz teh dežel so nato prihajali še po prvi svetovni vojni, pri čemur so v primeru poljskih ozemelj prevladovali študentje. Tudi češke dežele so bile za Jude tradicionalna ozemlje izseljevanja, pri čemer se je predvsem po prvi svetovni vojni zaradi hitre industrializacije še okrepil prihod čeških Judov. Z izjemo ene italijanske Judinje, ki je bila rojena v Milanu, so bili ostali rojeni v Trstu in Gorici.

8. ČAS PRIHODA PRISELJENCEV

Prekmursko judovsko prebivalstvo je torej tudi v primeru kraja rojstva kazalo veliko večjo vpetost v domače okolje, ki je bila posledica relativno zgodnejše in množičnejše naselitve Judov na tem ozemlju ter njihovega množičnega izseljevanja, ki ga niso nadomestili novi priseljenci. Glede na popis Judov iz leta 1937 je po prvi svetovni vojni v Prekmurje prišlo samo 6 % tamkajšnjih Judov, za katere so bili znani podatki o tem, od kdaj so bivali v državi (Jugoslaviji) oziroma v kraju bivanja, kjer so bili popisani. Popisovalci se namreč niso držali povsem enotne metodologije. V Ljubljani so tako npr. predvsem popisovali, od kdaj Judje bivajo v Ljubljani, v Prekmurju pa so popisovali, od kdaj Judje bivajo na ozemlju takratne jugoslovanske države. Ker pa je večina prekmurskih Judov izvirala iz kraja bivanja, večina ostalih Judov pa se je v Slovenijo priselilo od drugod in nato ponavadi ni menjavala kraja bivališča znotraj Slovenije, so tudi ti podatki iz popisa dokaj zanesljivi.

Tabela 16: Od kdaj so judovski prebivalci Dravske banovine bivali v državi oziroma v kraju njihovega bivališča ob popisu leta 1937.

	Prekmurje		ostala Drav. ban.	
	št.	v %	št.	v %
stalno ¹⁷³	66	89	25	
pred 1918	74	18	26	7
1918/29	17	4	40	11
1930/37	6	1	128	35
neznano	43	10	78	22
skupaj	417	100	361	100

Iz teh podatkov je tako jasno razvidno, da je glede na znane podatke manj kot tretjina judovske skupnosti izven Prekmurja že od svojega rojstva bivala na ozemlju Jugoslavije oziroma v kraju njihovega trenutnega bivališča. Manj kot desetina jih je prišla za časa obstoja Habsburške monarhije, ostali pa za časa nove Jugoslovanske države, od tega večina šele v zadnjih nekaj letih.

Razvoj judovskega prebivalstva Slovenije je bil vse do druge svetovne vojne v prvi vrsti odvisen od migracij. Zaradi izseljevanja je judovsko prebivalstvo v Prekmurju tako naglo upadalo, da tudi judovska imigracija v osrednja slovenska mesta ni mogla pokriti nastalega primanjkljaja. Obenem je bila fluktacija judovskega prebivalstva v osrednji Sloveniji zelo visoka. Glede na znane podatke iz leta 1937 se je kar 45 % tamkajšnjih Judov priselilo šele po letu 1930. Ker se je med letoma 1931 in 1937 število popisanih Judov dvignilo le za 5 % (tabela 3), je večina novih priseljencev le nadomestila Jude, ki so se takrat odselili.

Deskriptivna statistična analiza je pokazala zelo kontradiktorno podobo glede morebitnih razlik med Judi iz Prekmurja in iz ostale Dravske banovine. Glede urbanizacije, mešanih porok, izstopov iz judovske vere in večjega deleža zaposlenih v industriji in obrti kažejo višjo stopnjo asimilacije Judje iz osrednje Slovenije. Nasprotno pa glede jezika in naturalizacije kažejo višjo stopnjo asimilacije Judje iz Prekmurja. Toda zaradi velikih razlik v naturalizaciji, so bile te razlike v kulturni asimilaciji zgolj posledica različnih oblik migracij (emigraciji v Prekmurju nasproti imigraciji v ostali Dravski banovini), ki sta prevladovali v obeh delih Slovenije.

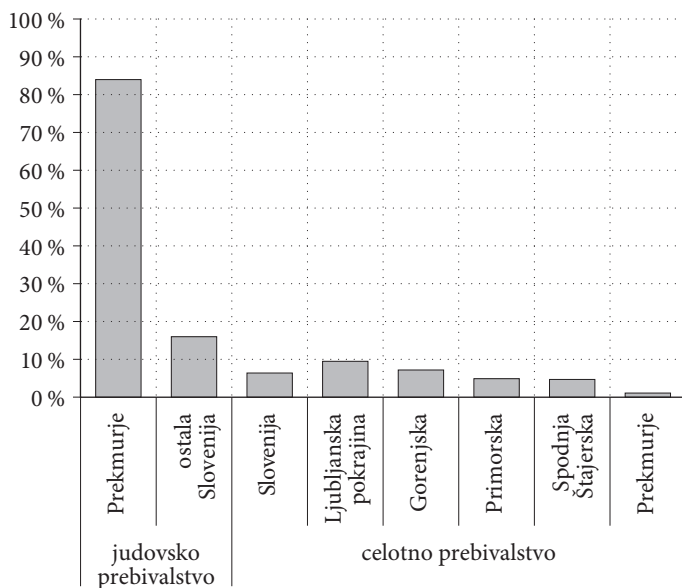
¹⁷³ V popisu iz leta 1937 kategoriji stalno in od rojstva.

VII. EPILOG

1. ŽRTVE HOLOKAVSTA

Med drugo svetovno vojno je nacistični Nemčiji ob voljnem sodelovanju njenih zaveznikov z oblička zasedene nacistične Evrope uspelo izbrisati dve tretjini (5 do 6 milijonov) judovskega prebivalstva. V primerjavi s predvojnimi judovskim prebivalstvom ni holokavsta preživelo več kot 70 % Judov na Poljskem, v Pribaltiku, na Čehoslovaškem, v Grčiji in na Nizozemskem, le nekaj manj v Sovjetski zvezi in Jugoslaviji. Nasprotno v Franciji, Bolgariji, Luksemburgu in Italiji vojno ni preživelo okoli petina predvojnega judovskega prebivalstva, se pravi da je večini kljub hudemu preganjanju uspelo dočakati konec vojne.¹⁷⁴ Med vojno je bila torej lahko usoda preganjanih Judov v marsičem zelo drugačna. Živeli so namreč v deželah, v katerih je bil odnos do judovskega prebivalstva zelo različen. Zato je bila njihova sposobnost preživetja v kolesju holokavsta v prvi vrsti odvisna od kraja njihovega stalnega ali začasnega bivališča.

Graf 9: Odstotek žrtev druge svetovne vojne v Sloveniji.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Koralnik, I.: Untersuchungen über die Zahl der Juden in Europa Anfang 1931. V: Zeitschrift für Demographie und Statistik der Juden, Neue Folge, 6, 1931, št. 3, str. 43; Gilbert, Martin: The Dent Atlas of the Holocaust. London 1993, str. 244.

¹⁷⁵ Pančur (ur.), Premoženski položaj Judov; ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938; Dobaja, Dunja in Rendla, Marta in Tominšek Čehulić, Tadeja in Šorn, Mojca: Baza podat-

Velike razlike v številu žrtev druge svetovne vojne so bile tudi v Sloveniji (graf 9). Medtem, ko je bilo v Prekmurju ubitih kar 85 % predvojnega judovskega prebivalstva, je bilo na ostalih ozemljih Slovenije ubitih petina Judov, ki je imela jugoslovansko državljanstvo oziroma je na tem ozemlju živela dlje časa (niso vštetí begunci).¹⁷⁶ Te razlike pridejo še bolj do izraza, če jih primerjamo z vsemi žrtvami druge svetovne vojne in zaradi nje v Sloveniji. Na ozemlju sedanje Slovenije druge svetovne vojne ni preživeló kar 6,4 % predvojnega prebivalstva. Podobno kot za judovske žrtve holokavsta je bilo tudi za ostalo slovensko prebivalstvo zelo pomembno, kje so med vojno bivali. V Ljubljanski pokrajini namreč vojne ni preživeló skoraj desetina prebivalstva, medtem ko je bilo vseh žrtev vojne v Prekmurju komaj 1 %. Glede na relativno številčno judovsko skupnost v Prekmurju in v primerjavi z ostalimi slovenskimi pokrajinami nizkim številom smrtnih žrtev, so Judje v Prekmurju predstavljali kar 28 % vseh tamkajšnjih smrtnih žrtev. Povsem drugače je bilo v ostali Sloveniji, kjer so Judje pred vojno predstavljali komaj 0,03 % celotnega prebivalstva. Glede na veliko število vseh žrtev na italijanskem in nemškem okupiranem ozemlju je bilo seveda med njimi judovskih žrtev sorazmerno zelo malo (0,07 %). Na prvi pogled se tako zdi, da so Judje imeli večjo možnost preživeti holokavst prav v tistih slovenskih deželah, kjer je vojna med ostalim prebivalstvom zahtevala največ smrtnih žrtev. Toda v primeru judovskih smrtnih žrtev je bil pomen geografskega dejavnika vedno soodvisen še od drugih socialno-demografskimi faktorjev.

V nadaljevanju si bomo najprej na kratko ogledali prvo obdobje v nacističnem preganjanju evropskih Judov, ko so zlasti po letu 1938 tudi v jugoslovansko Slovenijo prišli številni judovski begunci. V nadaljevanju si bomo nato ogledali, kako je po nemški, italijanski in madžarski okupaciji Slovenije potekalo preganjanje Judov na različnih okupacijskih področjih ter kako je to preganjanje preraslo v množični genocid nad celotnim judovskim prebivalstvom. Nazadnje pa si bomo še ogledali različne socialno-demografske dejavnike, kateri so poleg kraja bivanja vplivali na usodo judovskih žrtev druge svetovne vojne.

---

kov Seznam žrtev druge svetovne vojne in zaradi nje (1941–1946). Ljubljana (dalje Baza podatkov Seznam žrtev druge svetovne vojne). Podatki iz teh virov veljajo tudi za tiste tabele in grafe tega poglavja, za katere ni posebnó naveden noben vir.

¹⁷⁶ Pančur, Andrej: Holocaust in the Occupied Slovenian Territories: The Importance of Class, Gender and Geography: neobjavljen prispevek na konferenci, Murfreesboro 2009.

2. JUDOVSKI BEGUNCI

Hitler in ostali vodilni nacisti niso imeli nobenega vnaprej pripravljenega načrta, na podlagi katerega bi postopoma nameravali umoriti evropske Jude. Nacistične blodnje o rasno čistem tretjem rajhu, kjer bi lahko živeli le ljudje "arijskega" porekla, so nacistično elito spodbujale k iskanju vedno novih načinov za odstranitev Judov iz nemškega območja oblasti. Od prihoda nacistov na oblast leta 1933 in vse do izbruha druge svetovne vojne leta 1939 je bilo množično izseljevanje Judov iz Nemčije edina možnost za "končno rešitev judovskega vprašanja".¹⁷⁷ S sprejemanjem vedno bolj radikalnih protijudovskih ukrepov so Jude postopoma povsem izrinili iz nemške družbe in gospodarstva. Mnogi Judje so bili zato prisiljeni zapustiti Nemčijo. Nemške oblasti so Jude dobesedno silile k izseljevanju, pri čemer so jim obenem tudi zaplenili veliko večino njihovega premoženja. Po Nemški priključitvi Avstrije 13. marca 1938 so nemudoma začeli preganjati tudi tamkajšnje Jude. Pri tem so avstrijski Judi v nekaj mesecih na svoji koži občutili vse tiste oblike preganjanja, katere so nemški Judje postopoma izkusili v nekaj letih.¹⁷⁸ Na Koroškem je pred tem živelo komaj okoli 270 Judov, od tega kar 180 v Celovcu. Nacistične oblasti so na njih tako zelo močno pritiskale, da so do konca leta 1938 praktično vsi pod ceno prodali svoje premoženje in zapustili Koroško. Po navadi so bili prisiljeni oditi na Dunaj, kjer so čakali na priložnost, da zapustijo nemški rajh. Večini je sicer uspelo še pravočasno odpotovati, ostali pa so v izoliranih, samo Judom namenjenih hišah čakali na svojo nadaljnjo usodo. Holokavsta jih ni preživelo najmanj 45.¹⁷⁹

Za nemškimi in avstrijskimi Judi so kmalu začeli preganjati še češke Jude. Ko si je Nemčija 30. septembra 1938 pripojila še češke Sudete in je 15. marca 1939 zasedla še preostali del Češke (Češko-moravski protektorat), so namreč tudi češke Jude začeli družbeno izolirati in jih siliti v emigracijo.¹⁸⁰ Vedno večje množice judovskih beguncev so si na vse pretege prizadevale najti zatočišče v tistih državah, kjer bi se lahko počutile varne pred nemškim preganjanjem.

Veliko beguncev je pribežalo tudi v Jugoslavijo. Na slovenskem ozemlju se jih je za daljši čas ustavilo le nekaj. Po uradnih podatkih jih je bilo leta 1937 v

---

¹⁷⁷ Mommsen, Hans: Auschwitz: 17. Juli 1942: Der Weg zur europäischen "Endlösung der Judenfrage". München 2002, str. 177-178.

¹⁷⁸ Prim. Friedländer, Saul: Das Dritte Reich und die Juden. 1. del: Die Jahre der Verfolgung 1933-1939. München 2000 (dalje Friedländer: Das Dritte Reich und die Juden, 1. del).

¹⁷⁹ Walzl: Die Juden in Kärnten, str. 138-246.

¹⁸⁰ Rothkirchen, Livia: The Jews of Bohemia and Moravia: Facing the Holocaust. Lincoln, Jerusalem 2005, str. 98-159.

Dravski banovini le 16.¹⁸¹ V naslednjih letih pa se je število judovskih beguncev v Jugoslaviji hitro povečevalo. Med leti 1933 in 1941 jih je tako prišlo več kot 55.000. Zelo veliko jih je v Jugoslavijo pribežalo preko Slovenije, vendar so se tu večinoma zadržali le krajši čas. Ponavadi so se takoj ali čez kakšen dan napotili naprej proti Zagrebu in nato po možnosti proti drugim jugoslovanskim krajem ter naposled v tujino. Ker veliko teh beguncev ni mogla oditi naprej v tujino, so za krajši ali daljši čas obtičali v Jugoslaviji. Za njih so ob pomoči mednarodnih judovskih organizacij večinoma poskrbele jugoslovanske judovske verske občine. Kar nekaj teh beguncev so nastanili v posebnih skupnih bivališčih. Leta 1940 so oblasti tudi v Leskovcu pri Krškem organizirale skupno bivališče za begunce, za katere je nato skrbela judovske verska občina iz Zagreba.¹⁸²

Z naraščanjem števila judovskih beguncev je vedno več evropskih in tudi drugih držav zapiralo svoja vrata. Judovski begunci so se na svoji poti srečavali z vedno novimi in novimi omejitvami.¹⁸³ Jugoslavija pri tem ni bila nobena izjema.¹⁸⁴ Nedobrodošli so bili zlasti begunci brez premoženja. In takšna je bila večina judovskih beguncev. Le redkim je uspelo pred pohlepom nacističnih oblasti večji del svojega nekdanjega premoženja prenesti s seboj v tujino. Toda kmalu tudi ti judovski begunci niso bili več zaželeni. Češki Jud Jurij Polak je skupaj s svojo družino tako med leti 1938 in 1941 z državnimi oblastmi bil pravo papirnato vojno, da je lahko ostal v Mariboru, čeprav je bil tu zaposlen kot zaupnik ene največjih mariborskih tekstilnih tovarn (Zelenka & Co.).¹⁸⁵ Tisti avstrijski, češki in nemški Judje, ki so v jugoslovanskem delu Slovenije živeli že najmanj desetletje, so si v danih razmerah seveda želeli dobiti jugoslovansko državljanstvo. Sprva so ga večinoma tudi dobili. Toda skladno s stopnjevanjem preganjanja Judov v srednji Evropi so pristojne jugoslovanske in slovenske oblasti njihove prošnje vedno pogosteje odbile samo iz enega samega razloga: ker so bili Judje. Tako je bila samo zaradi tega, "ker je prosilec žid"¹⁸⁶, zavrnjena celo prošnja bogatega veleposestnika in industrialca iz Loke pri Žusmu Karla Königa.

Ker so Judje vedno težje dobili celo navadno vizo za vstop v Jugoslavijo, jih je veliko jugoslovansko mejo prestopilo ilegalno. Pri tem je bila najbolj na udaru severna meja proti nekdanji Avstriji. Nekatere zajete ilegalne beguncev

¹⁸¹ ARS, AS 68, f. 13-13/1937, mapa 1416, Številčno stanje inozemskih državljanov.

¹⁸² Ristović, U potrazi za utočištem, str. 23-82. Ivo Goldstein: *Židovi u Zagrebu*. Zagreb 2004.

¹⁸³ Benz, Wolfgang: *Holokavst*. Ljubljana 2000, str. 35-37.

¹⁸⁴ Ristović, Milan: "Unsere" und "fremde" Juden: Zum Problem der jüdischen Flüchtlinge in Jugoslawien 1938-1941. V: *Zwischen großen Erwartungen und bösem Erwachen*. Paderborn 2007, str. 191-211.

¹⁸⁵ ARS, AS 68, f. 13/13/1941, mapa 5408.

¹⁸⁶ ARS, AS 68, f. 8-2/1940, mapa 8784.

so jugoslovanske oblasti poslale nazaj čez mejo. Samo v redkih primerih so pogumni posamezniki preprečili izročitev ujetih judovskih beguncev. Poveljnik mariborske obmejne policije Uroš Žun je tako npr. priskrbel ustrezne listine šestnajstim ujetim dekletom iz Berlina.¹⁸⁷ Bolj običajna pa je bila usoda, ki jo je npr. samo par tednov pred začetkom druge svetovne vojne v Jugoslaviji doživela skupina avstrijskih Judov, ki so v Prekmurju ilegalno prečkali jugoslovansko mejo. Lokalni šofer jih je nato hotel odpeljati na železniško postajo v Radence, vendar so jih na mostu preko Mure zajeli orožniki, ter vrnili nazaj v nemški rajh.¹⁸⁸

Nemške oblasti niso bile prav nič navdušene, ko so morale sprejeti ilegalne judovske begunce, katere so jugoslovanske oblasti vrnile nazaj čez mejo. Z začetkom druge svetovne vojne se je namreč vedno bolj krčilo število držav, kamor bi se lahko zatekli Judje, ki v nemškem rajhu niso bili zaželeni. Z vedno novimi zmagami nemškega orožja pa se je hkrati zelo hitro povečevalo tudi število Judov, ki so živeli na območju razširjenega nemškega rajha in na nemških okupacijskih območjih, predvsem na Poljskem. Čeprav so nacistične oblasti še vse do leta 1941 spodbujale izseljevanje Judov iz nemškega rajha, se je takšna "rešitev judovskega vprašanja" kazala kot vedno bolj nerealna. Brezpravno in obubožano judovsko prebivalstvo so začeli koncentrirano zapirati v geta, od koder so jih nato ob primerni priložnosti nameravali izseliti izven ožjega območja nemške oblasti. Toda vsak nov načrt o načinu in kraju izselitve (vzhodna Poljska, Madagaskar, polarna območja Sovjetske zveze) so se kmalu razblinila kot iluzija. V razmerah brezobzirne nemške okupacijske politike predvsem na Poljskem so lokalni nacistični oblastniki ob odobravanju njihovih predpostavljeneh proti Judov vodili vedno bolj radikalno politiko. Življenja Judov so bila vedno bolj ogrožena, toda do njihovega načrtnega iztrebljanja (še) ni prihajalo.¹⁸⁹

Nacistična Nemčija ni bila edina država, ki bi v tem času načrtno izključevala Jude iz družbe in gospodarstva. Nemške zaveznice so že pred vojno kot po tekočem traku sprejemale antisemitsko zakonodajo, s katero so drastično omejile pravice domačih Judov. Tako sta tudi sosednja Italija in Madžarska po letu 1938 Judom vse bolj omejevale državljanske pravice in možnost svobodnega gospodarskega udejstvovanja. Podobno kot prej v Nemčiji so bili tudi na Madžarskem in v Italiji domači Judje vedno bolj izolirani.¹⁹⁰ V tem pogledu je

¹⁸⁷ Kodrič, Zdenko: Iz takega testa so Žuni. V: 7 D, 13. januar 1999, str. 20.

¹⁸⁸ ARS, AS 68, f. 13-18/1941, št. 10861.

¹⁸⁹ Browning, Christopher R.: The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish policy, September 1939—March 1942. Lincoln 2004, str. 1-212.

¹⁹⁰ Schlemmer, Thomas in Woller, Hans: Der italienische Faschismus und die Juden 1922 bis 1945. V: Vierteljahrschrift für Zeitgeschichte, 2005, št. 2, str. 165-201; Fischer: Antisemitismus in Ungarn, str. 127-189.

bilo jugoslovanskim Judom prizaneseno vse do oktobra 1940, ko je tudi jugoslovanska vlada izdala dve antisemitski uredbi. Z eno so omejili vpis judovskih učencev na univerze, visoke šole, višje, srednje, učiteljske in druge strokovne šole. Število judovskih učencev na teh šolah naj bi bilo v sorazmerju s številom judovskega prebivalstva v krajih, kjer so bile te šole nastanjene. Z drugo uredbo so Judom prepovedali odpirati živilska grosistična trgovska podjetja, judovskim lastnikom že obstoječih trgovskih obratov pa je bilo mogoče prepovedati nadaljnjo obratovanje ali pa so jim postavili komisarje za vodenje poslov.¹⁹¹ Zlasti slednja uredba je prizadela kar nekaj judovskih trgovcev.¹⁹² Po drugi strani pa uvedba "numerus clausus" za judovske učence in študente praktično ni veljala dovolj dolgo, da bi lahko pokazala svojo pravo moč, ki bi jo imela predvsem v okoljih z večjo koncentracijo judovskega prebivalstva. Tako je moralo npr. kar nekaj judovskih dijakov zapustiti gimnazijo v Murski Soboti.¹⁹³

3. HOLOKAVST NA OKUPIRANIH OZEMLJIH SLOVENIJE

6. aprila 1941 se je z napadom sil osi na Jugoslavijo nacistično preganjanje z vso svojo silovitostjo razširilo tudi na Jude iz jugoslovanske Slovenije. Po porazu jugoslovanske vojske je nemški okupator zasedel Gorenjsko, Koroško, Štajersko in severni pas Dolenjske. To ozemlje je nemški rajh nato de facto (ne pa tudi de iure) tudi anektiral. Ostala dva okupatorja pa sta svoj del ozemlja tudi formalno anektirala. Italijanski okupator je zasedel večino Dolenjske, Notranjsko in Ljubljano, kjer je ustanovil pokrajinsko upravno enoto Ljubljanska pokrajina. Madžarski okupator zasedel veliko večino Prekmurja. Madžarski pravni red (in s tem tudi protijudovska zakonodaja) je bil kmalu uveljavljen v Prekmurju, nemški in italijanski okupator pa sta svoj pravni red šele postopoma prenašala na okupirana ozemlja Slovenije.¹⁹⁴

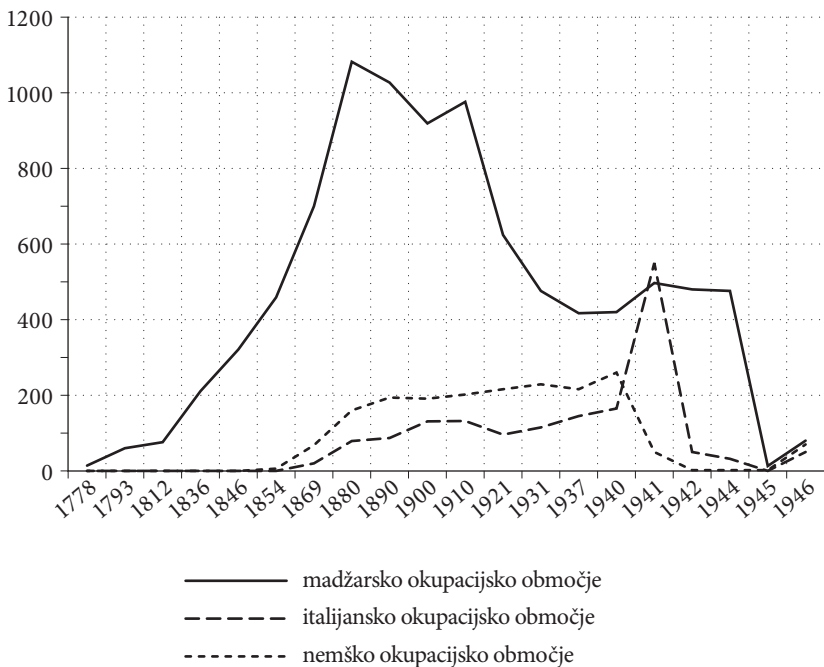
¹⁹¹ Službeni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, XI, 16. oktober 1940, št. 83, str. 862-863.

¹⁹² Valenčič: Židje v preteklosti Ljubljane, str. 72.

¹⁹³ Brumen: Na robu zgodovine, str. 54.

¹⁹⁴ Tone Ferenc: *Okupacijski sistemi med drugo svetovno vojno: 1, Razkosanje in aneksionizem*. Ljubljana 2006.

Graf 10: Gibanje števila judovskega prebivalstva od njihove naselitve do holokavsta z ozirom na posamezna okupirana ozemlja Slovenije med drugo svetovno vojno.¹⁹⁵

Pred drugo svetovno vojno na ozemlju sedanje Slovenije ni živelo veliko Judov. Gornji graf tako kaže naraščanje in upadanje judovskega prebivalstva na slovenskem ozemlju, ki ga je med drugo svetovno vojno zasedel nemški, italijanski in madžarski okupator. Največ jih je živelo v Prekmurju, kjer so se začeli naseljevati že v 18. stoletju. Konec 19. stoletja jih je bilo že 1000, nato pa je njihovo število predvsem zaradi izseljevanja v večja mestna središča izven gospodarsko slabo razvitega Prekmurja začelo hitro upadati. Velika večina jih je bila že več generacij trdno zasidranih na tem ozemlju in so kot taki skoraj vsi tudi imeli jugoslovansko državljanstvo. Povsem drugačna je bila judovska skupnost na ostalem slovenskem ozemlju, kjer so se lahko začeli stalno naseljevati šele leta 1867. Toda tudi potem so se Judje le v manjšem številu naseljevali v teh krajih. Ti Judje so bili izrazito moderno mestno prebivalstvo, ki se je v veliki večini preselilo šele pred kratkim. Leta 1937 jih je bila skoraj polovica tujih

¹⁹⁵ Statistične podatke o številu Judov do vključno leta 1937 sem prevzel iz tabel 1 in 3. Za čas druge svetovne vojne so podatki veliko manj zanesljivi in temeljijo na podatkih iz različne strokovne literature (katero sem citiral v tem poglavju), predvsem pa na moji lastni podatkovni zbirki podatkov o judovskem prebivalstvu.

državljanov, izmed jugoslovanskih državljanov pa jih je tudi skoraj polovica šele pred kratkim prišla izven slovenskega ozemlja, v prvi vrsti iz sosednje Hrvaške. Čeprav so bili ti Judje v povprečju veliko bolj premožni kot ostalo prebivalstvo in je bilo med njimi kar nekaj premožnih posameznikov, je večina vseeno pripadala srednjemu meščanskemu družbenemu sloju. Hkrati je bila za te Jude značilna velika mobilnost. Ob popisu leta 1931 so jih statistični popisovalci sicer našli samo 344, toda njihovo število je vse do druge svetovne vojne tudi zaradi beguncev počasi naraščalo. Skupaj s pokristjanjenimi Judi je tako na ozemlju jugoslovanske Slovenije živelo približno 1000 Judov.

Iz zgornjega grafa je že na prvi pogled hitro razvidno, da je bila dinamika preganjanja Judov na različnih okupacijskih območjih zelo različna. Okupator je "rešitev judovskega vprašanja" najprej izpeljal na nemškem okupacijskem območju, nato na italijanskem in naposled še na madžarskem.

Večina Judov iz nemškega okupacijskega območja je namreč pred preganjanji pobegnila že kmalu po nemškem prihodu. Kranjski judovski tovarnar Artur Heller se je tako 27. aprila 1941 skupaj s svojo družino preprosto usedel na vlak in se odpeljal v Ljubljano, ki je bila na italijanskem okupacijskem ozemlju.¹⁹⁶ S tem se mu je za las uspelo izogniti obsežnim aretacijam vseh tistih posameznikov, za katere je okupator presodil, da ne smejo postati polnopravni državljani nemškega rajha. Spodnja Štajerska in Gorenjska sta bili namreč eni od tistih okupiranih ozemelj (mdr. zahodna Poljska, Alzacija in Lorena), ki jih je nacistična elita hotela čim prej germanizirati. Na poti do "rasno čistega" nemškega rajha so najprej hoteli izgnati vse "rasno manjvredne" skupine prebivalstva in vse tiste posameznike, za katere so presodili, da bodo iz nacionalno-političnih razlogov ovirali germanizacijo. Izgnati niso nameravali samo "rasno manjvrednih" Judov in Romov, temveč v prvi vrsti tisti del nenemškega prebivalstva, katerega niso nameravali germanizirati. Velikopotezno načrtani preselitveni načrti so se naposled vedno izkazali za nerealne.¹⁹⁷ Iz slovenskega ozemlja jim je tako v poletnih mesecih leta 1941 v Srbijo in na Hrvaško uspelo izgnali okoli 17.500 nezaželenih ljudi. Velika večina teh izgnancev so bili Slovenci, toda med njimi so se nahajali tudi praktično vsi Judje (in tudi Sinti), ki pred tem niso uspeli pobegniti.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Žontar, Jože: Kaznovana podjetnost: Kranjski trgovec in industrialec Franjo Sirc. Ljubljana 2005, str. 114.

¹⁹⁷ Heinemann, Isabel: "Rasse, Siedlung, deutsches Blut": Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas. Göttingen 2003, str. 187-356; Heinemann, Isabel: Die Rassenexperten der SS und die bevölkerungspolitische Neuordnung Südosteuropas. V: Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches. München 2004, str. 135-157.

¹⁹⁸ Pančur: Judje s spodnje Štajerske in Gorenjske, str. 373-380.

Ti izgnani Judje so se znašli v krajih, kjer so bila njihova življenja iz meseca v mesec bolj ogrožena. Ustaški režim na Hrvaškem je namreč takoj po prihodu na oblast Jude začel ostro preganjati, že čez nekaj mesecev pa tudi množično pobijati. Na Hrvaško izgnani Judje so se tako slej kot prej znašli v neusmiljenem kolesju ustaškega uničevalnega stroja.¹⁹⁹ V največjem koncentracijskem taborišču Jasenovac je tako leta 1942 umrla celotna družina ptujskega Juda Ignaca Sonnenscheina. Nasprotno je družini njegovega brata Hinka nekaj časa uspelo prikrivati svojo identiteto in se izdajati za Slovence. Leta 1942 so nato dobili dokumente na švicarskem konzulatu v Zagrebu in so odpotovali v nevtralno Švico.²⁰⁰

Tudi marsikateri judovski izgnanci v Srbiji so verjetno preživeli samo zato, ker jim je uspelo prikriti svojo identiteto. Ko so namreč prvi izgnanci prispeli v Srbijo, je bilo tamkajšnje judovsko prebivalstvo že podvrženo vsem različnim oblikam diskriminacije in preganjanja. Naposled je nemška vojska jeseni 1941 nad Judi začela tako uspešno izvajati holokavst, da so Srbijo že maja 1942 označili za "prosto Judov".²⁰¹ Mdr. so februarja ali marca 1942 v nemškem koncentracijskem taborišču Sajmište umrli tudi člani kranjske judovske družine Singer.

V drugi polovici leta 1941 je prišlo do dramatičnega zasuka pri nacistični protijudovski politiki. Z nemškim napadom na Sovjetsko zvezo se je začela totalna vojna proti "judovsko-boljševističnemu" sovražniku. Ker je bilo proti temu sovražniku ne le dovoljeno, temveč celo priporočljivo uporabiti tudi najbolj skrajna sredstva, so se selektivni pomori moških Judov zelo kmalu sprevrgli v neselektivno pobijanje celotnega judovskega prebivalstva. Z množičnim streljanjem celih skupin Judov je Nemcem in njihovem sodelavcem uspelo pobiti več kot milijon Judov. Tiste Jude, ki jih niso takoj pobili, so zaprli v prenatrpana geta, v katerih so čakali na svojo nadaljnjo usodo. Do začetka leta 1942 se je naposled nacistično "reševanje judovskega vprašanja" sprevrglo v sistematično industrijo pobijanje milijonov evropskih Judov v uničevalnih koncentracijskih taboriščih.²⁰²

Judovskim beguncem iz nemškega okupiranega ozemlja Slovenije se je tako leta 1941 samo začasno uspelo rešiti na varno. Večina jih je naprej pobegni-

---

¹⁹⁹ Goldstein, Ivo: *Holokaust u Zagrebu*. Zagreb 2001.

²⁰⁰ Bagarić, Marija: *Obitelj Kapetanović. V: Pravednici među narodima* [online], <http://www.geoskola.hr/hr/projekti/pravednici/kapetanovici.htm> (Pridobljeno 27. 9. 2007).

²⁰¹ Manoschek, Walter: *"Serbien ist Judenfrei": Militärische Besatzungspolitik und Judenvernichtung in Serbien 1941-42*. München 1993.

²⁰² Friedländer, Saul: *Das Dritte Reich und die Juden. 2. del: Die Jahre der Vernichtung 1939-1945*. München 2006 (dalje Friedländer: *Das Dritte Reich und die Juden, 2. del*), str. 225-693.

la v Ljubljano, kjer so se pridružili množici ostalih judovskih beguncev. Konec avgusta 1941 se je v Ljubljani nahajalo nekaj več kot 400 judovskih beguncev iz slovenske Štajerske in Gorenjske, iz Nemčije in Avstrije ter v vedno večji meri iz Hrvaške. Ponavadi ti begunci v Ljubljani niso nameravali ostati dolgo časa, temveč so se odpravili naprej v Italijo. Kljub strogi italijanski protijudovski zakonodaji je namreč Italija predstavljala privlačen cilj za begunce, ki so bežali pred nacističnim preganjanjem. Do leta 1943 je bila namreč stopnja italijanskega protijudovskega nasilja v primerjavi z nacistično Nemčijo izredno majhna. V skladu s svojo rasno zakonodajo je italijanski okupator tudi v Ljubljanski pokrajini kmalu začel judovske begunce in druge Jude s tujim državljanstvom internirati v Italijo.²⁰³ Šele čez nekaj časa so začeli v internacijo pošiljati tudi nekatere domače Jude, ki so že dlje časa živeli v Ljubljani. Ob italijanski kapitulaciji septembra 1943 se je v Ljubljani nahajalo samo še zelo malo tujih Judov, nekaj Judov z bivšim jugoslovanskim državljanstvom, med katerimi jih je bilo veliko pokristjanjenih oziroma so živeli v mešanih zakonih.

Po italijanski kapitulaciji so Nemci hitro okupirali severni in osrednji deli Italije. Ob izdatni pomoči marionetne fašistične republike je začel nemški okupator ujete Jude voziti v koncentracijska taborišča. Nekatere italijanske judovske skupnosti so bile dobesedno zdesetkane. Najhuje se je godilo tistim, ki so padli pod neposredno nemško oblast v operacijski coni Jadransko primorje. Od tržaške judovske skupnosti, ki je še leta 1942 štela več kot 3500 članov, holokavsta ni preživelo najmanj 764 oseb. Od več kot sto goriških Judov jih je v koncentracijskih taboriščih umrlo 45.²⁰⁴ Šele septembra 1944 pa so bili aretirani tudi zadnji ostanki Judov v Ljubljanski pokrajini, ki je imela okrnjeno pokrajinsko avtonomijo. Življenja večine preostalih Judov so se namreč usodno zasukala šele septembra 1944. V sklopu obširnih protikomunističnih aretacij so v Ljubljani aretiranih 32 preostalih Judov in njihovih nejudovskih sorodnikov in jih odpeljali v koncentracijska taborišča.²⁰⁵

V tem času je holokavst dosegel tudi madžarske in s tem tudi prekmurske Jude. Madžari so sicer v Prekmurju podobno kot drugje na Madžarskem vodili strogo protijudovsko politiko, toda holokavsta vse do leta 1944 niso izvajali. V Prekmurju je tako kot drugje na Madžarskem do dramatičnega zasuka prišlo

²⁰³ Voigt, Klaus: *Zuflucht auf Widerruf: Exil in Italien 1933-1945*. Stuttgart 1993, str. 211; Picciotto, Liliana: *The Shoah in Italy. V: Jews in Italy under Fascist and Nazi Rule, 1922-1945*. Cambridge 2005, str. 209-223.

²⁰⁴ Wedekind, Michael: *Nationalsozialistische Besatzungs- und Annexionspolitik in Norditalien 1943 bis 1945: Die Operationszonen "Alpenvorland" und "Adriatisches Küstenland"*. München 2003, str. 361.

²⁰⁵ Pančur, Andrej: *Judje v Ljubljanski pokrajini: neobjavljen prispevek na konferenci*. Maribor 2010.

šele po vkorakanju nemških čet 19. marca 1944 in vzpostavitvi Nemčiji naklonjene vlade. Začele so se sistematične aretacije in koncentracije Judov v geta, od koder so jih Nemci vozili v koncentracijska taborišča. Med prvimi žrtvami so bili tudi prekmurski Judje. Aprila 1944 so madžarske oblasti aretirale 387 Judov, jih preko Čakovca odpeljale v začasni judovski geto v Nagykanizso in od tam v Auschwitz-Birkenau. Šele 20. oktobra 1944 pa so skupaj z večjo skupino Slovencev aretirali še nekaj Judov, ki so jim pred tem prizanesli.²⁰⁶

Med drugo svetovno vojno je bilo ubitih več kot 400 prekmurskih Judov. Od najštevilčnejše slovenske judovske skupnosti predvojne judovske skupnosti jih je tako holokavst preživelo komaj 63. Nasprotno se je iz koncentracijskih taborišč vrnil večji del Judov, ki so jih aretirali v Ljubljani leta 1944. Prav tako je uspelo preživeti večini judovskih beguncev, ki so se zatekli v Italijo. Ti preživeli judovski begunci, ki večinoma niso imeli jugoslovanskega državljanstva, se po vojni po navadi niso vrnili v Slovenijo. Tisti redki Judje, ki so po vojni prišli nazaj domov, pa so kmalu nato večinoma zapustili Jugoslavijo.

4. SOCIALNO-DEMOGRAFSKA STRUKTURA SMRTNIH ŽRTEV

Najbolj očitna razlika med različnimi okupiranimi ozemlji Slovenije je prav v številu judovskih smrtnih žrtev. V tem pogledu je majhno slovensko ozemlje reprezentativen primer velikih razlik v številu žrtev, ki jih najdemo tudi drugje po Evropi. Raziskovalci vzroke za te razlike v glavnem pojasnjujejo s pomočjo kulturnih in demografskih razlik med Judi, s pomočjo različnih stopenj antisemitizma po posameznih državah in nenazadnje s pomočjo različnih nacističnih okupacijskih režimov v posameznih okupiranih deželah.²⁰⁷ Novejše raziskave so kot možne vzroke začele upoštevati še različne socialno-demografske značilnosti judovskega prebivalstva.²⁰⁸

Če raziskujemo okoliščine, kako so posamezniki razumeli in se odzvali na preganjanje, se družbeni razred, spol in starost kažejo kot zelo pomembni dejavniki.²⁰⁹ V času svojih raziskav mi je uspelo ustvariti obsežno bazo podatkov o skoraj tisoč Judih, ki predstavljajo večino judovske populacijo, katera je

²⁰⁶ Keréc, Judje v Murski Soboti, str. 600-609; Kuzmič: Podjetnost prekmurskih Židov, str. 177.

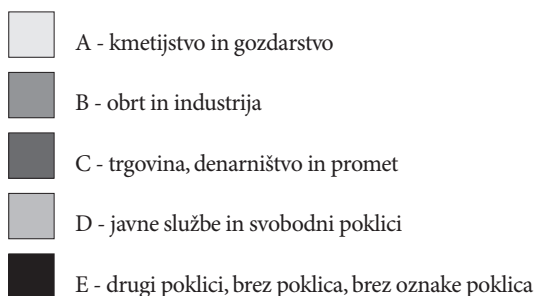
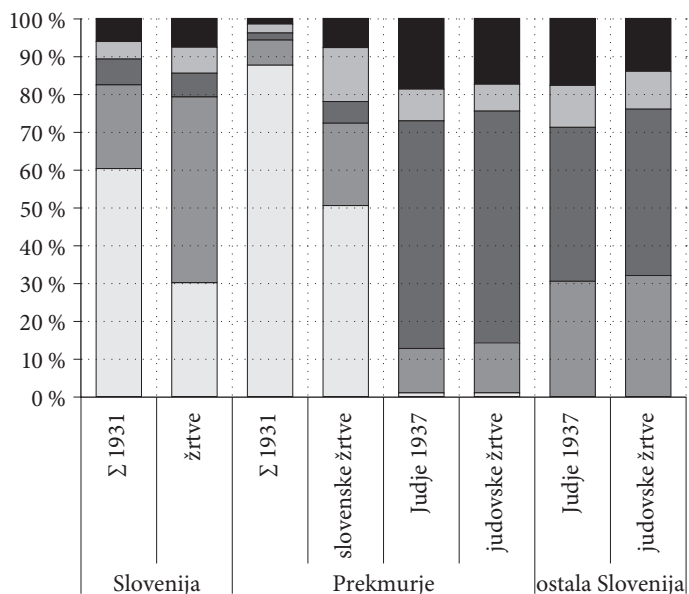
²⁰⁷ Fein, Helen: Accounting for Genocide: National Responses and the Jewish Victimization during the Holocaust. New York 1979.

²⁰⁸ Tammes, Peter: Survival of Jews during the Holocaust: the importance of different types of social resources. V: International Journal of Epidemiology, 36, 2007, št. 2, str. 330-335.

²⁰⁹ Palosuo, Laura: Yellow Stars & Trouser Inspections: Jewish Testimonies from Hungary, 1920-1945. Uppsala 2008.

živela na ozemlju Slovenije pred drugo svetovno vojno. Na Inštitutu za novejšo zgodovino je vzpostavljena baza podatkov o okoli 95.000 posameznikih, kateri so na ozemlju Republike Slovenije med drugo svetovno vojno in neposredno po njej izgubili življenje. Na podlagi teh dveh baz podatkov mi je nato uspelo raziskati različne dejavnike (poklicna struktura, starost in spol), kateri so vplivali na usodo judovskih in slovenskih žrtev druge svetovne vojne.

Graf 11: Poklicna struktura prebivalstva jugoslovanske Slovenije iz leta 1931, Judovskega prebivalstva iz leta 1937 ter judovskih in slovenskih žrtev druge svetovne vojne.

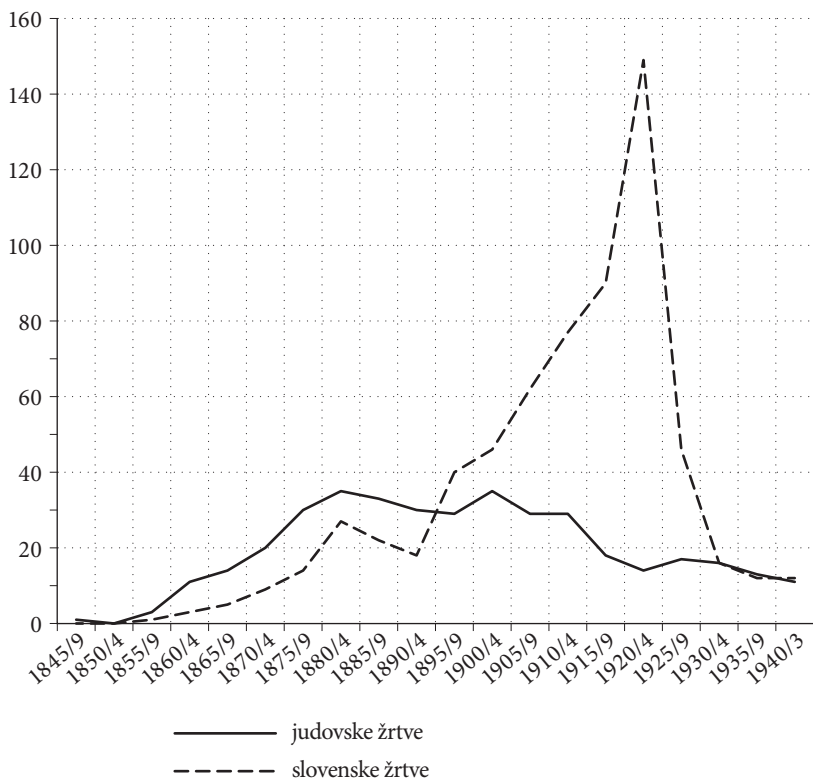
Kot smo že videli v 6. poglavju te knjige, se je poklicna struktura judovskega prebivalstva zelo razlikovala od večinskega slovenskega prebivalstva. Pred drugo svetovno vojno je bilo kar 60 % slovenskega prebivalstva zaposle-

nega v kmetijstvu in gozdarstvu, dobra petina pa se je preživljala z industrijo in obrtjo. V nasprotju z večinskim prebivalstvom je bila poklicna struktura judovske manjšine povsem drugačna. V skladu s prevladujočim judovskim zaposlitvenim vzorcem se je kar polovica Judov še vedno preživljala s trgovino. Toda tudi v tem pogledu so obstajale občutne razlike med Judi v Prekmurju in v ostali Sloveniji. Medtem, ko je bila poklicna struktura prekmurskih Judov še povsem tradicionalna in se jih je s trgovino preživljalo kar 60 %, je bila med ostalimi Judi vedno bolj pomembna moderna industrija. S trgovino se jih je tako preživljalo 41 %, z industrijo in obrtjo pa že 30 %. Pri tem so v primerjavi z večinskim prebivalstvom obstajale tudi velike socialne razlike. Judje so namreč izrazito prevladovali v vodstvenih poklicih in med lastniki tovarn.

Iz grafa 11 je razvidno, da so bili v Sloveniji med drugo svetovno vojno prav tisti ljudje, ki so bili zaposleni v industriji in obrti, najbolj izpostavljeni vojnemu nasilju. Čeprav je v Sloveniji prav na podeželju divjala kruta partizanska vojna, je bilo kmečko prebivalstvo vseeno manj izpostavljeno vojnemu nasilju kot pa prebivalstvo, ki je bilo zaposleno v industriji in obrti. Slednji so namreč predstavljali skoraj polovico vseh smrtnih žrtev. Celo v izrazito agrarnem Prekmurju z 88 % kmečkega prebivalstva so kar polovico vseh smrtnih žrtev predstavljale ostale kategorije prebivalstva. Kdor je bil državni uradnik, učitelj, obrtnik ali trgovec, je imel v primerjavi s kmetom enkrat manj možnosti, da preživi drugo svetovno vojno.

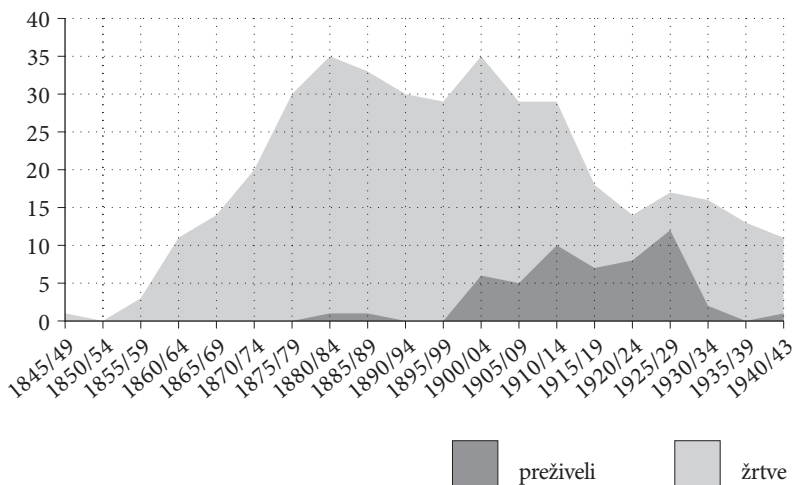
Nasprotno je bilo pri judovskem prebivalstvu tako v Prekmurju kot v ostali Sloveniji povsem vseeno, če so se preživljali kot trgovci, industrialci ali zdravniki. Poklicna struktura judovskih žrtev je namreč skoraj povsem ustrezala poklicni strukturi predvojnega judovskega prebivalstva. V primeru Prekmurja je to povsem razumljivo, saj velika večina Judov holokavsta ni preživela. Toda v preostali Sloveniji Judje kot žrtve številčno niso tako zelo odstopale od ostalega prebivalstva. Če bi torej Judje na nemškem in italijanskem okupiranem ozemlju drugo svetovno vojno doživljali podobno kot ostalo slovensko prebivalstvo, bi se to moralo odražati tudi na poklicni strukturi judovskih smrtnih žrtev.

Graf 12: Slovenske in judovske žrtve druge svetovno vojne v Prekmurju glede na datum rojstva.

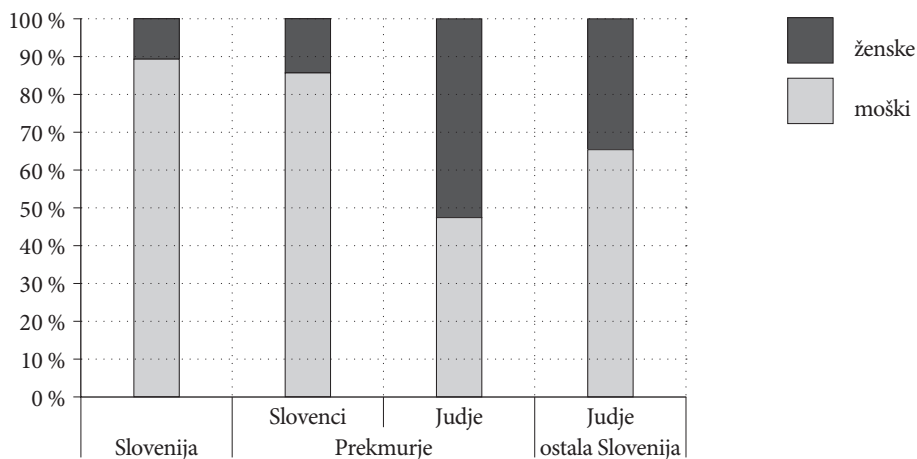
V resnici pa seveda usode Judov in Slovencev med drugo svetovno vojno ne smemo spravljati na skupni imenovalac. Če je bila usoda Slovencev v prvi vrsti odvisna od njihovega odnosa do okupatorja ali do partizanskega gibanja, je bilo judovsko prebivalstvo po vsej nemški Evropi slej ko prej vedno in brezpogojno obsojeno na smrt. Pri tem je bilo povsem vseeno, če so bili preganjani Judi stari ali mladi, moški ali ženske, vojaki ali civilisti, bogati ali revni. V skladu s tem trendom je bilo npr. tudi v Prekmurju največ žrtev med Slovenci prav med najbolj aktivnimi starostnimi skupinami rojenimi po letu 1900, medtem ko so bili med Judi absolutno najbolj ogroženi starejši ljudje in otroci.

Graf 13: Leto rojstva judovskih žrtev holokavsta in preživelih Judov iz Prekmurja; število.

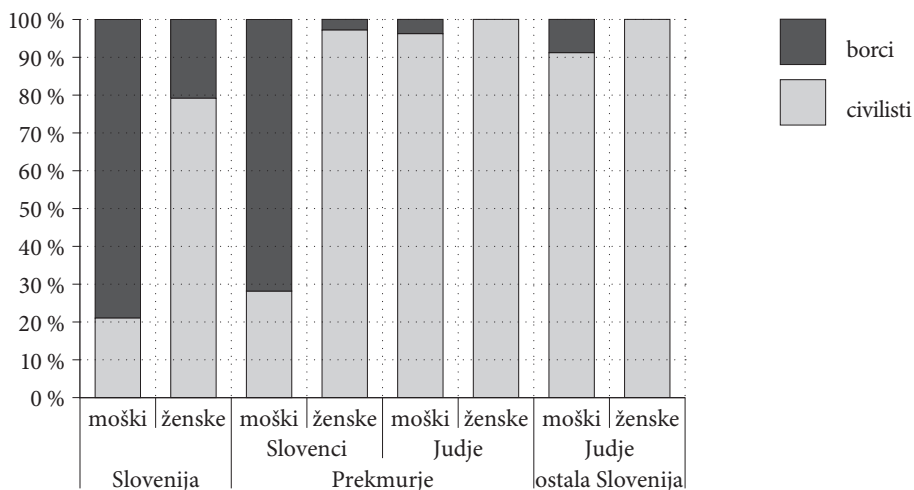
Povsem nasprotno kot pri večinskem slovenskem prebivalstvu so imeli največ možnosti za preživetje prav tisti prekmurski Judje, ki so se rodili po letu 1900. Skoraj vsi preživeli Judje so bili stari med 15 in 45 let. Po eni strani so imele te starostne skupine veliko večjo možnost, da preživijo koncentracijsko taborišče. Po drugi strani pa so bili moški iz teh starostnih skupin pogosto mobilizirani v delavske vojaške bataljone, kjer so imeli v primerjavi s koncentracijskimi taborišči veliko večjo možnost za preživetje. Nasprotno so bili med Slovenci najbolj prizadeti prav moški, ki so bili v tistih letih, katera so bila najbolj primerna za vojaško službo. Slovenske moške so namreč množično mobilizirali v nemško, italijansko in madžarsko vojsko, še več pa se jih je pridružilo partizanskemu odporiškem gibanju ali protipartizanski kolaboraciji.

Graf 14: Spol judovskih in ostalih žrtev druge svetovne vojne v Sloveniji; v %

Moški so med celotnim slovenskim prebivalstvom predstavljali kar 89 % vseh žrtev. Drugače je bilo med prekmurskimi Judi, kjer so imeli prav moški nekoliko večjo možnost za preživetje kot ženske. Toda v ostali Sloveniji so bili judovski moški nekoliko bolj izpostavljeni vojnemu nasilju. Nekaj se jih je tudi aktivno priključilo boju proti okupatorju.

Graf 15: Deleži judovskih in ostalih civilnih žrtev druge svetovne vojne v Sloveniji glede na spol; v %.

V nasprotju z judovskimi žrtvami, ki so bile skoraj vse civilne, je bilo civilnih žrtev med slovenskim moškim prebivalstvom le komaj dobra petina.

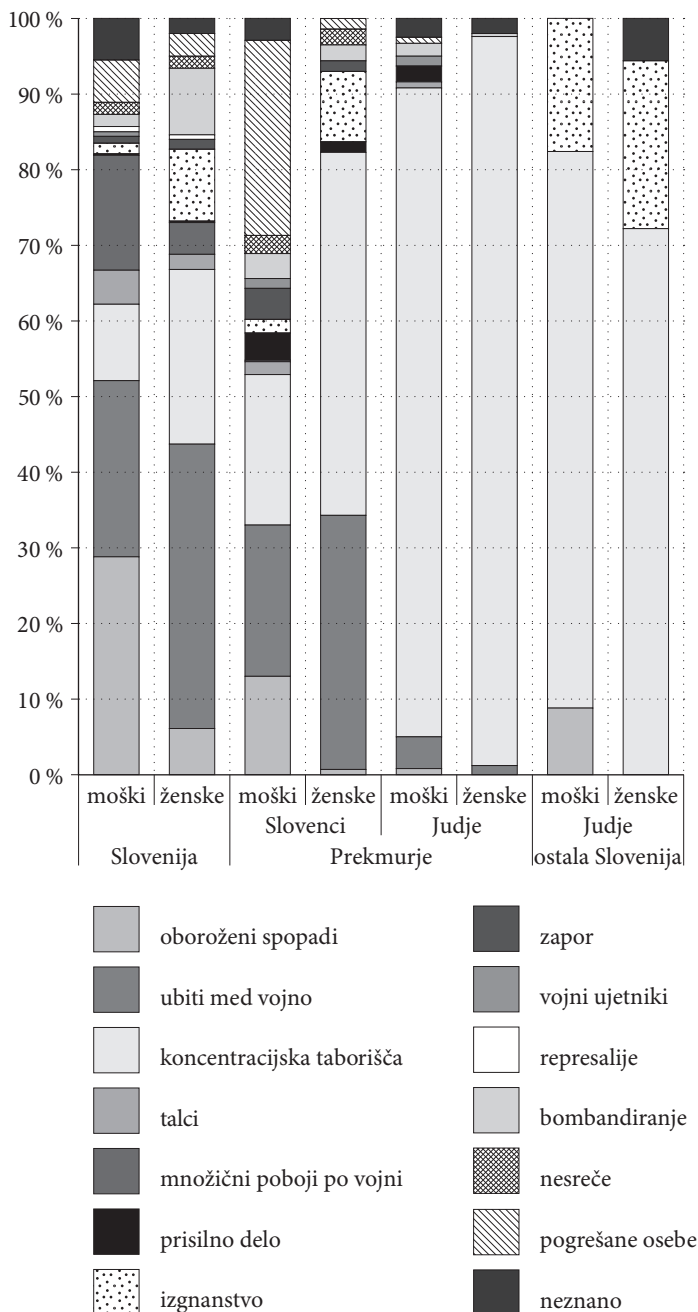
Večina ženskih smrtnih žrtev je bila seveda civilnih. Toda zaradi sodelovanja mnogih žensk v partizanskem odporniškem gibanju, gre kar dobra petina vseh ženskih žrtev na račun njihovega aktivnega bojevanja. Le v Prekmurju, kjer je bilo odporniško gibanje zelo slabo razvito, je bila velika večina ženskih smrtnih žrtev civilnih. V tem pogledu se moški Judje kot žrtve niso tako zelo razlikovali od pretežno civilnega ženskega slovenskega prebivalstva.

Toda, če pa pri tem natančneje pogledamo vzrok smrti judovskih in slovenskih žrtev, med njimi zaznamo velike razlike. Čeprav je zelo veliko Slovencev in Slovenk umrlo v koncentracijskih taboriščih, od Prekmurk npr. skoraj polovica, so bile judovske žrtve holokavsta skoraj izključno le žrtve načrtnega iztrebljanja v koncentracijskih taboriščih. V tem pogledu se tudi judovske žrtve iz Prekmurja ne razlikujejo veliko od judovskih žrtev iz ostale Slovenije. Čeprav se je večina Judov iz nemškega in italijanskega okupiranega ozemlja med vojno nahajala na begu, jih je v begunstvu umrlo zelo malo. Večina jih je namreč umrla v nemških koncentracijskih taboriščih. Skoraj vse te žrtve so bile nekdanji jugoslovanski državljani, katerih družine so že najmanj dve generaciji živele v Sloveniji. V tem pogledu so se razlikovali od velike večine tamkajšnjih Judov, ki so bili povsem nepovezana skupina prebivalstva, z visokim deležem vedno novih priseljencev. Kot zelo mobilna, premožna, izobražena in sekularizirana skupina prebivalstva so se bili hitro pripravljene prilagoditi novim razmeram med večinskim prebivalstvom tako v Sloveniji kot kasneje v begunstvu ali celo izgnanstvu. Večini je zato uspelo preživeti holokavst.

Velikih razlik v številu judovskih žrtev v Prekmurju in ostali Sloveniji tako ne moremo pojasniti samo s pomočjo geografije. Med holokavstom je bila možnost preživetja Judov pogosto prav tako kot od kraja njihovega bivanja odvisna še od njihove starosti, spola, premoženja in družbenega statusa. Sicer je bila zgodba vsakega posameznega Juda, ki je postal žrtev holokavsta, povsem unikatna, toda pri tem je bila njegova usoda močno odvisna tudi od različnih socialno-demografskih značilnosti družbene skupine, kateri je pripadal.

Graf 16: Vzrok smrti judovskih in ostalih žrtev druge svetovne vojne v Sloveniji glede na spol, v %.

VIII. SKLEP

Bralec je v knjigi *Judovska skupnost v Sloveniji na predvečer holokavsta* spoznal predvsem kvantitativno analizo judovskega prebivalstva pred drugo svetovno vojno. Z izjemo uradnih statističnih podatkov je ta analiza v prvi vrsti slonela na poimenskemu popisu Judov in nekaterih njihovih nejudovskih družinskih članov iz leta 1937. V prejšnjem poglavju sem tako najprej orisal zgodovino holokavsta v Sloveniji, nato pa sem s pomočjo dodatnih informacij o posameznih Judih poskusil narediti še kvantitativno analizo žrtev holokavsta. Pri tem sem jih primerjal z ostalimi žrtvami druge svetovne vojne v Sloveniji. Toda te moje kvantitativne analize judovskega prebivalstva pred in med vojno navsezadnje dobijo svoj pomen, le če jih obravnavamo kot nujno podlago vsakršneganadaljnega raziskovanja katerega cilj bi bila integralna zgodovina holokavsta v Sloveniji.

Pred leti je Saul Friedländer s svojim življenjskim delom *The Years of Extermination*²¹⁰ vzbudil živahno razpravo o potrebnosti pisanja integralne zgodovine holokavsta. Njegova prizadevanja, da v študijah o holokavstu poleg storilcev prav tako pomembno mesto dobijo tudi njihove žrtve, bodo v naslednjih letih brez dvoma vzpodbudila raziskovalce, da bodo v svojo zgodovinsko pripoved začeli bolj intenzivno vključevati tudi judovsko dimenzijo. Tudi vsaka raziskava holokavsta v Sloveniji bo morala med drugim nujno analizirati, kako so Judje dojemali preganjanje in kakšna je bila njihova individualna ali kolektivna reakcija na preganjanje. Hkrati se ne bo smela omejiti le na analizo nemških ukrepov, temveč bo v analizo morala vključiti še ostale nemške zaveznice, ki so med vojno zasedale slovensko ozemlje. Ob tem seveda ne bo smela spregledati še vloge, ki so jo med holokavstom imeli tako slovenski storilci kot slovenski rešitelji ter nenazadnje velika večina tako imenovanih očitvidcev.²¹¹

Toda pri tem se mora vsak, ki se bo lotil pisanja takšne integralne zgodovine holokavsta, dobro zavedati, da mu samo s pomočjo interpretativnega in metodološkega orodja klasične socialne zgodovine, takšne zgodovine ne bo uspelo napisati. Nekdanja vizija socialne totalnosti in njenih strukturalističnih ali funkcionalističnih razlag preteklosti je namreč pod vplivom kulturnega preobrata že dolgo presežena. Socialno zgodovino je že v 80. letih 20. stoletja začela uspešno izpodrivati nova kulturna zgodovina. Toda tudi interpretativna orodja kulturne zgodovine so se kmalu izkazala za nezadostne. Mnogi kulturni zgodovinarji imajo odpor do vsakršnega generaliziranja. Opisovanje zgodovin-

²¹⁰ Friedländer: *Das Dritte Reich und die Juden*, 1. in 2. del.

²¹¹ Friedländer, Saul: *Den Holocaust beschrieben: Auf dem Weg zu einer integrierten Geschichte*. Weimar 2007.

skih dogajanj je za njih pomembnejše kot iskanje njihovih vzrokov. Kulturna zgodovina je prav tako zapostavljala vzroke za posameznikovo delovanje kot je to prej počela socialna zgodovina. Zato se je v zadnjih letih pokazala potreba po vzpostavitvi skupne kulturne in socialne zgodovine, ki bi presegla podedovane konceptualne in metodološke razlike obeh ved. Če želimo pravilno spoznati zgodovino socialnih izkušenj posameznika in različnih skupin prebivalstva, moramo pri tem nujno poznati tudi medsebojno pogojeno delovanje različnih kulturnih vplivov na življenje posameznika. Pri tem seveda kulture ne smemo razumeti kot nekaj, kar je drugačno od družbe, temveč kot produkt družbene prakse.

Metodološko bi takšna raziskava holokavsta v Sloveniji po eni strani morala sloneti na historično-antropološki mikrozdgovinski študiji judovskih posameznikov in po drugi strani na kvantitativni makrozgodovinski analizi judovske skupnosti. Takšna raziskava torej ne bi bila klasična kvantitativna analiza brez detajlne raziskave individualnih posebnosti, niti ne bi bila klasična mikrozdgovinska analiza brez makroanalitičnega pristopa. Glavna pomanjkljivost takšnega metodološkega pristopa je, da je takšno integralno raziskavo mogoče izpeljati samo na primeru manjše skupine ljudi, kjer posamezniki niso le statistične enote, temveč imamo o njihovem življenju zbranih čim več različnih informacij.²¹²

V tem pogledu so podatki o posameznih Judih, ki sem jih zbral v tej knjigi, odlično izhodišče za takšno detajlno analizo. Zato sem v prilogi 5 (Popis Judov leta 1937 v Dravski banovini po okrajih in avtonomnih mestih) te knjige (str. 118-157) objavil celoten seznam Judov iz popisa leta 1937. Z njegovo objavo bi želel spodbuditi raziskovalce oziroma katero koli osebo, ki se zanima za zgodovino Judov na Slovenskem, da začnejo zbirati še dodatne podatke o teh in drugih Judih, s pomočjo katerih bo nato mogoče napisati integralno zgodovino holokavsta v Sloveniji.

---

²¹² Tanner, Jakob: *Historische Anthropologie zur Einführung*. Hamburg 2004, str. 110-113.

IX. VIRI IN LITERATURA

1. ARHIVSKI VIRI:

Arhiv Republike Slovenije (ARS), fond Kraljeva banska uprava Dravske banovine, Upravni oddelek (AS 68).

2. BAZA PODATKOV:

Dobaja, Dunja in Rendla, Marta in Tominšek Čehulić, Tadeja in Šorn, Mojca: Baza podatkov Seznam žrtev druge svetovne vojne in zaradi nje (1941–1946). Ljubljana (pridobljeno avgust 2009).

3. TISKANI VIRI:

Allgemeines Reichs-Gesetz- und Regierungsblatt für das Kaiserthum Oesterreich, leto 1849. Wien: Kaiserlich-Königliche Hof- und Staatsdruckerei, 1850.

Bevölkerung und Viehstand von Steiermark nach der Zählung vom 31. October 1857. Wien: K. k. Ministerium des Innern, 1859.

Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Oesterreich. Wien 1868.

Bevölkerung und Viehstand von Krain nach der Zählung vom 31. December 1869. Wien: K.K. statistischen Central-Commission, 1871.

Bevölkerung und Viehstand von Steiermark nach der Zählung vom 31. December 1869. Wien: K.K. statistischen Central-Commission, 1871.

Statistisches Jahrbuch für das Jahr 1875. Wien: K.K. statistischen Central-Commission, 1878.

Oesterreichische Statistik, I. Band, 2. Heft: Die Bevölkerung der im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder nach Religion, Bildungsgrad, Umgangssprache und nach ihren Gebrechen. Wien: K.K. statistischen Central-Commission, 1882.

Special Orts-Repertorium von Steiermark: Obširen imenik krajev na Štajerskem. Wien: K.K. statistischen Central-Commission, 1883.

Special Orts-Repertorium von Krain: Obširen imenik krajev na Kranjskem. Wien: K.K. statistischen Central-Commission, 1884.

Reichsgesetzblatt für die im Reichsrathe vertretenen Königreiche und Länder. Wien 1890.

Landesgesetz- und Verordnungsblatt für das Herzogthum Steiermark. Graz 1893.

Special Orts-Repertorium von Steiermark: Specijalni repertorij krajev na Štajerskem: na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890. Wien: K.K. statistischen Central-Commission, 1893.

- Special Orts-Repertorium von Krain: Specijalni repertorij krajev na Kranjskem: na novo predelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. decembra 1890. Wien: K.K. statistischen Central-Commission, 1894.
- Oesterreichische Statistik, XXXII. Band., Wien: K.K. statistischen Central-Commission, 1892.
- Oesterreichische Statistik, LXIII Band, 1. Heft: Die Summarischen Ergebnisse der Volkszählung, Wien: K.K. statistischen Central-Commission, 1902.
- Leksikon občin za Kranjsko : izdelan po rezultatih popisa ljudstva dne 31. grudnia 1900. Wien: K.K. statistischen Central-Commission, 1906.
- Specialni krajevni repertorij za Štajersko: izdelan na podlagi podatkov ljudskega štetja z dne 31. decembra 1910. Wien: K.K. statistischen Central-Commission, 1918.
- Spezialortsrepertorium von Krain: Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1910. Wien: Statistische Zentralkommission, 1919.
- Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. januarja 1921 god., Sarajevo: Opšta državna statistika, 1932.
- Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti. Ljubljana 1928.
- Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine. Ljubljana 1930.
- Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Knjiga I: Prisutno stanovništvo, broj kuća i domaćinstva. Beograd: Državna štamparija, 1938.
- Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Knjiga II: Prisutno stanovništvo po veroispovesti. Beograd: Državna štamparija, 1938.
- Definitivni rezultati popisa stanovništva od 31. marta 1931. godine, Knjiga IV: Prisutno stanovništvo po glavnom zanimanju. Sarajevo: Državna štamparija, 1940.
- Splošni pregled Dravske Banovine: Glavni statistični podatki. Upravna, sodna in cerkvena razdelitev ter imenik krajev po stanju 1. julija 1939 z dvema zemljevidoma, Priredil Državni statistični urad v Zagrebu. Ljubljana: Kraljevska banska uprava Dravske banovine, 1939.
- Službeni list Kraljevske banske uprave Dravske banovine. Ljubljana 1940.
- Die Gliederung der Bevölkerung des ehemaligen Jugoslawien nach Muttersprache und Konfession nach den unveröffentlichten Angaben der Zählungen von 1931: Nur für den Dienstgebrauch. Wien: Publikationsstelle Wien, 1943.

4. LITERATURA:

- AUMÜLLER, Jutta: Assimilation: Kontroversen um ein migrationspolitisches Konzept. Bielefeld: Transcript Verlag, 2009.

- BAGARIĆ, Marija: Obitelj Kapetanović. V: Pravednici među narodima [online], <http://www.geoskola.hr/hr/projekti/pravednici/kapetanovici.htm> (Pridobljeno 27. 9. 2007).
- BARKAI, Avraham: Jüdisches Leben unter der Verfolgung. V: Michael A Meyer in Michael Brenner (ur.): Deutsch-jüdische Geschichte in der Neuzeit, 4. del: Aufbruch und Zerstörung, München: Verlag C. H. Beck, 2000, str. 225-248.
- BELLER, Steven: Wien und die Juden 1867-1938. Wien, Köln in Weimar: Böhlau, 1993.
- BIHL, Wolfdieter: Die Juden. V: Wandruszka, Adam in Urbanitsch, Peter (ur.): Die Habsburgermonarchie 1848-1918, knjiga III: Die Völker des Reiches, 2. del. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1980, str. 880-948.
- BRAHAM, Randolph L.: The Politics of Genocide: The Holocaust in Hungary. Detroit: Wayne State University Press, 2000.
- BROWNING, Christopher R.: The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish policy, September 1939—March 1942. Lincoln: University of Nebraska Press, 2004.
- BRUBAKER, Rogers in LOVEMAN, Mara in STAMATOV, Peter: Ethnicity as Cognition. V: Theory and Society, 33, 2004, št. 1, str. 31-64.
- BRUGGER, Eveline: Von der Ansiedlung bis zur Vertreibung – Juden in Österreich im Mittelalter. V: Wolfram Herwig (ur.): Geschichte der Juden in Österreich. Wien: Ueberreuter, 2006, str. 123-227.
- BRUMEN, Borut: Na robu zgodovine in spomina: urbana kultura Murske Sobotne med letoma 1919 in 1941. Murska Sobota: Pomurska založba, 1995.
- BRUNNER, Walter: Geschichte der Juden auf dem Gebiet des heutigen Bundeslandes Steiermark im Mittelalter. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 71, 2000, št. 1, str. 71-94.
- CVIRN, Janez: Razvoj ustavnosti in parlamentarizma v Habsburški monarhiji: Dunajski državni zbor in Slovenci (1848-1918). Ljubljana: Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, 2006.
- ČERNY, Dragica: Rast prebivalstva v Prekmurju. V: Kronika, 1, 1953, št. 2, str. 131-137.
- DETONI, Milica: Mariborski geto. V: 2000, 1997, št. 96-97, str. 219-223.
- DETONI, Milica: Mariborski geto. V: Jevrejski almanah: 1957-1958. Beograd 1958, str. 72-74.
- DUKOVSKI, Darko: Židovi u Istri između dva svjetska rata. V: Časopis za suvremenu povijest, 29, 1997, št. 1, str. 77-95.
- FAJIĆ, Meliha: Izumiranje judovske skupnosti v slovenskem prostoru po drugi svetovni vojni – vzroki izseljevanja v Izrael. V: Peter Štih in Bojan Balkovec (ur.): Migracije in slovenski prostor od antike do danes. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2010, str. 674-682.

- FEIN, Helen: Accounting for Genocide: National Responses and the Jewish Victimization during the Holocaust. New York: Free Press, 1979.
- FISCHER, Rolf: Entwicklungsstufen des Antisemitismus in Ungarn 1867-193: Die Zerstörung der magyarisches-jüdischen Symbiose, München: R. Oldenbourg, 1988.
- FRANKEL, Jonathan: Assimilation and the Jews in nineteenth-century Europe: towards a new historiography? V: Johnathan Frankel in Steven J. Zipperstein (ur.) Assimilation and Community: the Jews in Nineteenth-Century Europe. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, str. 1-37.
- FREJDENBERG, Maren Mihajlovič: Again on the Exiles of 1497-1515. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 71, 2000, št. 1, str. 107-112.
- FREJDENBERG, Maren Mihajlovič: Rabbi Israel Isserlein, his circle and thoughts on the Holy Land. V: Wolf Moskovich, Oto Luthar in Samuel Schwarzband (ur.): Jerusalem in Slavic Culture. Ljubljana : Scientific Research Center of the Slovenian Academy of Sciences and Arts ; Jerusalem : Center for Slavic Languages and Literatures of the Hebrew University, 1999, str. 103-115.
- FRIEDLÄNDER, Saul: Das Dritte Reich und die Juden. 1. del: Die Jahre der Verfolgung 1933-1939. München 2000.
- FRIEDLÄNDER, Saul: Das Dritte Reich und die Juden. 2. del: Die Jahre der Vernichtung 1939-1945. München: C. H. Beck, 2006.
- FRIEDLÄNDER, Saul: Den Holocaust beschrieben: Auf dem Weg zu einer integrierten Geschichte. Weimar: Wallstein Verlag, 2007.
- GABERC, Slavko: Tiha asimilacija istrskih Židov. V: Primorska srečanja, 2000, št. 229, str. 345-349.
- GAŠPAR, Mirjana in LAZAR, Beata: Židje v Lendavi. Lendava: Lindplast, Pince, 1997.
- GILBERT, Martin: The Dent Atlas of the Holocaust. London: Dent, 1993.
- GOLDSTEIN, Ivo: Holokaust u Zagrebu. Zagreb: Novi liber, 2001.
- GOLDSTEIN, Ivo: Židovi u Zagrebu 1918-1941, Zagreb: Novi Liber, 2004.
- GOTTAS, Friedrich: Ungarn im Zeitalter des Hochliberalismus: Studien zur Tisza-Ära (1875-1890), Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1976.
- HAAS, Theodor: Die sprachlichen Verhältnisse der Juden in Österreich. V: Zeitschrift für Demographie und Statistik der Juden, 2, 1915, št. 1, str. 1-12.
- HANČIČ, Damjan in PODBERŠIČ, Renato: Nacionalsocialistično in komunistično preganjanje Judov na Slovenskem. V: Jože Dežman in Hanzi Filipič (ur.): Hitlerjeva dolga senca: nacionalsocialistično državnoterroristično in rasistično preganjanje prebivalcev Slovenije in njegove posledice v Titovi Jugoslaviji. Celovec: Mohorjeva, 2007, str. 175-190.

- HEINEMANN, Isabel: "Rasse, Siedlung, deutsches Blut": Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas. Göttingen: Wallstein Verlag, 2003.
- HEINEMANN, Isabel: Die Rassenexperten der SS und die bevölkerungspolitische Neuordnung Südosteuropas. V: Mathias Beer in Gerhard Seewann (ur.): Südostforschung im Schatten des Dritten Reiches. München: R. Oldenbourg, 2004, str. 135-157.
- HUDELJA, Mihaela: Judje v Ljubljani od 13. do 19. stoletja. V: Etnolog, 4, 1994, str. 119-128.
- JELINČIČ BOETA, Klemen: Judje na Slovenskem od antike do danes. V: Zgodovina v šoli, 19, 2010, št. 1-2, str. 16-27.
- JELINČIČ BOETA, Klemen: Judje na Slovenskem v srednjem veku: Judje na Koroškem, Štajerskem, Goriškem, v Trstu in Istri v srednjem veku do izгона v letih 1496-1515. Ljubljana: Slovenska matica, 2009.
- JELINČIČ BOETA, Klemen: Judje na Slovenskem. Celovec: Mohorjeva, 2009.
- JENKINS, Richard: Categorization: Identity, Social Process and Epistemology. V: Current Sociology, 48, 2000, št. 3, str. 7-25.
- KAMUSELLA, Tomasz: Language as an Instrument of Nationalism in Central Europe. V: Nations and Nationalism, 7, 2001, št. 2, str. 235-52.
- KANN, Robert A.: Geschichte des Habsburgerreiches 1526-1918. Wien, Köln in Graz: Böhlau, 1977.
- KERÉC, Darja: Judje v Murski Soboti v letih 1934-1954. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 71, 2000, št. 4, str. 591-613.
- KERÉC, Darja: Sóbota na prelomu 19. in 20. stoletja. V: Borec, 56, 2004, str. 71-171.
- KERŠOVAN, Ferid G.: Spomini na gospodarsko in socialno življenje v Prekmurju. V: Kronika, 12, 1964, št. 3, str. 169-184.
- KETZER, David I. in AREL, Dominique (ur.): Census and Identity: The Politics of Race, Ethnicity, and Language in National Censuses. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- KOKOLJ, Miroslav: Prekmurje v prevratnih letih 1918-1919. V: Janko Liška in Miroslav Ravbar (ur.): Revolucionarno vrenje v Pomurju v letih 1918-1920: zbornik razprav s simpozija v Radencih od 27. do 29. maja 1979. Ljubljana: Pomurska založba, 1981, str. 53-205.
- KÖLLMANN, Wolfgang: Raum und Bevölkerung in der Weltgeschichte, 4. del: Bevölkerung und Raum in Neuerer und Neuester Zeit. Würzburg: A.G. Ploetz, 1965.
- KOLMER, Gustav: Parlament und Verfassung in Österreich: 4. del: 1885-1891. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1978.
- KORALNIK, I.: Untersuchungen über die Zahl der Juden in Europa Anfang 1931. V: Zeitschrift für Demographie und Statistik der Juden, Neue Folge, 6, 1931, št. 3, str. 40-45.

- KUZMIČ, Franc: Migracije Judov v Slovenskem prostoru skozi čas. V: Peter Štih in Bojan Balkovec (ur.): Migracije in slovenski prostor od antike do danes. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2010, str. 651-658.
- KUZMIČ, Franc: Naselitev Židov v Prekmurju in njihov razvoj do konca prve svetovne vojne. V: Evangeličanski koledar, 42, 1993, str. 120-123.
- KUZMIČ, Franc: Podjetnost prekmurskih Židov. V: Znamenje, 19, 1989, št. 2, str. 172-179.
- KUZMIČ, Franc: Posebnosti židovske populacije v panonskem prostoru glede izseljenstva in sezonstva. V: Sezonstvo in izseljenstvo v panonskem prostoru: sosodstvo Avstrije, Hrvaške, Madžarske in Slovenije, Ljubljana: Založba ZRC SAZU, 2003, str. 137-142.
- KUZMIČ, Franc: Pregled cerkvene uprave v Prekmurju v obdobju nastajanja Kraljevine SHS. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 1989, št. 2, str. 140-159.
- LAMPRECHT, Gerald: Fremd in der eigenen Stadt: Die moderne jüdische Gemeinde von Graz vor dem Ersten Weltkrieg. Innsbruck: Studien Verlag, 2007.
- LICHTBLAU, Albert: Integration, Vernichtungsversuch und Neubeginn: Österreichisch-jüdische Geschichte 1848 bis zur Gegenwart. V: Wolfram Herwig (ur.): Geschichte der Juden in Österreich. Wien: Ueberreuter, 2006, str. 447-565.
- LIND, Christoph: Juden in den habsburgischen Ländern 1670-1848. V: Wolfram Herwig (ur.): Geschichte der Juden in Österreich, Wien: Ueberreuter, 2006, str. 339-446.
- LOHRMANN, Klaus: Die Judengesetzgebung in Österreich und die Französische Revolution. V: Internationales Kulturhistorisches Symposium Mengersdorf 1989: Die Auswirkungen der Französischen Revolution auf die Entwicklung des Bürgertums im pannonischen Raum (1789-1830). Eisenstadt 1992, str. 233-238.
- LUTHAR, Oto in ŠUMI, Irena: Living in Metaphor: Jews and anti-Semitism in Slovenia. V: Wolf Moskovich, Oto Luthar in Irena Šumi (ur.): Jews and anti-semitism in the Balkans. Ljubljana: Scientific Research Center of the Slovenian Academy of Sciences and Arts, Jerusalem: Hebrew University, 2004, str. 29-48.
- MANOSCHEK, Walter: "Serbien ist Judenfrei": Militärische Besatzungspolitik und Judenvernichtung in Serbien 1941-42. München: R. Oldenbourg, 1993.
- MAROLT, Janez: History of Slovene Jewry. V: Studia Historica Slovenica, 2, 2002, št. 2, str. 315-325.
- MCCAGG, William O.: A History of Habsburg Jews, 1670-1918. Bloomington, Indianapolis: Indiana University Press, 1992.
- MELIK, Vasilij: Rast mestnega prebivalstva na Slovenskem pred prvo svetovno vojno. V: Ekonomska revija, 1956, str. 193-210.

- MENDELSON, Ezra: *The Jews of East Central Europe between the World Wars*. Bloomington: Indiana University Press, 1987.
- MILLER, Michael L: *Zwischen Stadt und Pußta: Jüdische Wanderungen und Wandlungen in der Habsburgischen Monarchie. V: Das Judentum im pannonischen Raum vom 16. Jahrhundert bis zum Jahr 1914 / Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 2009 = International Historico-Cultural Symposium Mogersdorf*, in Balatonszárszó, 30. Juni bis 3. Juli 2009. Kaposvár : Somogy Megyei Közgyűlés, 2009, str. 7-12.
- MIRON, Guy: *Between Center and East: The Special Way of Jewish Emancipation in Hungary. V: Jewish Studies at the Central European University*, 4, 2004-2005, str. 111-138.
- MLINARIČ, Jože: *Judje na slovenskem Štajerskem do njihove prisilne izselitve v letu 1496. V: Časopis za zgodovino in narodopisje*, 71, 2000, št. 1, str. 49-70.
- MLINARIČ, Jože: *Mariborski Židje v zadnjih desetletjih pred izgonom iz mesta, njihov izgon in sledovi*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 1996.
- MOMMSEN, Hans: *Auschwitz: 17. Juli 1942: Der Weg zur europäischen "Endlösung der Judenfrage"*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag, 2002.
- MOSBACHER, Eduard: *Jugoslovenski Jevreji u svetlosti statistike. V: Jevrejski narodni kalendar*, 6, 1940-41, str. 122-134.
- PALOSUO, Laura: *Yellow Stars & Trouser Inspections: Jewish Testimonies from Hungary, 1920-1945*. Uppsala: Uppsala University Press, 2008.
- PANČUR, Andrej (ur.): *Premoženjski in civilno-pravni položaj slovenskih Judov v 20. stoletju: neobjavljen elaborat*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2008.
- PANČUR, Andrej in ŠORN, Mojca in PODBERŠIČ, Renato in HANČIČ, Damjan: *Izstopi iz judovske vere. V: Andrej Pančur (ur.): Premoženjski in civilno-pravni položaj slovenskih Judov v 20. stoletju: neobjavljen elaborat*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2008.
- PANČUR, Andrej: *Judje iz čeških dežel od naselitve v Sloveniji do holokavsta. V: Jure Gašparič, Eduard Kubů, Žarko Lazarević in Jiří Šouša (ur.): Češi a Slovinci v moderní době: politika, společnost, hospodářství, kultura: politika, družba, gospodarstvo, kultura*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, Praha: Nová tiskárna Pelhřimov, 2010, str. 181-204.
- PANČUR, Andrej: *Judovsko prebivalstvo v Sloveniji do druge svetovne vojne. V: Žarko Lazarević in Aleksander Lorenčič: Podobe modernizacije: poglavja iz gospodarske in socialne modernizacije Slovenije v 19. in 20. stoletju*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2009, str. 249-296.
- PANČUR, Andrej: *Holocaust in the Occupied Slovenian Territories: The Importance of Class, Gender and Geography: neobjavljen prispevek na konferenci, Murfreesboro 2009*.
- PANČUR, Andrej: *Judje s spodnje Štajerske in Gorenjske kot žrtve holokavsta v Evropi. V: Nevenka Troha, Mojca Šorn in Bojan Balkovec (ur.): Evrop-*

- ski vplivi na slovensko družbo. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2008, str. 367-381.
- PANČUR, Andrej: Judje v Ljubljanski pokrajini: neobjavljen prispevek na konferenci. Maribor 2010.
- PANČUR, Andrej: Migracije judovskega prebivalstva na Slovenskem od judovske emancipacije do holokavsta. V: Peter Štih in Bojan Balkovec (ur.): Migracije in slovenski prostor od antike do danes. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2010, str. 659-673.
- PANČUR, Andrej: Teritorialni obseg judovskih verskih občin na ozemlju sedanje Slovenije pred drugo svetovno vojno. V: Prispevki za novejšo zgodovino, 48, 2008, št. 1, str. 43-54.
- PANČUR, Andrej: Zgodovina holokavsta na Slovenskem. V: Zgodovina v šoli, 19, 2010, št. 1-2, str. 32-37.
- PERŠIČ, Janez: Židje in kreditno poslovanje v srednjeveškem Piranu. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 1999.
- PICCIOTTO, Liliana: The Shoah in Italy. V: Joshua D. Zimmerman (ur.): Jews in Italy under Fascist and Nazi Rule, 1922-1945. Cambridge: University of Cambridge Press, 2005, str. 209-223.
- PODGORJANSKI, J. K.: Judje na Kranjskem. V: Zbornik Matice Slovenske, 1906, št. 7, str. 129-149.
- POTOČNIK, Drago: Statistični dodatek. V: Jože Lavrič, Josip Mal in France Stele (ur.): Spominski zbornik Slovenije: ob dvajsetletnici Kraljevine Jugoslavije, Ljubljana: Jubilej, 1939, str. 543-559.
- RICHARZ, Monika: Die Entwicklung der jüdischen Bevölkerung. V: Steven M. Lowenstein, Paul Mendes-Flohr, Peter Pulzer in Monika Richarz (ur.): Deutsch-Jüdische Geschichte in der Neuzeit, 3. del: Umstrittene Integration 1871-1918, München: C. H. Beck, 1997, str. 13-38.
- RISTOVIĆ, Milan: "Unsere" und "fremde" Juden: Zum Problem der jüdischen Flüchtlinge in Jugoslawien 1938-1941. V: Dittmar Dahlmann, Anke Hilbrenner (ur.): Zwischen großen Erwartungen und bösem Erwachen. Paderborn: Schöningh, 2007, str. 191-215.
- RISTOVIĆ, Milan: U potrazi za utočištem: jugoslovenski Jevreji u bekstvu od holokausta 1941-1945. Beograd: Službeni list SRJ, 1998.
- ROMANO, Jaša: Jevreji Jugoslavije 1941 – 1945: Žrtve genocida i učesnici narodnooslobodilačkog rata. Beograd: Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1980.
- ROTHKIRCHEN, Livia: The Jews of Bohemia and Moravia: Facing the Holocaust. Lincoln: University of Nebraska Press, Jerusalem: Yad Vashem, 2005.
- ROZENBLIT, Marsha L.: Jewish Ethnicity in a New Nation-State: The Crisis of Identity in the Austrian Republic. V: Michael Brenner and Derek J. Penslar (ur.): In Search of Jewish Community: Jewish Identities in Germany

- and Austria 1918-1933. Bloomington in Indianapolis: Indiana University Press, 1998, str. 134-153.
- ROZENBLIT, Marsha L.: *Reconstructing a National Identity: The Jews of Habsburg Austria during World War I*. New York: Oxford University Press, 2001.
- ROZENBLIT, Marsha L.: *Sustaining Austrian "National" Identity in Crisis: The Dilemma of the Jews in Habsburg Austria, 1914-1919*. V: Pieter M. Judson in Marsha L. Rozenblit (ur.): *Constructing Nationalities in East Central Europe*. New York: Berghahn Books, 2005, str. 178-91.
- RUDAŠ, Andreja: *Judje v Prekmurju: seminarska naloga*. Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 2004.
- RÜRUP, Reinhard: *A Success Story and Its Limits : European Jewish Social History in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries*. V: *Jewish Social Studies*, 11, 2004, št. 1, str. 3-15.
- SCHEY, Josef: *Das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für das Kaiserthum Österreich in der Fassung nach den drei Teilnovellen*, Wien: Manz, 1916.
- SCHLEMMER, Thomas in WOLLER, Hans: *Der italienische Faschismus und die Juden 1922 bis 1945*. V: *Vierteljahrschrift für Zeitgeschichte*, 2005, št. 2, str. 165-201.
- SCHÖGGL-ERNST, Elisabeth: *Die Vertreibung der Juden aus Steiermark, Kärnten und Krain am Ende des Mittelalters. Quellen und Geschichte*. V: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 71, 2000, št. 1, str. 299-314.
- Spomenica 1919 – 1969: Savez jevrejskih opština Jugoslavije*. Beograd: Savez jevrejskih opština Jugoslavije, 1969.
- ŠVOB, Melita: *Židovi u Hrvatskoj: židovske zajednice*, 2 knjigi. Zagreb: Židovska občina Zagreb, 2004.
- TAMMES, Peter: *Survival of Jews during the Holocaust: the importance of different types of social resources*. V: *International Journal of Epidemiology*, 36, 2007, št. 2, str. 330-335.
- TANNER, Jakob: *Historische Anthropologie zur Einführung*. Hamburg: Junius Verlag, 2004.
- TOŠ, Marjan: *Die Juden von Pckmurje (Übermurgebiet) zwischen 1848 und 1914*. V: *Das Judentum im pannonischen Raum vom 16. Jahrhundert bis zum Jahr 1914 / Internationales Kulturhistorisches Symposium Mogersdorf 2009 = International Historico-Cultural Symposium Mogersdorf*, in Balatonszárszó, 30. Juni bis 3. Juli 2009. Kaposvár : Somogy Megyei Közgyűlés, 2009, str. 47-64.
- VALENČIČ, Vlado: *Židje v preteklosti Ljubljane*. Ljubljana: Park, 1992.
- VOIGT, Klaus: *Zuflucht auf Widerruf: Exil in Italien 1933-1945*. Stuttgart: Klett-Cotta, 1993.
- WADL, Wilhelm: *Geschichte der Juden in Kärnten im Mittelalter: Mit einem Ausblick bis zum Jahre 1867*. Klagenfurt: Verlag des Kärntner Landesarchivs, 1981.

- WADL, Wilhelm: Spuren jüdischen Lebens in Kärnten vom Mittelalter bis zur Gegenwart: Ausstellungskatalog. Klagenfurt: Kärntner Landesarchiv, 2003.
- WADL, Wilhelm: Zur Geschichte der Juden in Kärnten im Mittelalter. V: Časopis za zgodovino in narodopisje, 71, 2000, št. 1, str. 95-105.
- WALZL, August: Die Juden in Kärnten und das Dritte Reich. Klagenfurt: Carinthia, 1987.
- WEDEKIND, Michael: Nationalsozialistische Besatzungs- und Annexionspolitik in Norditalien 1943 bis 1945: Die Operationszonen "Alpenvorland" und "Adriatisches Küstenland". München: Oldenbourg, 2003.
- ZADRAVEC, Bojan: Beltinci. V: Judje in antisemitizem v Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja [online], <http://www.inv.si/psja/spomin/beltinci.htm>, (30. 1. 2007, 13:22).
- ZADRAVEC, Bojan: Židje v Beltincih. V: Beltinci, 7, 2001, št. 24-26.
- Zaplembe in nacionalizacija judovskega premoženja po drugi svetovni vojni (1946 – 1949). Ljubljana: Judovska skupnost Slovenije, 2005.
- ZELKO, Ivan: Gospodarska in družbena struktura turniške pražupnije po letu 1381, Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1972.
- ŽONTAR, Jože: Kaznovana podjetnost: Kranjski trgovec in industrialec Franjo Sirc. Ljubljana: Nova revija, 2005.

X. IMENSKO KAZALO²¹³

A

Ausch, Miroslav 50

B

Blass, družina 38
Bolaffio, Karl 47, 53
Bollafio, Karl 9
Boroš, Josip 26

E

Ebenspanger, Albert 10
Ebenspanger, Oskar 10

F

Fischer, Andrej 67
Fischer, Anita 11
Franc Jožef, cesar 27
Friedländer, Saul 98

G

Grünwald, Božena 12
Gunz, Samuel 18

H

Heimann, Abraham 18
Heimann, družina 18
Heimann, Mojzes 18
Heller, Artur 87
Hirschl, družina 12

J

Jelinčič Boeta, Klemen 6
Jožef II., cesar 17, 20, 43

K

Klein, Mavro 26
Kohn, Artur 26
König, Karl 83
Kos, družina 67
Kos, Hinko 67
Kos, Jelka rojena Göstl 67
Kudiš, Josip 50
Kudiš, Leo 50

L

Leopold II., cesar 20
Levi, Lavra 73
Lorant, Adolf 47, 50
Löwy, Regina 38

M

Maksimiljan I., cesar 15, 16
Mandil, Jakob 50
Marič, družina 38
Marija Terezija, vladarica 16, 43
Marmont, Auguste Frédéric Louis Viesse de 18
Miron, Guy 59
Mitzky, Branko 38
Mitzky, Geza 38
Mitzky, Matilda rojena Moharič 38
Mitzky, Mitja 38
Mitzky, Zora 38
Moses, družina 38
Moses, Oskar 38
Moskovič, Feliks 50

N

Novak, Sidonija 67

P

Polak, Jurij 83
Preis, Karol 50
Proper, Mikša 11

R

Romanov, Jaša 6
Rosenberg, Josip 50
Rosenberg, Roza 38
Rosner, Marko 50

S

Salzberger, Štefica 11
Singer, družina 88
Sonnenschein, Hinko 88
Sonnenschein, Ignac 50, 88
Spitzer, Viljem 10

U

Uffenheimer, Betina 12

W

Weiss, Jeanette 11

Z

Žun, Uroš 84
Zwieback, Josip 11

²¹³ Imensko kazalo ne zajema oseb, ki so navedene v prilogah k tej knjigi. V prilogi 1 bo bralec po abecednem vrstnem redu našel člane judovskih verskih občin iz jugoslovanske Slovenije brez Prekmurja konec dvajsetih let 20. stoletja, v prilogi 5 pa popis judovskega prebivalstva Dravske banovine iz leta 1937 glede na posamezne okraje in avtonomna mesta.

XI. PRILOGE

Priloga 1: Poimenski seznam članov judovskih verskih občin iz jugoslovanske Slovenije brez Prekmurja konec dvajsetih let 20. stoletja:²¹⁴

ime in priimek	datum in kraj rojstva	poklic	bivališče	državljanstvo (domovinska pravica)
Ausch Miroslav			Maribor	
Bader Edvard	29. 10. 1889 Vukovar	Ravnatelj v tovarni za klej	Ljubljana	jugoslovansko
Biermann S.			Maribor	
Bolaffo Carlo/Karel	21. 6. 1885 Gorica	trgovec	Ljubljana, Kralja Petra trg 2/II	jugoslovansko
Bolaffo Liliana	27. 1. 1921 Ljubljana	šolarica	Ljubljana, Kralja Petra trg 2/II	jugoslovansko
Bolaffo Giuseppina	17. 8. 1862 Gorica	zasebnica	Ljubljana, Frankopanska ul. 18/1	jugoslovansko
Bolaffo Marjan	7. 8. 1918 Ljubljana	šolar	Ljubljana, Frankopanska ul. 18/1	jugoslovansko
Bolaffo Eugen	22. 7. 1888 Ljubljana	trgovec	Ljubljana	jugoslovansko
Braun Mavro			Maribor	
Ebenspanger Albert		trgovec	Ljubljana, Dalmatinova ul. 15/III	
Ebenspanger Oskar	28. 5. 1878	trgovec	Ljubljana, sodna ul. 1	jugoslovansko
Finzi Izidor	16. 12. 1899 Sarajevo	trgovec	Maribor	jugoslovansko
Fischer Anita	27. 6. 1901 Našice		Šmarje pri Sevnici 42 (srez Brežice)	jugoslovansko (Našice)
Fischer Karl		direktor	Maribor	
Fleiss Heinrich		dr.	Celje	
Fuchs Albert	22. 2. 1882 Maribor	trgovski poslovodja	Maribor	jugoslovansko
Gintz Jindřich (Hinko)	28. 10. 1889 Liptovský Mikuláš	direktor tovarne	Maribor	češkoslovaško

²¹⁴ ARS, AS 68, f. 29-2/1924-31, št. 75, Velikemu županu mariborske oblasti v Mariboru, 14. 1. 1929, št. 730/1, Izraelska verska organizacija, 2. januar 1928; Podatki o datumu in kraju rojstva, poklicu in državljanstvu Judov izven brežiškega sreza so prevzeti iz kasnejše omenjenega popisa judovskega prebivalstva iz leta 1937. Glej: ARS, AS 68, f. 29/2, št. 9437/1938.

ime in priimek	datum in kraj rojstva	poklic	bivališče	državljanstvo (domovinska pravica)
Goldstein Filip	5. 5. 1862 Rudoletz	optik	Ljubljana, Tavčarjeva ul. 4/II	jugoslovansko
Heilig	Alfred	Ravnatelj pri Trboveljski premogokopni družbi	Ljubljana	
Hoffman Emil	7. 9. 1874 Podola	inženir, direktor državnih železnic v Ljubljani	Ljubljana, Masarykova c. 1	jugoslovansko
Hömgstfeld Roza	16. 4. 1879 Brno		Zgornja Suišica 75 (srez Brežice)	jugoslovansko
Huber		Ravnatelj pri Trboveljski premogokopni družbi	Ljubljana	
Kohn Josip			Ljubljana	
Kohnstein Emil			Maribor	
Kohnstein Ernest (Arnošt)	13. 5. 1888 Okrišky	kožarski tehnik	Maribor	jugoslovansko
Kohnstein Vilim	rojen . 8. 1891 Okrišky	ključavničarski pomočnik	Maribor	čehoslovaško
Komrad Vitěslav			Maribor	
Kovač Makso			Ljubljana	
Kudiš Josip	28. 5. 1890	trgovec	Maribor	poljsko
Kudiš Leo	7. 11. 1882 Przerośl	tovarnar	Celje	jugoslovansko
Landau Ervin	4. 11. 1892 Ljubljana	inženir	Maribor	jugoslovansko
Löbl Viljem	27. 7. 1892 Stupava	tovarnar	Maribor	čehoslovaško
Lorant Adolf	13. 8. 1868 Tirmišoar	trgovec	Ljubljana, Dalmatinova ul. 11	jugoslovansko
Lorant Oton	26. 2. 1900 Ljubljana	trgovec	Ljubljana	jugoslovansko
Mandil Jakob			Maribor	
Marič Oskar	11. 2. 1877 Sv. Barbara v Halozah	trgovec	Ptuj	jugoslovansko (Varaždin)
Moskovič Feliks	8. 11. 1878 Varaždin	trgovec	Ljubljana, Beethovnova ul. 4	jugoslovansko
Moskovič Vera	7. 12. 1919 Ljubljana	šolar	Ljubljana, Beethovnova ul. 4	jugoslovansko
Neumann [Fric]	30. 1. 1909 Sarajevo	posestnik	Maribor	jugoslovansko (Zagreb)
Ohrenstein Izidor	15. 12. 1902 Kuszuja		Maribor	jugoslovansko

ime in priimek	datum in kraj rojstva	poklic	bivališče	državljanstvo (domovinska pravica)
Preis Karol			Maribor	
Proper Mikša	3. 10. 1901 Vinkovci		Planina pri Sevnici 49 (srez Brežice)	jugoslovansko (Vinkovci)
Radnai Simon	13. 6. 1874 Budimpešta	Uradnik Trboveljske premogokopne družbe	Ljubljana	madžarsko
Rechnitzer Bernard	11. 9. 1881 Ptuj	trgovec	Ptuj	jugoslovansko
Rechnitzer Mavro	10. 1. 1880 Ptuj	trgovec	Ptuj	jugoslovansko
Rosenberg Josip	20. 11. 1873 Kutjevo	trgovec	Maribor	jugoslovansko (Kutjevo)
Rosenberger Albert			Maribor	
Rosner Friderika	7. 8. 1877 Romunija	zasebnica	Maribor	jugoslovansko
Rosner Marko	10. 5. 1888 Romunija	veleindustrialec	Maribor	jugoslovansko
Ružička Adalbert			Ptuj	
Salzberger Štefica	12. 9. 1902 Sv. Ivan Jelina		Šmarje pri Sevnici 42 (srez Brežice)	jugoslovansko (Sv. Ivan Jelina)
Schacherl Robert	12. 7. 1893 Dunaj	tkalski mojster	Maribor	češkoslovaško
Schulzer Hugo			Celje	
Schwarz Samuel			Ptuj	
Sessler Eduard			Maribor	
Sonnenschein Albert	8. 11. 1890 Ptuj	trgovec	Ptuj	jugoslovansko (Varaždin)
Sonnenschein Hinko	20. 7. 1884 Ptuj	trgovec	Ptuj	jugoslovansko
Sonnenschein Ignaz	10. 7. 1882 Ptuj	trgovec	Ptuj	jugoslovansko (Varaždin)
Sonnenschein Ljudevit			Ptuj	
Spitzer Viljem			Ljubljana, Kolodvorska ul. 28	
Steinberg Viljem	13. 10. 1879 Gradec	ravnatelj v tovarni za klej	Ljubljana	jugoslovansko
Steinherz Viljem			Ljubljana, Dalmatinova ul. 15	
Stern Leopold	1. 6. 1871 Rechnitz	trgovec	Ptuj	jugoslovansko
Stern Evgen	23. 6. 1876 Szatmar	inženir	Ljubljana, Aleksandrova c. 17	avstrijsko
Stern Miklos			Maribor	

ime in priimek	datum in kraj rojstva	poklic	bivališče	državljanstvo (domovinska pravica)
Stern Otokar	15. 9. 1886 Moravska	bančni uradnik	Ljubljana, Rimska c. 10	čehoslovaško
Sternschuss Leo	24. 10. 1902 Češka	kemik	Maribor	čehoslovaški
Stössl Arnold			Celje	
Stössl Simon			Celje	
Teichner Mayro	14. 5. 1879 Češka	trgovski zastopnik	Maribor	jugoslovansko
Turad Oskar	23. 4. 1890 Maribor	trgovec	Maribor	jugoslovansko
Weiss Jeanette	23. 12. 1895 Banjaluka		Šmarje pri Sevnici 42 (srez Brežice)	jugoslovansko (Banjaluka)
Zucker Ernest		dr.	Maribor	
Zwieback Josip	7. 7. 1901 Našice		Šmarje pri Sevnici 42 (srez Brežice)	jugoslovansko (Rokovci Andrejaševci v srezu Vinkovci)

Priloga 2: Materni jezik Judov v Dravski banovini leta 1931 glede na okraje in avtonomna mesta ter Judje s slovenskim maternim jezikom v ostalih delih Jugoslavije.²¹⁵

okraj in avtonomna mesta	slovenski	srbohrvaški	češki	slovaški	ruski	madžarski	nemški	romunski	judovski	drugi	skupaj
Brežice	2	6					1				9
Celje (mesto)	4	5				2	6			8	25
Celje	3	1				2	3				9
Črnomelj		1									1
Dravograd		1				1					2
Kamnik							1				1
Kranj		7					9				16
Laško						1	2				3
Lendava	24	11	1	1		146	21	1		2	207
Litija		1									1
Ljubljana (mesto)	9	27	1	4		6	34		3	9	93
Ljubljana		2	2								4
Ljutomer	2	10				1	1			1	15
Maribor (mesto)	10	15	18			2	31	1		4	81
Maribor desni breg		4	1				6				11
Maribor levi breg		6			1	1	1				9
Murska Sobota	159	8		2	1	57	39			3	269
Novo mesto		2									2
Ptuj (mesto)	1	20				1	2				24
Ptuj	6	8					4				18

²¹⁵ Die Gliederung der Bevölkerung des ehemaligen Jugoslawien nach Muttersprache und Konfession nach den unveröffentlichten Angaben der Zählungen von 1931: Nur für den Dienstgebrauch, Wien 1943, str. 88-116.

okraj in avtonomna mesta	slovenski	srbohrvaški	češki	slovaški	ruski	madžarski	nemški	romunski	judovski	drugi	skupaj
Radovljica		1			2	2					5
Slovenj Gradec		8								1	9
Šmarje pri Jelsah		1	1				4				6
skupaj	220	145	24	7	4	222	165	2	3	28	820

okraj in avtonomna mesta	slovenski
Novi Sad (mesto)	11
Senta	58
Senta (mesto)	1
Sremska Mitrovica (mesto)	1
Subotica (mesto)	2
Vršac (mesto)	1
Sarajevo	4
Žepče	1
Brod	3

okraj in avtonomna mesta	slovenski
Čakovec	5
Djakovo	1
Karlovac	4
Koprivnica	1
Krapina	1
Križevci	1
Kutina	1
Ostijek (mesto)	1
Sisak (mesto)	2

okraj in avtonomna mesta	slovenski
Slatina	3
Varaždin (mesto)	3
Velika Gorica	4
Vinkovci (mesto)	1
Virovitica (mesto)	1
Zagreb	2
Zagreb (mesto)	23
skupaj	136

Priloga 3: Poklici Judov v Jugoslaviji leta 1938.²¹⁶

banovine	obrtniki	trgovci	zdravniki	odvetniki	inženirji	veterinarji	farmacevti	rabini in druge verske službe	zaposleni v verskih občinah in organizacijah	profesorji in učitelji	industrianci	bankirji	uradniki	zasebni uradniki	nosaci	trgovski potniki	trgovski agenti	poljedelci	različni poklici	brez poklica	skupaj
Dravska	7	66	1	1	3		1	4	2		12	1		24		5	7	28	5	2	169
Drinska	600	597	30	26	12	3	10	20	94	15	13	8	127	161	10	33	73		378	293	2.503
Donavska	271	1.445	168	137	24	14	34	31	61	32	128	11	48	844	2	133	110	63	50	893	4.499
Moravska	18	40	6	1			3	2	3	1	3	6	14	14			3		1	33	148
Primorska	19	38	1	1	3	3	1	3	1	1	3		5	11	2	2	2			2	98
Savska	326	1.557	216	153	61	17	21	41	33	32	184	32	78	1.701	4	399	100	18	89	485	5.547
Vardarska	280	505	13	3	6	2	12	17	17	5	4	29	18	327	101	100	66	215	106	1.826	
Vrbska	35	83	6	1	7	5	6	4	3	6	1		14	18		2	1	2	4	21	219
Zetska	26	40	2			2	1	4	2			2	2	7			6			12	106
Beograd	346	832	85	58	29	4	12	7	19	15	70	24	158	980	15	99	188		110	335	3.386
skupaj	1.928	5.213	528	381	145	50	101	133	235	107	418	113	464	4.087	134	773	549	111	852	2.182	18.501

²¹⁶ Mosbacher: Jugoslovenski Jevreji, str. 128.

Priloga 4: Tuji državljani v Dravski banovini konec leta 1936; po okrajih in upravah policije.²¹⁷

	Brezice	Celje	Črnomelj	Lendava	Gornji grad	Kamnik	Kočevo	Konjice	Kranj	Krško	Laško	Litija	Ljubljana	Ljutomer	Logatec	Maribor-desni breg	Maribor-levi breg	Mrska Sobota	Novo mesto	Dravograd	Ptuj	Radovljica	Slovenj Gradec	Šmarje pri Jelšah	Škofja Loka	Uprava policije v Ljubljani	Predst. mestne policije v Mariboru	Predst. mest. policije v Celju	Pol. komisarjat na Jesenicah	SKUPAJ	
italijanski	276	549	68	98	51	268	169	65	545	365	239	196	294	59	351	824	269	9	143	116	58	235	31	76	114	1.536	431	267	225	7.927	
avstrijski	59	132	5	4	3	78	165	66	139	22	58	28	37	418	19	223	572	57	17	535	127	40	31	53	8	196	502	151	146	3.891	
češkoslovaški	26	148	3	5		44	80	23	314	28	68	31	19	31	4	140	124	20	25	61	61	25	6	24	9	458	530	73	53	2.433	
russki	3	7	34	2		37	23		24	31	18	24	11	29	28	20	59	22	7	11	22	11	7	3	2	129	35	7	32	638	
madžarski	2	3	349						1	1	7	1	3			10	7	64		4	13		2	4		20	15	2		508	
nemški	9	20	17			8			13	17		6	15	5		20	137	4	4	14	9	14		2	27	83	27	23		474	
bolgarski	2																				5									11	
poljski	1	6	1	14				12		1	22			8	1	33	5	1		8	5	6	3			16	30	12		185	
francoski	1	1							9							1						1				9	1	6		29	
ameriški	3					1	33		5			4			1	6	2	13	10					1	2	18	3	7		109	
angleški		4							1							14	1			1						2	3			11	
švicarski		14						4	3	3	2		3								4	4			5	5	9	2	1	74	
romunski	1	4		1			4		1							1	7		1		5				7	1	1	7		41	
belgijski																										2				2	
grški														1												8				12	
nizozemski	1																				1				8					10	
litvanski																														4	
kanadski									1	1						4														4	
Baranjski																														2	
Baranjski																											3			3	
begunci																															
norveški		1																													1
brazilski									1																						1
SKUPAJ	382	891	128	473	54	436	486	158	1.048	481	414	285	381	557	404	1.296	1.183	190	207	750	310	336	80	161	142	2.441	1.646	559	487	16.366	

²¹⁷ ARS, AS 68, f. 13-13/1937, mapa 1416, Številčno stanje inozemskih državljanov.

Priloga 5: Popis Judov leta 1937 v Dravski banovini po okrajih in avtonomnih mestih.²¹⁸

BREŽICE

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina BIZELJSKO								
Hönigsfeld Roza roj. Weinberger	14. 4. 1879	Brno	jugoslovansko	Bizeljsko	posestnica	Gornja Sušica 75	5. 11. 1899	vdova
občina SEVNICA								
Zwieback Josp	7. 8. 1901	Našice	jugoslovansko	Sevnica	prokurist	Šmarje 44		samski/a

CELJE MESTO

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
GLÜCK Adolf	5. 11. 1858	Stary Sambor Poljska	jugoslovansko	Vojnik, Celje	lesni trgovec	Ipavčeva 11	od 9. 4. 1925	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Evgenija, roj. 9. 6. 1871, Sadova, mosesove vere								
Opomba: Na podlagi dekreta Ministrstva notranjih poslov No. III. 92417 z dne 28. 4. 1935. dobil jugoslovansko državljanstvo s pristoj. v Vojnik								
HIRT Artur-Abraham	31. 3. 1896	Przemysl	poljsko	Przemysl	trgovec	Gosposka 5	od 10. 10. 1936	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Amalija, roj. 12. 10. 1903, Dobki, Poljska, mosesove vere, sin Bernard 15. 7. 1930 v Hovadenki, sin Leonard 19. 2. 1934 v Hovadenki								
JOSEPH Erik	16. 3. 1892	Chemnitz Sachsen	nemško	Chemnitz Sachsen	trgovski zastopnik	Aškerčeva ul. 15	od 14. 5. 1937	samski/a
KUDISZ Beno	15. 1. 1913	Preosl.	jugoslovansko	Celje	sin tovarnarja	Aškerčeva ul. 13	od leta 1913	samski/a
Opomba: Na podlagi dekreta Ministrstva notranjih poslov Sl. br. 44314/III z dne 9. XII. 1929. postal jugoslovanski državljan								
KUDISZ Leo	7. 11. 1882	Preosl.	jugoslovansko	Celje	tovarnar	Aškerčeva ul. 13	od leta 1913	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Julija, roj. 15. 11. 1889 v Preosl., izrael. vere, sin Karol, 19. 3. 1919, Preosl, sin Pavel 15. 1. 1921, Celje, sin Žigo 15. 1. 1921, Celje								
Opomba: Na podlagi dekreta Ministrstva notranjih poslov Sl. br. 44314/III z dne 9. XII. 1929. postal jugoslovanski državljan								
LÖFFLER Eriderik	12. 6. 1895	Wien	avstrijsko	Dunaj	trgovec	Kolenčeva ul. 4	od 14. 2. 1930	poročen/a

²¹⁸ ARS, AS 68, f. 29-2/1936-38, mapa 9437/1938.

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Žena in nedoletni otroci:								
	žena Vera, roj. 22. 2. 1914, Vršac, izraelske vere							
STEINER Walter	27. 4. 1905	Wien	avstrijsko	Dunaj	trgovski zastopnik	Prešernova ul. 3	od 19. 10. 1935	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
	žena Roza, roj. 22. 3. 1895, Wien, izraelske vere							
TELIČ Štefan	24. 10. 1893	Jasenak, občina Ogulin	jugoslovansko	Ogulin	privatni uradnik	Pred Grofjio 7	od leta 1929	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
	žena Marjana, roj. 15. 11. 1894, Wien, izrael. vere, hči Irena, 13. 10. 1921, Zagreb, sin Hinko, 30. 3. 1923, Zagreb							
Opomba: Na podlagi dekreta Ministrstva notranjih poslov Sl. br. III. 6529 z dne 26. 2. 1935. postal jugoslovanski državljan								

ČRNOMELJ

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina ČRNOMELJ mesto								
Roth Ignac Leo	30. 7. 1904	Timișoara	jugoslovansko	Zagreb	zasebni uradnik	Sušak - Črnomelj	od leta 1904	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
	žena Zdenka, roj. Schiller, sin Šaša, 27. 1. 1937							
Opomba: žena in sin sta rimokatoliške vere								

DRAVOGRAD

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina VUZENICA								
Friedfeld Norbert	23. 8. 1896	Legrad	jugoslovansko	Legrad	poslovodja tvrdke "Gradivo" v Vuzenici	Vuzenica	stalno	ločen/a
Žena in nedoletni otroci:								
	hči Eva, roj. 16. 2. 1931							

KAMNIK

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina HOMEČ								
Frischler Siegfried	29. 1. 1898	Bielsko	avstrijsko	Dunaj	kemik	Zgornje Jarše 16	od 16. 4. 1924	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Greta, roj. Oberwalder, roj. v Domžalah, žid., brez otrok							
Opomba:	veren žid							

KOČEVJE

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina FARA								
Gorjan Rudolf	16. 3. 1879	Karlovac	jugoslovansko	Zagreb	inženir	Pirče 14	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Jolanda, roj. Neuberger, židovske veroizpovedi, brez nedoletnih otrok							
Opomba:	Prejšnje družinsko ime je spremenil iz "Grünwald" v "Gorjan"							

KRANJ

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina KRANJ								
Fabjan Gustav	16. 8. 1902	Prebič, Č. S. R.	češkoslovaško	Prebič	ravnatelj v tovarni "Jugočeški"	Tavčarjeva ul. 19	od 1. 3. 1934 v Kranju	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Ana, roj. Salinber, roj. 21. 4. 1907, žid. vere, hči Eva roj. 10. 1. 1934, Dvur Kralove Č. S. R., hči Evica roj. 16. 6. 1936, Ljubljana							
Guckler Katarina roj. Stein	8. 7. 1906	Praga	češkoslovaško	Praga	zasebnica	Cesta na Golnik 5	od 30. 10. 1930 v Kranju	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	hči Ingeborg, roj. 29. 3. v Pragi, sin Johannes Nikolaus roj. 5. 4. 1934							
Opomba:	židovske vere, mož, dr. Guckler Gerhart, rimskokatoliške vere, otroci brez konfesije							
Horwitz Maksimilijan	29. 6. 1880	Mihlen, Krmov, Č. S. R.	jugoslovansko	Kranj	ravnateljstvo tovarne "Jugočeške"	Kranj	od 15. 6. 1925	poročen/a

Žena in nedoletni otroci:	žena Gizela, roj. Opermam, brez konfesije, hči Elza, 26. 6. 1922, Sarajevo					
Opomba:	brez konfesije, od l. 1927 je naš državljan					
Horwitz Leon	27. 10. 1910	Brčko	jugoslovansko	Pušilovič, Karlovac	Kranj	od rojstva samski/a
Opomba:	brez konfesije					
Marek Antonin	20. 1. 1891	Bydouchov, Č. S. R.	češkoslovaško	Bydouchov, srez Much, Hradište	Predmestje Gornja Sava 46	od 15. 6. 1928 poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Ana, roj. Schwerma, brez konf., hči Božena, roj. 24. 6. 1917, hči Jaroslava roj. 18. 3. 1924 v Bydouchov Michovo Hradište					
Opomba:	brez konfesije, Božena in Jaroslava sta pravoslavne vere					
Singer Hinko	25. 6. 1914	Vukovar, Savska banovina	brez državljanstva		Kranj	od rojstva samski/a
Singer Hugo	2. 9. 1875	Opatova Jihlava	brez državljanstva		Kranj	1. 5. 1923 v Vukovaru poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Karolina, roj. Kraus, žid., hči Gertrude, 20. 11. 1919, Vukovar					
Opomba:	brez državljanstva. Iz češkoslovaškega državljanstva odpušen, v jugoslovansko pa še ni sprejet					
Skopal Alfred	1. 10. 1901	Stari Bečej	jugoslovansko	Ruma	Stara cesta 16	od rojstva samski/a

LAŠKO

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina LAŠKO								
Břečka Hermína roj. Tausig	10. 5. 1885	Brno	češkoslovaško	Brno	tovarnarjeva soproga	Laško	od 1. 5. 1932	poročen/a
Opomba:	židovske vere							
Břečka Margareta	7. 11. 1920	Brno	češkoslovaško	Brno	hči tovarnarja	Laško	od 1. 5. 1932	samski/a
Opomba:	židovske vere							
občina TRBOVLJE								
Baumgarten Hugo	16. 12. 1881	Wien, Avstrija	jugoslovansko	Trbovlje	zdravnik krajevne bratovske skladišnice v Trbovljah	Loke 95	od 1. 8. 1912	poročen/a

Žena in nedoletni otroci:	žena Frida, roj. Grossman, brez konfesije, otroci polnoletni: sin Jurij, 30. 10. 1908, rim. kat. vere, sin Oton, 9. 6. 1913, evangelj. vere, hči Marijana, roj. 11. 11. 1914, evangelj. vere							
Opomba:	brez konfesije, ministrstvo notranjih poslov No. 41853 od 20. oktobra 1926							
Szekely Zoltan	1. 3. 1887	Budimpešta	madžarsko	Budimpešta	tehnični inženir, obratovodja podjetja ing. Dukić in drug	Retje 126	od 17. marca 1918. leta	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Antonija, roj. Kunej, žid., hči Katja, roj. 1. 1929, hči Štefanija, roj. 1. 1931, obe židovske vere							
Opomba:	židovske veroizpovedi. Za jugoslovansko državljanstvo je zaprosil v začetku leta 1936, prošnja še ni rešena							
Wormser Sally	9. 4. 1871	Stuttgart, Nemčija	jugoslovansko	Trbovlje	doktor kemije, ravnatelj cementarne TPD Trbovlje	Retje 24	od leta 1910	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Jeana, roj. Lolourdy, rimokatoliške vere, sin Maksimiljan, hči Aliče, oba polnoletna in rimokatoliške vere							
Opomba:	brez konfesije, sprejet v jugoslovansko državljanstvo glasom dekreta ministrstva notranjih poslov upr. odeljenje III. br. 24453 od 4. 7. 1934, Beograd. No. sres. načel. Laško 4267/6 od 21. 7. 1934 oč. Trbovlje No. 6971 od 24. 7. 1934							

LENDAVA

Ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina BELTINCI								
Ebenspanger Ivan	15. 5. 1875		jugoslovansko	Jugoslavija	trgovec	Beltinci	od rojstva	samski/a
Ebenspanger Ana	13. 3. 1881		jugoslovansko	Jugoslavija	trgovka	Beltinci	od rojstva	samski/a
Špicer Jakob	25. 7. 1872		jugoslovansko	Jugoslavija	trgovec	Beltinci	od rojstva	vdovec
občina BOGOJINA								
Vogel Terezija	20. 10. 1885	Šalovci	jugoslovansko	Bogojina	gostilničarka	Bogojina	od rojstva	samski/a
Vogel Regina	20. 9. 1877	Velemerje	jugoslovansko	Bogojina	zasebnica	Bogojina	od leta 1882	samski/a
Lackänbacher Ester	19. 9. 1925	Beograd	jugoslovansko	Bogojina	šolarica	Bogojina	od rojstva	samski/a
Majer Cecilija roj. Štraus	8. 9. 1871	Motvarjavci	jugoslovansko	Motvarjevci	gostilničarka	Motvarjavci	od rojstva	vdova
Majer Dezider	31. 10. 1896	Monošter	jugoslovansko	Motvarjevci	trgovec	Motvarjavci	od leta 1896	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Roza, roj. Reismann, roj. 3. 12. 1908, izraelske vere							

Priimek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina ČRENŠOVCI								
Bauer Samuel	16.12.1882	Melinci	jugoslovansko	Črenšovci	gostilničar	Črenšovci 3	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
Bauer Katarina roj. Deutsch	24.3.1884	Lendava	jugoslovansko	Črenšovci		Črenšovci 3	od rojstva	poročen/a
Bauer Geza	19.8.1911	Črenšovci	jugoslovansko	Črenšovci	trgovski pomočnik	Črenšovci 3	od rojstva	samski/a
Bauer Evgen	15.12.1912	Črenšovci	jugoslovansko	Črenšovci	mesarski pomočnik	Konjice	od rojstva	samski/a
Polak Franciška	15.5.1897	Beltinci	jugoslovansko	Črenšovci	gostilničarka	Črenšovci 122	od rojstva	samski/a
Polak Roza	29.10.1900	Črenšovci	jugoslovansko	Črenšovci	gostilničarka	Črenšovci 122	od rojstva	samski/a
občina DOBROVNIK								
Milhofer Adolf	leta 1852	Dobrovnik	jugoslovansko		zasebnik		od rojstva	poročen/a
Milhofer Sámi	leta 1855	Dobrovnik	jugoslovansko		zasebnik		od rojstva	samski/a
občina GENTEROVCI								
Rochlitz Ludvik	3.1.1885	Bauk, občina Mándok, srez Tisa, Madžarska	madžarsko	Lakosfalvavár	mlinar	Genterovci 31	od 1.3.1921	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
žena Malvína, roj. Štrasser, izraelske (židovske) veroizpovedi								
občina LENDAVALA								
Armstein Tera roj. Sonnenberg	28.4.1872	Čakovec	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica		stalno	vdova
Adler Makso	20.1.1891	Bacsalmas	brez državljanstva		viator	Dolnja Lendava	od leta 1921	poročen/a
Adler Ivanka roj. Wortmann	29.10.1889	Dolnja Lendava	brez državljanstva		uradnica		od rojstva	poročen/a
Bader Jurij	13.2.1901	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:								
Aladar, roj 29.4.1929, Murska Sobota, Tibor, roj. 11.5.1932, Dolnja Lendava								
Bader Margit roj. Trautmann	24.3.1907	Murska Sobota	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od leta 1928	poročen/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Balkanyi Ernest	24. 1. 1870	Berki	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec in tiskarnar	Dolnja Lendava	od leta 1898	poročen/a
Balkanyi Dora roj. Mayer	25. 1. 1872	Keszthely	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od leta 1898	poročen/a
Balkanyi Elek	25. 4. 1902	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	lastnik avtomobila	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Bartoš Eugen	9. 7. 1889	Paka	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od leta 1905	poročen/a
Opomba:	državljanstvo SA. III br. ... 359/36 od 25. 8. 1936							
Bartoš Olga roj. Schreiber	16. 2. 1897	Martjanci	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od leta 1927	poročen/a
Blau Hinko	14. 2. 1875	Petešovci	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od leta 1904	poročen/a
Blau Malvina roj. Dreissiger	4. 8. 1881	Paka	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od leta 1904	poročen/a
Blau Makso		Žitkovci	jugoslovansko	Dolnja Lendava	posestnik	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Blau Fani roj. Dreissiger	10. 5. 1891	Paka	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena posestnika	Dolnja Lendava	od leta 1913	poročen/a
Blau Ljudevit	29. 7. 1903	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Blau Magda roj. Preiss	19. 1. 1914	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Blau Štefan	13. 12. 1913	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	tehnik	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Beck Jakob	18. 5. 1866	Lenti	jugoslovansko	Dolnja Lendava			od leta 1897	samski/a
Billier Albert	11. 8. 1875	Rozgo	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnik	Dolnja Lendava	od leta 1889	poročen/a
Nedoltni otroci:	Eugen, 14. 4. 1916, Dolnja Lendava							
Billier Priška roj. Weiss	1. 6. 1886	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena zasebnika	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Billier Štefan	16. 6. 1909, 1919?	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	činovnik	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Brunner Bela	30. 10. 1873	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Brunner Hermina roj. Löwenstein	26. 12. 1876	Veszprem	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od leta 1896	poročen/a
Deutsch Aladar	26. 8. 1891	Salafő	jugoslovansko	Dolnja Lendava	gostilničar	Dolnja Lendava	od leta 1897	poročen/a
Nedoltni otroci:	Elizabetha, roj. 26. 4. 1928, Judit, roj. 9. 12. 1935							
Deutsch Roza roj. Brandl	6. 12. 1900	Kis Sziget	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena gostilničarja	Dolnja Lendava	od leta 1927	poročen/a
Elefand David	leta 1858	Kisvarda	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnik	Dolnja Lendava	od leta 1884	poročen/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Elefand Johana roj. Wolf	leta 1868	Čógle	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od leta 1884	poročen/a
Engel Ljudevit	1. 12. 1884	Kerka Sent Mikloš	jugoslovansko	Dolnja Lendava	čimovnik	Dolnja Lendava	od leta 1902	poročen/a
Nedoletni otroci:								
Engel Helena roj. Frankl	7. 3. 1896	Letenye	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena čimovnika	Dolnja Lendava	od leta 1919	poročen/a
Eppinger Šamuel	18. 4. 1869	Sofjór	jugoslovansko	Dolnja Lendava	lastnik mlina	Dolnja Lendava	od leta 1902	poročen/a
Opomba: državljanstvo št. 3212/3 od 16. 6. 1933; srez nač. D. Lendava								
Eppinger Ilona roj. Fürst	21. 7. 1876	K. St. Mikloš	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena posestnika	Dolnja Lendava	od leta 1902	poročen/a
Eppinger Bela	19. 7. 1900	Felső Hahof	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebni čimovnik	Dolnja Lendava	od leta 1902	samski/a
Eppinger Ladislav	28. 4. 1905	Felső Hahof	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebni čimovnik		od leta 1907	poročen/a
Eppinger Ireni roj. Shausz	5. 1. 1916	Budapest	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena čimovnika		od leta 1936	poročen/a
Freyer Gizela roj. Brünner	6. 11. 1874	Szent Miklos	jugoslovansko	Dolnja Lendava	vdova po trgovcu	Dolnja Lendava	od leta 1876	vdova
Freyer Ladislav	2. 2. 1898	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:								
Freyer Julija roj. Stern	26. 6. 1903	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	čimovnica	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Fejtó Geza	4. 9. 1897	Madarasalya	jugoslovansko	Klokoševac	trgovec	Dolnja Lendava	od leta 1927	poročen/a
Nedoletni otroci:								
Fejtó Magda roj. Sohr	22. 4. 1908	Somogyómill	jugoslovansko	Klokoševac	žena trgovca	Dolnja Lendava	od leta 1927	poročen/a
Fritz Simon	15. 8. 1865	Dobrovnik	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnik	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Fritz Jozefina roj. Weiss	15. 9. 1870	Petešovci	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena zasebnika	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Fritz Ervin	4. 12. 1906	Dunaj	jugoslovansko	Beltinci	agent	Dolnja Lendava	od leta 1936	samski/a
Copf Rozalija	20. 6. 1862	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Kohn Ljudevit	18. 4. 1872	Csaprendek	jugoslovansko	Dolnja Lendava	čevljar	Dolnja Lendava	od leta 1897	vdovec
Kovač Franjo	16. 8. 1891	Békés	madžarsko	Békés	trgovec	Dolnja Lendava	od leta 1919	poročen/a
Nedoletni otroci:								
Blanka, roj. 6. 1. 1921, Ladislav, 10. 8. 1922								
Opomba: na temelju rešitve štev. II. No. 29069/1: od kraja; Banska uprava Dravske banovine 18. 11. 1936								
Kovač Elisabetha roj. Weiss	1. 6. 1886	Dolnja Lendava	madžarsko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Klein David	30. 11. 1862	Szentgotthard	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnik	Dolnja Lendava	od leta 1875	poročen/a
Klein Etel roj. Schwarc	25. 12. 1865	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Mayer Edmund	4. 11. 1862	Keszthely	jugoslovansko	Dolnja Lendava	urar		od leta 1899	poročen/a
Mayer Malvina roj. Bettelheim	30. 7. 1872	Nagykanizsa	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena urarja		od leta 1899	poročen/a
Mayer Josip	13. 3. 1904	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	špediter	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Maschauser Hinko	16. 7. 1876	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Maschauser Gizela roj. Guttman	8. 8. 1885	Gornji Lakoš	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od leta 1906	poročen/a
Milhofer Ivana roj. Turnauer	14. 2. 1878	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od rojstva	vdova
Milhofer Ladislav	15. 1. 1902	Sveti Ivan Žabno	jugoslovansko	Dolnja Lendava	činovnik	Dolnja Lendava	od leta 1903	poročen/a
Milhofer Elza roj. Rosenfeld	1. 3. 1909	Va raždin	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena činovnika	Dolnja Lendava	od leta 1932	poročen/a
Pollak Emil	6. 8. 1875	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	ravnatelj	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Pollak Emilia roj. Politzer	4. 4. 1892	Zalaszentgotrot	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena ravnateljca	Dolnja Lendava	od leta 1914	poročen/a
Pollak Josip	22. 1. 1877	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Pollak Käte roj. Wagner	1. 6. 1887	Dunaj	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od leta 1909	poročen/a
Nedoltni otroci:	Magd, roj. 1. 9. 1910, Vera, 24. 2. 1912, Petar, 8. 12. 1914							
Poliker Olga roj. Pollak	13. 2. 1885	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od rojstva	vdova
Poliker Geza	11. 9. 1907	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	činovnik	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Preiss Mavro	4. 1. 1874	Magyara Szombatfa	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zdravnik	Dolnja Lendava	od leta 1909	poročen/a
Preiss Rozalija roj. Klein	4. 9. 1884	Körmend	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena zdravnika	Dolnja Lendava	od leta 1909	poročen/a
Rudolfer Katalin roj. Jambos	leta 1868	Kereszte	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od leta 1894	vdova
Rudolfer Deneš	12. 1. 1902	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava		Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Reichenfeld Roza	leta 1867	Zalalóvó	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od leta 1880	vdova

Prilimek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Odkadaj biva v naši državi	Stan
Nemšič Vilim	10. 10. 1910	Podbrest	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Nemšič Jolanda	6. 5. 1907	Podbrest	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Strasser Herman	14. 7. 1877	Szoll	jugoslovansko	Dolnja Lendava	odvetnik	Dolnja Lendava	od leta 1904	poročen/a
Nedoletni otroci:								
Strasser Alice roj. Rudolf	23. 8. 1895	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena odvetnika	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Stern Hermina roj. Engel	22. 2. 1879	Kesta Szent Miklos	jugoslovansko	Dolnja Lendava	vdova po zasebniku	Dolnja Lendava	od leta 1900	vdova
Stern Franc	16. 4. 1906	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Stern Iluš roj. Wortman	28. 10. 1916	Jerovec	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od leta 1916	poročen/a
Stern Josip	22. 2. 1909	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Spitzer Ladislav	1. 3. 1872	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnik	Dolnja Lendava	od leta 1911	poročen/a
Spitzer Etel roj. Brill	8. 3. 1867	Keneše	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena zasebnika	Dolnja Lendava	od leta 1911	poročen/a
Schön Elizabetha roj. Schwarzenberg	30. 8. 1891	Karačomyfa	jugoslovansko	Dolnja Lendava	vdova po trgovcu	Dolnja Lendava	od leta 1913	Vdova
Nedoletni otroci:								
Karl, roj. 2. 3. 1920 v Dolnji Lendavi								
Opomba:								
na temelju rešitve štev. 4212/3 od srežkega načelstva v Dolnji Lendavi izdanega dne 31. 7. 1929								
Schön Magda	11. 10. 1914	Dolnja Lendava	jugoslovansko			Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Schön Rozalija	18. 10. 1915	Dolnja Lendava	jugoslovansko			Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Fritz Marija	25. 6. 1900	Dobrovnik	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Fritz Helena	15. 4. 1902	Dobrovnik	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Fritz Elizabetha	16. 8. 1904	Dobrovnik	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Schwarz Rozalija roj. Wortman	5. 6. 1884	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od rojstva	Vdova
Schwarz Josip	7. 9. 1902	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	posestnik	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:								
Tomislav, 7. 7. 1931								
Schwarz Rozalija roj. Stein	20. 8. 1911	Bacsalmaš	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena posestnika	Dolnja Lendava	od leta 1930	poročen/a
Schwarz Andrej	9. 10. 1907	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	posestnik	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Schwarc Mavro	25. 12. ...?	Kobilje	jugoslovansko	Dolnja Lendava	posestnik	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Schwarc Katalin roj. Strauss	14. 1. 1873	Ufraziglori	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena posestnika	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Schwarc Edmund	20. 4. 1880	Resenek	brez državljanstva		trgovec	Dolnja Lendava	od leta 1906	poročen/a
Nedoletni otroci:	Josip, roj. 9. 7. 1924							
Schwarc Irma roj. Frankl	20. 9. 1897	Letenye	brez državljanstva		žena trgovca	Dolnja Lendava	od leta 1923	poročen/a
Schwarc Berta								
Opomba:	kadar se bi vrnila v našo državo							
Teichmann Aleksander	30. 11. 1914	Dolnja Lendava	češkoslovaško	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Opomba:	na temelju odloka vel. župana kateri dovoli bivanje na svakem mestu jug. za dobo nedoločén čas							
Teichmann Beno	5. 1. 1917	Dolnja Lendava	češkoslovaško	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Opomba:	na temelju odloka vel. župana kateri dovoli bivanje na svakem mestu jug. za dobo nedoločén čas							
Weiss Hugo	25. 3. 1886	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava		poročen/a
Weiss Elisabetha roj. Szilasi	14. 7. 1903	Körmend	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava		poročen/a
Weiss Samuel	5. 3. 1868	Siofok	madžarsko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od leta 1907	poročen/a
Weiss Marija roj. König	16. 12. 1870	Zalaegerszeg	madžarsko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava		poročen/a
Weiss Žiga	15. 10. 1874	Szent Demeter	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od leta 1894	poročen/a
Weiss Paula roj. Freyer	17. 7. 1884	Dobrovnik	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od leta 1894	poročen/a
Weissenstern Ignac	20. 1. 1882	Črenšovci	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od leta 1906	poročen/a
Weissenstern Cecilija roj. Langer	18. 12. 1882	Halic, Poljska	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od leta 1906	poročen/a
Wortman Armin	20. 10. 1892	Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:	Helena, 6. 2. 1920 v Dolnji Lendavi							
Wortman Jolanda roj. Strauss	10. 1. 1893	Zalalóvó	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava		poročen/a
Wortman Hinko	23. 1. 1880	Štrigova	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Wortman Jola roj. Mandelbaum	15. 8. 1884	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Dolnja Lendava	od rojstva	poročen/a
Wortman Sidonia	25. 5. 1875	Mikefa	brez državljanstva		zasebnica	Dolnja Lendava	od leta 1914	samski/a
Wortman Fani	9. 3. 1893	Karacsonfa	brez državljanstva		zasebnica	Dolnja Lendava	od leta 1909	samski/a
Nedoletni otroci:								
Opomba:								
na temelju rešitve štev. 4473/13 srez. nač. od 19. 7. 1929								
Steiner Gizela roj. Wortmann	9. 9. 1897	Karacsonfa	jugoslovansko	Dolnja Lendava	šivilja	Dolnja Lendava	od leta 1914	Vdova
Weiss Berta roj. Brünner	leta 1875	Čogle	jugoslovansko	Dolnja Lendava		Dolnja Lendava	od leta 1912	Vdova
Waltersdorfer Adel roj. Krauss	22. 4. 1868	Krka Szent Miklos ??	jugoslovansko	Dolnja Lendava	zasebnica	Dolnja Lendava	od leta 1910	Vdova
Wortman Ladislav	25. 10. 1913	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	trgovec	Dolnja Lendava	od rojstva	samski/a
Weiss Rozalija roj. Grosz	31. 1. 1859	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	vdova po zasebniku	Dolnja Lendava	od rojstva	Vdova
občina POLJANA								
Kohn Hermina	1. 1. 1876	Veszprém	jugoslovansko	Renkovci - Turnišče, Lendava	kuharica	Velika Polana	od leta 1913	Vdova
občina TURNIŠČE								
Paškes Leopold Marcel	1. 6. 1905	Pančevo	jugoslovansko	Pančevo	trgovec	Turnišče 20	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								

LJUBLJANA MESTO

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Aczel Marga	19. 7. 1904	Antalfalva, Č. S. R.	madžarsko	Szentes	uradnica	Bleiweisova c. 9	v Ljubljani od 15. 6. 1931	samski/a
Aladar Samlo	23. 12. 1894	Hatvan	madžarsko	Budimpešta	trgovec	Gospodsvetska c. 16	od 26. 6. 1933	poročen/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Alkalay Viktorija	5. 11. 1887		jugoslovansko	Beograd	hiralka	Vidovdanska c. 9	v Ljubljani od 5. 6. 1936	samski/a
Alles Percy	22. 9. 1895	Hradec Králové	avstrijsko	Dunaj	trgovec	Gajeva ul. 1/V	v Ljubljani od 9. 8. 1933	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Alice, roj. Pollak, izrael. vere, hči Erika, roj. 28. 3. 1923 na Dunaju							
Angel Berta	10. 4. 1892	Vekšna, Rusija	avstrijsko	Dunaj	zasebnica	Večna pot 3	od 28. 12. 1935	ločen/a
Žena in nedoletni otroci:	hči Brigita, roj. 24. 8. 1923 v Berlinu							
Aramjoš Hedy	3. 8. 1914	Osijek	jugoslovansko	Osijek	artistka	Gajeva ul. 1/V	v Ljubljani od 4. 5. 1936	samski/a
Auerbach Mojzes	22. 3. 1900	Leszniów	poljsko	Leszniów	trg. družabnik "Elite"	Erjavčeva c. n. h.	v Ljubljani od 10. 1. 1923	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Eva, roj. Hirsz - Fruchs, izrael. vere							
Bader Edvard	29. 10. 1889	Vukovar	jugoslovansko	Ljubljana	ravnatelj "Akcijske družbe za kem. industrijo"	Cesta na Rožnik 1	v Ljubljani od 13. 12. 1919	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Gertruda, roj. Heijnen, brez konf., hči Eva, roj. 4. 9. 1934 na Dunaju, brez konf.							
Banjai Josip	29. 12. 1903	Subotica	jugoslovansko	Subotica	trgovec	Puharjeva ul. 16	v Ljubljani od 7. 4. 1931	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Blanka, roj. Schönwald, izrael. vere							
Beer Carl	13. 9. 1907	Varnsdorf	čehoslovaško	Varnsdorf	tovarnar	Gajeva ul. 1	v Ljubljani od 4. 6. 1935	samski/a
Berger Ernest	15. 6. 1881	Bratislava	avstrijsko	Dunaj	trgovec	Slomska ul. 5	v Ljubljani od 31. 8. 1935	poročen/a
Böhmerwald Henrik	3. 5. 1889	Lvov	avstrijsko	Dunaj	trgovec	Miklošičeva c. 16	v Ljubljani od 3. 7. 1930	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Henrika, židovske vere, hči Berta, roj. 29. 3. 1919, Dunaj, hči Ruta, roj. 2. 5. 1929, Dunaj							
Bolaffo Evgen	22. 7. 1888	Ljubljana	jugoslovansko	Ljubljana	trgovec	Gledališka ul. 12	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Amalija, roj. Pegan, brez konf., sin Marijan, rim. kat., roj. 7. 8. 1918 v Ljubljani, sin Renato, roj. 3. 3. 1926 v Ljubljani							

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Bolaffo Jospina	17.8.1862	Gorica	jugoslovansko	Ljubljana	posestnica	Medvedova c. 7	od 1. 1892	vdova
Bolaffo Karol	21.6.1885	Gorica	jugoslovansko	Ljubljana	vinski trgovec	Komenskega ul. 20	od 21. 4. 1916	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Marcela Suzana, roj. Castelli, izrael. vere, hči Liانا, roj. 27. 1. 1921 v Ljubljani, sin Viktor, roj. 27. 4. 1926 v Ljubljani							
Boroš Josip	6. 4. 1912	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovski potnik	Gospoška ul. 3	v Ljubljani od 25. 6. 1936	samski/a
Brunnengraber Helena	28. 2. 1914	Drohobych	poljsko	neznano	akademikarka	Karunova ul. 5	v Ljubljani od 18. 10. 1933	samski/a
Cobel Hugo	20. 7. 1902	ni znano	nemško	Berlin	trgovec	Miklošičeva c. 13	v Ljubljani od 27. 8. 1935	samski/a
Danon Mirjana	2. 5. 1906	Sarajevo	jugoslovansko	Sarajevo	glasbenica	Kapiteljska ul. 3	v Ljubljani od 7. 4. 1937	samski/a
Ebenspanger Ruža Terezija roj. Neuwirth	9. 4. 1853	Čakovec	jugoslovansko	Ljubljana	vdova trgovca	Tyrševa c. 2	?	vdova
Eisenstädter Amalija roj. Maver	4. 7. 1900	Lesce	romunsko	Timișoara	postrežnica		hči Emilija v Ljubljani od 21. 8. 1931	vdova
Žena in nedoletni otroci:	hči Emilija, roj. 31. 7. 1919 na Dunaju							
Eisenstein Izidor	2. 7. 1914	Borystow	poljsko	Borystow	študent medicine	Kersnikova ul. 5	v Ljubljani od 4. 11. 1933	samski/a
Epstein Ernest Friderik	25. 3. 1917	Freiburg	nemško	Freiburg	tehnik	Medvedova c. 1a/II	v Ljubljani od 19. 1. 1937	samski/a
Feuer Salamon	1. 6. 1900		poljsko	Tlumacy	elektrotehnik	Postojnska ul. 20	v Ljubljani od 21. 8. 1931	samski/a
Feuerberg Izak	2. 2. 1911	Drohobych	poljsko	Drohobych	študent medicine	Cesta v Rožno dolino II	v Ljubljani od 16. 10. 1932	samski/a
Folkman Vekoslav	13. 9. 1881	Bratislava	českoslovaško	Bratislava	artist	Gajeva ul. 1	v Ljubljani od 18. 3. 1936	poročen/a
Frankl Josip	8. 8. 1886	Budimpešta	avstrijsko	Dunaj	zasebnik	Idrijska ul. 18	v Ljubljani od 24. 3. 1937	poročen/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Žena in nedoletni otroci:								
Gartenberg Fern	24. 10. 1911	Drohobych	poljsko	Drohobych	študent medicine	Postojnska ul. 20	v Ljubljani od 2. 11. 1932	samski/a
German Terezija	12. 11. 1884	Łódź	poljsko	Łódź	žena zdravnika	Gajeva ul. 1/V	v Ljubljani od 13. 3. 1934	vdova
German Vaclav	24. 7. 1907	Varšava	poljsko	Varšava	novinar	Gajeva ul. 1/V	v Ljubljani od 13. 3. 1934	samski/a
Goldstein Erna	27. 8. 1899	Ljubljana	jugoslovansko	Ljubljana	zasebnica	Gajeva ul. 6	v Ljubljani od rojstva	samski/a
Opomba:	preje jevrej, sedaj brez konf.							
Goldstein Filip	5. 5. 1862	Rudoletz	jugoslovansko	Ljubljana	optik	Gajeva ul. 6	v Ljubljani od 3. 10. 1890	Vdovec
Opomba:	preje jevrej, sedaj brez konf.							
Graubaum Dušan	5. 1. 1910	Lipik	jugoslovansko	Lipik	trgovec	Žibertova ul. 30	v Ljubljani od 5. 9. 1934	samski/a
Haas Leo	26. 8. 1884	Moravska Ostrava	češkoslovaško	Moravska Ostrava	potnik	Židovska steza 6	v Ljubljani od 7. 4. 1936	poročen/a
Heinsch Karl	1. 1. 1896	Lvov	avstrijsko	Dunaj	trgovski potnik	Cesta 29. oktobra 18	v Ljubljani od 7. 9. 1935	poročen/a
Hoffmann Emil	7. 9. 1874	Podola	jugoslovansko	Ljubljana	železniški činovnik	Resljeva c. 7/II	v Ljubljani od 20. 1. 1919	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
Höning Aladar	18. 2. 1893	Szombathely	madžarsko	Szeged	trgovec	Lepi pot 12	v Ljubljani od 21. 4. 1931	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
Hönig Josip	27. 9. 1863	Timișoara	madžarsko	Szeged	železniški uslužbenec v pokoju	Beethovnova ul. 15/IV	v Ljubljani od 8. 9. 1932	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
Joffe Sara	27. 9. 1908	Kairo	Egipt	Kairo	zasebnica	Dobrilova ul. 6	od 18. 7. 1931	samski/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Kapper Gustav	11. 8. 1897	Praga	češkoslovaško	Smilhov	trgovec	Beethovnova ul. 14/III	od 27. 8. 1931	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
Kaufman Berta roj. Siederer	23. 10. 1875	Czernovitze	jugoslovansko	Velika Kamiža	direktorica	Erjavčeva c. 16	od 30. 9. 1932	Vdova
Klein Mavro	1. 8. 1891	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Sv. Jerneja c. 31	od 29. 8. 1931	poročen/a
Kleinbart pl. Schmeid David	25. 2. 1914	Stryj	poljsko	Stryj	dijak	Gospovetska c. 10	od 21. 11. 1933	samski/a
Klienier Lajzer	29. 12. 1913	Pabianice	poljsko	Pabianice	dijak	Emonska c. 4/I	od 3. 1. 1932	samski/a
Knina Rudolf	20. 12. 1905	Dunaj	avstrijsko	Dunaj	godbenik	Gospovetska c. 10	od 6. 12. 1930	samski/a
Kohn Artur	24. 11. 1894	Budimpešta	jugoslovansko	Tešanovci	tipograf	Cesta 29, oktobra 20	od 1. 6. 1924	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
Lerner Pavel	9. 9. 1914	Drohobych	poljsko	neznano	medicinec	Zadružna ul. 11	v Ljubljani od 11. 10. 1933 (1. 11. 1933 odj. v Zadružno ul. 11)	samski/a
Leser Wolf	24. 8. 1889	Gdów	avstrijsko	Dunaj	potnik	Gajeva ul. 1/V	v Ljubljani od 4. 12. 1935	
Levi A. Issak	12. 3. 1915	Niš	jugoslovansko	Beograd	Ing.	Kolodvorska ul. 22	v Ljubljani od 5. 8. 1936	samski/a
Levi Lavra roj. Castelli	19. 5. 1889	Trst	italijansko	Trst	zasebnica	Komenskega ul. 20	v Ljubljani od 9. 8. 1935	poročen/a
Lorant Adolf	13. 8. 1868	Timišoara	jugoslovansko	Ljubljana	trgovec	Gajeva ul. 3/IV	v Ljubljani od 4. 11. 1933	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
žena Pavla, roj. Neugebauer, izrael. vere								
Opomba: Glasom razpisa c.kr.deželne vlade v Ljubljani z dne 8. 5. 1900, št. 6309 je dovolilo ogrsko ministristvo gori navedenemu premeniti priimek iz "Lewy" v "Lorant"								
Lorant Elizabeta	4. 2. 1906	Ljubljana	jugoslovansko	Ljubljana	zasebnica	Gajeva ul. 3/IV	v Ljubljani od 4. 11. 1933	samski/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Lorant Jera	4. 2. 1906	Ljubljana	jugoslovansko	Ljubljana	zasebnica	Gajeva ul. 3/IV	v Ljubljani od 4. 11. 1933	samski/a
Lorant Oto	26. 2. 1900	Ljubljana	jugoslovansko	Ljubljana	trgovec	Puharjeva ul. 5	v Ljubljani od 3. 7. 1933	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Edita, roj. Weiss, izrael. vere								
Lorant Rihard	8. 4. 1898	Ljubljana	jugoslovansko	Ljubljana	trgovec	Gajeva ul. 3/IV	v Ljubljani od 4. 11. 1933	samski/a
Löwenberger Artur	7. 1. 1889	Novi Sad	jugoslovansko	Novi Sad	trgovski agent	Senatorij "Leonitum"	v Ljubljani od 20. 8. 1936	poročen/a
Luboszycki Mojzesz-Bran	6. 4. 1913	Łódź	poljsko	Łódź	dijak	sv. Petra c. 43	v Ljubljani od 13. 10. 1932	samski/a
Lustig Evgenija	9. 9. 1873	Zagreb	jugoslovansko	Zagreb	?	Levstikova ul. 25	od 19. 12. 1932	vdova
Mainer Abraham	10. 12. 1912	Scandrovica, Poljska	poljsko	neznana	dijak	Gospodstvska c. 10	od 28. 10. 1933	samski/a
Mangel Samuel	24. 11. 1869	Kraków	avstrijsko	Dunaj	pleteninar	Celovška c. 44	od 5. 9. 1933	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Sabina, roj. 2. 11. 1874, izrael. vere								
Melzer Moses	19. 4. 1913	neznano, na Poljskem	poljsko	neznano	dijak	Vodmatska ul. 25	v Ljubljani od 21. 11. 1933	samski/a
Mermelstein Salamon	11. 12. 1912	Drohobych	poljsko	Drohobych	medicinec	Moste, Središka ul. 3	v Ljubljani od 1. 12. 1934	samski/a
Montilja Regina	11. 1. 1916	Pšenica št. 2, žup. Zagreb	jugoslovansko	Sarajevo	hči pokojnega gostilničarja	Tržaska c. 4	v Ljubljani od 10. 3. 1934	samski/a
Morgenstern Ruchel	18. 12. 1912	Nahujovice	poljsko	?	medicinec	Kodeljevo?	od 22. 12. 1932 (22. 11. 1933 odj. na Kodeljevo)	samski/a
Moskovič Feliks	8. 11. 1878	Varaždin	jugoslovansko	Ljubljana	trgovec	Levstikova ul. 31	v Ljubljani od 30. 3. 1925	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Klara, roj. Leitner, izrael. vere, hči Vera, roj. 7. 12. 1919 v Ljubljani, hči Julija, roj. 7. 12. 1924 v Ljubljani								

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Musačija Jakob	15. 8. 1903	Sarajevo	jugoslovansko	Sarajevo	godbenik	Šelenburgova ul. 7/III	v Ljubljani od 3. 9. 1934	ločen/a
Musen Izraelski	10. 5. 1915	Łódź	poljsko	Łódź	akademik	Poljanska c. 18	v Ljubljani od 13. 11. 1933	samski/a
Offman Hersz	20. 6. 1913	Łódź	poljsko	Łódź	akademik	Korytkova ul. 18/I	v Ljubljani od 20. 10. 1933	samski/a
Preis Elizabeta	5. 7. 1922	Gradec, Avstrija	jugoslovansko	Maribor, I. b.	djakinja	Ilirska ul. 17	v Ljubljani od 15. 9. 1933	samski/a
Preis Franc	2. 7. 1919	Gradec, Avstrija	jugoslovansko	Maribor, I. b.	djak	Ilirska ul. 17	v Ljubljani od 15. 9. 1933	samski/a
Radnai Simon	13. 6. 1874	Budimpešta	madžarsko	Budimpešta	ravnatelj TPD	Gledališka ul. 3	od 1. 1926	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
Reichenberg David	21. 6. 1893	Veliky Fedymeš	českoslovaško	Bratislava	zasebnik	Cesta 29, oktobra 20	v Ljubljani od 16. 8. 1936	poročen/a
Rosenblum Marko	10. 3. 1870	Budimpešta	madžarsko	Budimpešta	trgovec	Gledališka ul. 5/II	v Ljubljani od 29. 9. 1923	samski/a
Schattelles Gizela	25. 1. 1889	Novi Vrbas	jugoslovansko	Zemun	trgovska potnica	Kongresni trg 13/II	v Ljubljani od 20. 3. 1935	vdova
Schmittlinger Hugo	13. 10. 1906	Vukovar	jugoslovansko	Vukovar	trgovec	Mestni trg 4/II	v Ljubljani od 3. 11. 1932	poročen/a
Seemann Samuel Jonas	9. 7. 1913	Drohobych	poljsko	Drohobych	djak tehn.	Gradišče 14/I	v Ljubljani od 13. 10. 1933	samski/a
Sieglöva Marketa roj. Spietzer	4. 2. 1891	Rab	českoslovaško	Brno	zasebnica	Aleševčeva ul. 37	v Ljubljani od 16. 7. 1936	poročen/a
Sion Izak	16. 4. 1916	Solun	jugoslovansko	Štip	zvan. drž. Hip. banke	Žabjak 3/I	v Ljubljani od 24. 4. 1936	samski/a
Spies Dagobert	20. 9. 1913	Lesznow	poljsko	Stry	študent medicine	Zadrzna ul. 11	v Ljubljani od 20. 10. 1934	samski/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Stark Oton	3. 11. 1897	Uljanik, obč. Daruvar	jugoslovansko	Daruvar	trgovec	Tobačna ul. 14	v Ljubljani od 19. 7. 1927 (22. 4. 1937 odgl. v Zagreb)	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Jelšava, roj. Fränkel, izrael. vere, sin Miroslav, roj. 21. 4. 1924 v Zagrebu								
Steinberg Lidija	31. 1. 1916	Ljubljana	jugoslovansko	Ljubljana	hči tovarniškega ravnatelja	Šmartinska c. 50	v Ljubljani od rojstva	samski/a
Steinberg Viljem	13. 10. 1879	Gradec, Avstrija	jugoslovansko	Ljubljana (sin domačina Hermana)	ravnatelj tovarne za klej	Šmartinska c. 50	od 1. 1912	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: Sara, roj. Offner, žid. Vere								
Opomba: sin domačina Hermana, brez konfesije								
Sterk Danica	13. 4. 1906	Pakrac, Sav. ban.	jugoslovansko	Popovača, Sav. ban.	mag. pharm.	Gajeva ul. 6/I	v Ljubljani od 11. 7. 1935	samski/a
Stern Evgen	23. 6. 1876	Szatmar	avstrijsko	Gratwein, okr. Graz	višji stavb. komisar, sedaj nadzornik pri ing. Dukiču	Gledališka ul. 14	v Ljubljani od 25. 8. 1932	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: Olga, roj. Alter, veroizpoved neznana,								
Opomba: (pri otrocih zapis "zdej jugosl.")								
Stern Evgen Ladislav	30. 9. 1907	Budimpešta	avstrijsko	Gratwein, okr. Graz	visokošolec	Gledališka ul. 14	v Ljubljani od 25. 8. 1932	samski/a
Stern Georg	27. 3. 1910	Budimpešta	avstrijsko	Gratwein, okr. Graz	visokošolec	Gledališka ul. 14	v Ljubljani od 25. 8. 1932	samski/a
Stern Josip	12. 5. 1908	Dunaj	avstrijsko	Dunaj	izdelovalec ročnih torbic	Židovska ul. 5/I	v Ljubljani od 7. 4. 1936	samski/a
Stern Otokar	15. 9. 1886	Moravska	češkoslovaško	Ždár, okr. Mistek, Moravska	prokurist Kreditnega zavoda	Miklošičeva c. 36	v Ljubljani od 9. 6. 1908	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Viktorija, roj. Vetter, loč. Krombholz, žid. vere, hči Helena, roj. 12. 5. 1928, hči Eva, roj. 23. 11. 1930								
Stern Žiga	26. 3. 1909	Koprivnica	jugoslovansko	Čakovec	tehnik	Gajeva ul. 1/V	v Ljubljani od 6. 4. 1937	samski/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Stiefel Oton	27. 5. 1910	Fulda, Nemčija	nemško	Fulda	trgovec	Gospodarska c. 10/III	v Ljubljani od 11. 9. 1931	samski/a
Vajs Mirko	11. 6. 1906	Subotica	jugoslovansko	Temerin	trgovec	Beethovnova ul. 15/II	od 5. 10. 1936	poročen/a
Vasič Jakob prej Weiss	15. 2. 1902	Široko polje	jugoslovansko	Kopanica, srez Brčko	trgovski potnik	Kolodvorska ul. 34	od 5. 4. 1934	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Tea, roj. Schrenger, roj. 6. 4. 1902 Pakac, hebr. vere, hči ranka Stella, roj. 27. 11. 1927 Brod na Savi							
Opomba:	Glasom razpisa kr. banske uprave v Zagrebu z dne 23. 4. 1935, št. 27289/35 je Weissu Jakobu, njegovi ženi Tereziji, roj. Schrenger in hčeri Branki dovoljena sprememba rodbinskega imena Weiss v Vasič							
Veljkovič Božidar	19. 1. 1919	Zagreb	jugoslovansko	Koprivnica	dijak	Kavškova c. 18/1	biva tu od 3. 10. 1934	samski/a
Veselič Slavko	13. 3. 1895	Križevci	jugoslovansko	Križevci	zasebni uradnik	?	odgl. 2. 5. 1936 v Beograd	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Zora, roj. Donner, roj. 1901 v Varaždinu, starokat. vere, hči Marija, roj. 1922 v Zagrebu							
Opomba:	spremembo imena Lustig Samuel v Veselič Slavko, dovolilo grad. poglav. v Križevcih - odlok z dne 12. 6. 1919, št. 3882/1919							
Vodišek Erna	13. 5. 1905	Ljubljana	jugoslovansko	Ljubljana	baletka	Rožna ul. 29	vedno	ločen/a
Opomba:	izstopila iz rimskokatoliške vere in prestopila v izraelsko l. 1935							
Wlach Lender	2. 12. 1912	Łódź	poljsko	Łódź	dijak	Vilharjeva c. 33	od 21. 10. 1932	samski/a
Zweig Oton	23. 12. 1890	Dunaj	avstrijsko	Dunaj	trgovski potnik	Gajeva ul. 3	od 9. 9. 1933	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Eliza, roj. Lorant, roj. 4. 2. 1906 v Ljubljani, izrael. vere							

LJUTOMER

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina LJUTOMER								
Rosenberg Roza	12. 8. 1882	Ljutomer	jugoslovansko	Ljutomer	posestnica	Ljutomer 110	od rojstva	vdova
Opomba:	delno biva na vili - na Kamensčaku, občina Cezanjevci							

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Fischer Greti	3. 7. 1905	Ljutomer	češkoslovaško		zasebnica	Ljutomer 110	od rojstva	ločen/a
Opomba: delno biva na vili - na Kamenščaku, občina Cezanjevci								
občina ŠTRIGOVA								
Hirschl Leopold	25. 3. 1871	Gančani, brez Lendava	jugoslovansko	Štrigova	trgovec	Štrigova	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Hermina, roj. 13. 12. 1874								
Hirschl Hermina	13. 12. 1874	Sv. Marija na Muri, brez Prelog	jugoslovansko	Štrigova	trgovka	Štrigova	od rojstva	poročen/a
Hirschl Anika	26. 7. 1907	Sv. Martin na Muri, brez Čakovec	jugoslovansko	Štrigova	trgovka	Štrigova	od rojstva	ločen/a
Hirschl Maks	25. 11. 1909	Štrigova	jugoslovansko	Štrigova	trgovec	Štrigova	od rojstva	samski/a

MARIBOR MESTO

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Braun Hermina	15. 10. 1896	Varaždin	jugoslovansko	Maribor	zaseb. namešč.	Koroška c. 21	stalno	samski/a
Braun Terezija	18. 4. 1859	Varaždin	jugoslovansko	Maribor	zasebnica	Koroška c. 21	stalno	vdova
Federer Ferdinand	10. 4. 1863	Uhlirské Janovice	češkoslovaško	Praga	tovarnar	Gospojna ul. 7	od leta 1935	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Irma, roj. Löwy, roj. 6. 10. 1892, Dlouha Skota, Č. S. R., žid.								
Opomba: ima dovoljenje za bivanje								
Finci Izidor	16. 12. 1899	Sarajevo	jugoslovansko	Sarajevo	trgovec	Strossmajerjeva 8	stalno	samski/a
Fuchs Albert	22. 2. 1882	Maribor	jugoslovansko	Maribor	trgovski poslovođa	Prešernova ul. 1	stalno	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Olga, roj. Löwy, roj. 31. 1. 1897, Hnidonsy, Č. S. R., žid.								
Gintz Hinko	28. 10. 1889	Liptovský Mikuláš	češkoslovaško	Plauany, okr. Kolín	ravnatelj tovarne	Kežarjeva ul. 16	od leta 1912	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Marta, roj. Schrick, roj. 5. II. 1895, Tyn, n/Vl. Č. S. R., žid., hči Zdenka, 26. 8. 1922 v Mariboru, lirka, 3. 6. 1925 v Mariboru								
Opomba: ima dovoljenje za bivanje								
Kohnstein Arnošt	13. 5. 1888	Okříšky	jugoslovansko	Maribor	kožarski tehnik	Tattenbachova 2	od leta 1912	poročen/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Opomba:	ima dovoljenje za bivanje. Žena je bila do poroke pripadnica rimskokatoliške cerkve.							
Ohrenstein Izidor	15. 12. 1902	Kuszuja, Romunija	avstrijsko	Werndorf pri Gradcu	trgovec	Tattenbachova 17	od leta 1914	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Beata roj. Rosner, roj. 22. 1. 1907, Maribor, žid., sin Josip, roj. 24. 5. 1934, Maribor							
Opomba:	ima dovoljenje za bivanje							
Preis Franc	2. 7. 1919	Gradec	jugoslovansko	Maribor	abit. klasične gimnazije	Kosarjeva ul. 41	stalno	samski/a
Reichman Ivan	31. 12. 1900	Dunaj	avstrijsko	Dunaj	tovarnar	Klavniška 7	od leta 1926	samski/a
Opomba:	ima dovoljenje za bivanje							
Rosenberg Josip	20. 11. 1873	Kutjevo, sr. Požega	jugoslovansko	Kutjevo, sr. Požega	trgovec	Gregoričeva 12	stalno	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Marta, roj. Lichtenstern, roj. 15. 9. 1892, Wien, Avstrija, žid.							
Rosenberger Elizabeta roj. Weis	20. 3. 1856	Esterogy, Madžarska	jugoslovansko	Maribor	zasebnica	Sodna ul. 16	stalno	vdova
Rosenberger Loti	10. 6. 1884	Petanjci, sr. Murska Sobota	jugoslovansko	Maribor	zasebnica	Sodna ul. 16	stalno	samski/a
Rosenberger Sidonija	9. 9. 1892	Petanjci, sr. Murska Sobota	jugoslovansko	Maribor	zasebnica	Sodna ul. 16	stalno	samski/a
Rosenberger Vilma	28. 9. 1888	Petanjci, sr. Murska Sobota	jugoslovansko	Maribor	gostilničarka	Sodna ul. 16	stalno	samski/a
Rosner Friderika roj. Schäfer	7. 8. 1877	Sadayura, Romunija	jugoslovansko	Maribor	zasebnica	Tattenbachova 17	od leta 1906	vdova
Rosner Marko	10. 5. 1888	Jakobeni, Romunija	jugoslovansko	Maribor	veleindustrijalec	Kopitarjeva 11	od leta 1905	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Šarlota, roj. Brecher, roj. 5. 9. 1902, Vasaud, Romunija, žid., sin Karl, roj. 20. 11. 1922, Maribor, hči Lidija, roj. 11. 4. 1928, Maribor							
Opomba:	drž. podalj. z odl. min. za notr. zadeve v Beogradu, z dne 6. 3. 1925, št. 7616							
Schacherl Robert	12. 7. 1893	Dunaj	češkoslovaško	Bratislava	tkalski mojster	Beograjska ul. 12	od leta 1925	poročen/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Žena in nedoletni otroci:	žena Lina, roj. Vadhersy, roj. 13. 1. 1896, Wien, Avstrija, žid., hči Trude, roj. 19. 12. 1920, Wien, sin Walter, roj. 15. 1. 1925, Celje, hči Irena, roj. 7. 12. 1933, Maribor, sin Helmut, roj. 24. 3. 1935, Maribor							
Opomba:	ima dovoljenje za bivanje							
Singer Marija roj. Leizer	20. 6. 1860	Steinamangel, Madžarska	jugoslovansko	Čakovec	zasebnica	Tattenbachova 2	stalno	vdova
Sternschus Leo	24. 10. 1902	Novy Knin, Č. S. R.	češkoslovaško	Praga	barvar - kemik	Dvořakova ul. 1	od leta 1928	samski/a
Opomba:	ima dovoljenje za bivanje							
Strassberger Mirko	22. 2. 1899	Varaždin	jugoslovansko	Varaždin	trgovski zastopnik	Prešernova ul. 18	stalno	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Julijana, roj. Golak, roj. 4. 7. 1908, Szentes, Madžarska, žid., hči Renata, roj. 21. 9. 1926, Varaždin							
Teichner Fric	14. 10. 1910	Dunaj	jugoslovansko	Ptuj	zobotehnik	Wildenrajnerjeva 6	stalno	samski/a
Opomba:	brez konf., prej žid. vere							
Teichner Mavro	14. 5. 1879	Bieljsko, Č. S. R.	jugoslovansko	Ptuj	trgovski zastopnik	Wildenrajnerjeva 6	od leta 1907	vdovec
Turad Oskar	23. 4. 1890	Maribor	jugoslovansko	Maribor	trgovec	Prešernova ul. 1	stalno	samski/a

MARIBOR DESNI BREG

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina SV. LOVRENC NA POHORJU								
Fischer Malvina	9. 4. 1876	Kikinda	jugoslovansko	Kikinda	zasebnica	Sv. Lovrenc na Pohorju	od rojstva	vdova
Žena in nedoletni otroci:	hči Hana, roj. 25. 3. 1897, por. Andrejkovič							
Opomba:	brez konfesije							
Andrejkovič Hana roj. Fischer	25. 3. 1897	Kikinda	jugoslovansko	Kikinda	žena posestnika	Sv. Lovrenc na Pohorju	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	poročena z Andrejkovič Jovanom, posestnikom in lastnikom penzionata, rimo. kat. vere; hči Evica, roj. L. 1924, rimokatoliške vere							
Opomba:	brez konfesije, mož rimskokatoliške vere							

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina MAKOLE								
Neuman Fritz	30. 1. 1909	Sarajevo	jugoslovansko	Zagreb	posestnik	Štatenberg št. 111	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Auguste, roj. Eibel, rimskokatoliške vere, sin Zdenko, roj. 17. 9. 1933, sin Nenad, roj. 5. 12. 1934							
občina POBREŽJE								
Kohnstein Jeanette roj. Blum	13. 3. 1866	Veliki Mezeriči, Č.S.R.	češkoslovaško	Jihlava	vdova po trgovcu	Nasipna ul. 31	od 10. 11. 1927	vdova
Kohnstein Pavla	14. 10. 1889	Okriško, Č. S. R.	češkoslovaško	Trebič	zasebnica	Nasipna ul. 31	od 10. 11. 1927	samski/a
Kohnstein Viljem	26. 8. 1891	Okriško, Č. S. R.	češkoslovaško	Trebič	ključavničarski pomočnik		od 1. 4. 1920	
Singer Dragotin	2. 8. 1897	Hodošan, brez Prelog	jugoslovansko	Hodošan, brez Prelog	trgovec	Nasipna ul. 80	od leta 1927	
Žena in nedoletni otroci:	žena Erna, roj. Kohnstein, roj. 1. 9. 1904, židinja, sin Milan, roj. 13. 8. 1931 v Zagrebu							
občina PRAGERSKO								
Weidmann Bela	23. 1. 1892	Zemun	jugoslovansko	Pragersko	železniški činovnik	Pragersko	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Šarlota, roj. Heller, židovske veroizpovedi, hči Georgeta, roj. 16. 8. 1924							
Opomba:	kot krščen žid							

MARIBOR LEVI BREG

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina KOŠAKI								
Hirsch Gustav	22. 2. 1888	Schweinfurt	nemško	Nürnberg	družabnik tovarne hr. "Mirim", občina Košaki	Košaki	od 27. 7. 1933	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Karola, roj. Uffenheimer, izraelitske vere, hči Elizabeta, roj. 21. 11. 1919, Fürtheim, hči Margaret, roj. 20. 6. 1926, Fürtheim							
Uffenheimer Betina roj. Löwi	25. 5. 1863	Fürtheim	nemško	Fürtheim	zasebnica	Košaki	od 21. 3. 1934	vdova

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina SLADKI VRH								
Hajdu Imre	14. 3. 1882	Varpalota	madžarsko	Varpalota	inženir, tehnični vodja podj. Industrija papirja in lepenke v Sladkem vrhu		od 1. 1. 1922	samski/a
Opomba:	imenovani je brez konfesije, poprej je bil žid							

MURSKA SOBOTA

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina BODINCI								
Hahn Šamuel	26. 4. 1889	Zenkovci	jugoslovansko	Bodinci	trgovec	Bodonci 110	od rojstva	poročen/a
Opomba:	sin Hermana							
Hahn Gizela roj. Fürst	16. 5. 1895	Bakovci	jugoslovansko	Bodinci	žena trgovca	Bodonci 110	od rojstva	poročen/a
Hahn Ludvik	22. 5. 1929	Moščanci	jugoslovansko	Bodinci	sin trgovca	Bodonci 110	od rojstva	nedoleten/a
Opomba:	sin Šamuela							
Hahn Viktor	20. 8. 1931	Bodinci	jugoslovansko	Bodinci	sin trgovca	Bodonci 110	od rojstva	nedoleten/a
Opomba:	sin Šamuela							

občina CANKOVA

Pollak Leopold	30. 4. 1897	Cankova	jugoslovansko	Cankova	trgovec	Cankova 30	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Ilona, roj. Berger, roj. 29. 3. 1903, židovske veroizpovedi, hči Klara, roj. 11. 11. 1927, sin Alfred, roj. 3. 1. 1935								
Pollak Ilona roj. Berger	29. 3. 1903	Nagy Kaniža, Madžarska	jugoslovansko	Cankova	žena trgovca	Cankova 30	od leta 1926	poročen/a
Pollak Klara	11. 11. 1927		jugoslovansko	Cankova		Cankova 30	od rojstva	nedoleten/a
Pollak Alfred	3. 1. 1935		jugoslovansko	Cankova		Cankova 30	od rojstva	nedoleten/a
občina GORNJA LENDAVA (GRAD)								
Hahn Maksimilijan	14. 11. 1883	Zenkovci	jugoslovansko	Gornja Lendava	trgovec	Gornja Lendava	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Serena, roj. Berger, izraelske vere, hči Iboja, roj. 24. 6. 1919								

občina GORNJI PETROVCI

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Singer Maksimilijan	22. 8. 1906	Velemer, Madžarska	jugoslovansko	Gornji Petrovci	trgovec	Šulinci	od leta 1909	poročen/a
Nedoletni otroci:	Elza							
Singer Julija roj. Hahn	20. 7. 1911		jugoslovansko	Gornji Petrovci	trgovka	Šulinci	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:	Elza							
Hahn Elizabeta	26. 2. 1926		jugoslovansko	Gornja Lendava	učenka	Šulinci	od rojstva	nedoleten/a
občina KRIŽEVCI								
Press Koloman	17. 8. 1885	Abauj Santo, Č. S. R.	jugoslovansko	Šalovci	trgovec	Domanjševci	od leta 1910	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
Press Irma roj. Schönauer	1. 11. 1887	Murska Sobota	jugoslovansko	Šalovci	žena trgovca	Domanjševci	od leta 1910	poročen/a
Press Aranka	1. 11. 1914	Murska Sobota	jugoslovansko	Šalovci	trgovka	Domanjševci	od rojstva	samski/a
Press Leopold	2. 5. 1920	Murska Sobota	jugoslovansko	Šalovci	trgovski vajenec	Domanjševci	od rojstva	nedoleten/a
Press Ferdinand	29. 11. 1921	Murska Sobota	jugoslovansko	Šalovci	slaščičarski vajenec	Domanjševci	od rojstva	nedoleten/a
Press Ladislav	1. 11. 1927	Murska Sobota	jugoslovansko	Šalovci		Domanjševci	od rojstva	nedoleten/a
občina MARTJANCI								
Hirschl Emerik	18. 2. 1908	Vanča vas	jugoslovansko	Tešanovci	trgovec z mešanim blagom	Martjanci 9	od rojstva	samski/a
Hiršl Helena	22. 3. 1904	Vanča vas	jugoslovansko	Tešanovci	trgovska pomočnica	Martjanci 9	od rojstva	samski/a
Hiršl Marija	15. 8. 1906	Vanča vas	jugoslovansko	Tešanovci	trgovska pomočnica	Martjanci 9	od rojstva	samski/a
Hiršl Jolanka	7. 2. 1910	Rankovci	jugoslovansko	Tešanovci	trgovska pomočnica	Martjanci 9	od rojstva	samski/a
Meze Julija roj. Hiršl	1. 4. 1880	Murska Sobota	jugoslovansko	Martjanci	trgovka	Martjanci 10	od rojstva	vdova
občina MURSKA SOBOTA								
Schöntag Roza	23. 2. 1889	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	šivilja	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Schöntag Salamon	2. 7. 1885	Domajinci	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Schöntag Betti roj. Stern	6. 6. 1848	Güssing, Avstrija	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebnica	Murska Sobota	od leta 1867	vdova
Gostl Rožika	12. 3. 1912	Tschentschen-dorf, Avstrija	avstrijsko	Murska Sobota	zasebnica	Murska Sobota	od leta 1915	samski/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinkost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Hirschl Leopold	29. 5. 1862	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Hirschl Šarolta roj. Erinstein	15. 2. 1886	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Hirschl Boriška roj. Gros	24. 8. 1913	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebnica	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Kohn Leopold	24. 7. 1885	Berkovci	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Kohn Ana roj. Kohn	14. 6. 1863	Fokovci	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Hirschl Armin	6. 3. 1888	Pečarovci	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Hirschl Serena roj. Kohn	2. 11. 1895	Sebeborci	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Kohn Samuel	25. 8. 1884	Sebeborci	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Kohn Margareta roj. Preis	23. 1. 1895	Senigöygyölgy	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Schwartz Netti roj. Heimer	4. 8. 1850	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	žena sejmarja	Murska Sobota	od rojstva	vdova
Ebenspanger Berta roj. Schwartz	17. 8. 1887	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	žena gostilničarja	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:	hči Marija Ebenšanger, roj. v Kapci 21. 2. 1918							
Weiss Elizabeta roj. Kardoš	8. 5. 1903	Nova Bukovica	jugoslovansko	Rogaševci	zasebnica	Murska Sobota	od leta 1927	ločen/a
Nedoletni otroci:	sin Friderih Weiss, roj. v Gradcu 2. 4. 1928							
Rosenfeld Aleksander	21. 2. 1863	Galanta, Č. S. R.	madžarsko	Murska Sobota	2. kantor	Murska Sobota	od leta 1919	poročen/a
Rosenfeld Serafina roj. Weiner	27. 1. 1880	Vašvar, Madžarska	madžarsko	Murska Sobota	žena kantora	Murska Sobota	od leta 1919	poročen/a
Heimer Evgen	29. 9. 1884	Lemerje, občina Puconci	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:	sin Koloman, roj. v M. Soboti 5. 9. 1920, sin Emerik, roj. v M. Soboti 14. 11. 1922, sin Karolin, roj. v M. Soboti 4. 5. 1924							
Heimer Elizabeta roj. Koch	8. 5. 1894	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Heimer Aleksander	2. 4. 1881	Lemerje, občina Puconci	jugoslovansko	Murska Sobota	invalid	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Heimer Arnold	2. 7. 1887	Polana	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:	sin Igo, roj. M. Soboti 1. 12. 1924, sin Kurti, roj. M. Soboti 2. 10. 1926							
Heimer Jenette roj. Landau	10. 8. 1895	Žaklja, Poljska	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota		poročen/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinkost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Trautman Hinko	4. 6. 1907	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Trautman Rožika roj. Kohn	26. 9. 1906	Berlin	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota		poročen/a
Trautman Marko	12. 1. 1863	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Trautman Šarolta roj. Hirschl	1. 7. 1871	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Preiss Adolf	24. 2. 1888	Čikečka vas	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:								
Preiss Johana roj. Wolf	6. 1. 1895	Brezovci	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Rosenberger Olga roj. Wolf	4. 3. 1893	Zenkovci	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebnica	Murska Sobota	od leta 1925	poročen/a
Rosenberger Koloman	5. 1. 1916	Barczu, Madžarska	madžarsko	Murska Sobota	zasebnik	Murska Sobota	od leta 1927	samski/a
Kaufman Josip	8. 7. 1918	Velika Kaniža	jugoslovansko	Kižovljan, občina Cestica	trgovski pomočnik	Murska Sobota	od leta 1917	samski/a
Fiser Andrej	10. 6. 1906	Murska Sobota	jugoslovansko	Dolnja Dubrava	mesar	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Hirschl Koloman	5. 11. 1904	Budimpešta	jugoslovansko	Murska Sobota	skladiščnik	Murska Sobota	od 1907	poročen/a
Nedoletni otroci:								
Hirschl Elizabeta roj. Hirschl	6. 7. 1910	Budimpešta	jugoslovansko	Murska Sobota	žena skladiščnika	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Heimer Oskar	6. 5. 1894	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	dent. tehnik	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:								
Heimer Helena roj. Fürst	29. 3. 1898	Bakovci	jugoslovansko	Murska Sobota	žena dent.	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Kohn Samuel	3. 4. 1886	Szombathely	jugoslovansko	Murska Sobota	brivec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Kohn Katarina roj. Reknicer	9. 4. 1867	Puonci	jugoslovansko	Murska Sobota	žena brivca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Berger Bela	9. 2. 1877	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Berger Laura roj. Kaiser	24. 8. 1889	Džakovo	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Berger Miroslav	5. 4. 1908	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	inženir	Požarevac	od rojstva	samski/a
Kiraly Josip	7. 11. 1894	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	brivec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a

Priimek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinkost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Hirschl Ženi	21. 1. 1880	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebnica	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Hirschl Malvin	14. 3. 1881	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebnica	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Ascher Netti roj. Kohn	4. 2. 1860	Sv. Benedik	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebnica	Murska Sobota	od rojstva	vdova
Flesch Herman	10. 6. 1908	Trnava	jugoslovansko	Trnava	trgovski pomočnik	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Frim Sigmund	4. 3. 1865	Hodoš	jugoslovansko	Šalovci	posestnik	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Frim Rozalija roj. Fischer	6. 2. 1875	Papa, Madžarska	jugoslovansko	Šalovci	žena posestnika	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Frim Ladislav	21. 6. 1904	Hodoš	jugoslovansko	Šalovci	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Hahn Izidor	16. 3. 1893	Bodenci	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:	hči Šarika roj. v Murski Soboti 28. 7. 1928, sin Andrej roj. v Murski Soboti 10. 11. 1932							
Hahn Irena roj. Kemeny	1. 5. 1902	Moščanci	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Kiraly Štefan	20. 4. 1908	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovski pomočnik	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:	sin Andrej, roj. Središču 8. 10. 1932							
Kiraly Ana roj. Singer	23. 10. 1907	Denešlak	jugoslovansko	Murska Sobota	kem. čist.	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Heimer Aranka roj. Manheim	21. 3. 1888	Vespren	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od leta 1908	vdova
Heimer Rožika	23. 1. 1915	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	pri materi	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Heimer Bandi	23. 1. 1915	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	absolvent trgovske šole	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Fürst Aladar	8. 3. 1906	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Fürst Elemer	17. 8. 1908	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	zastopnik	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Fürst Blanka	27. 1. 1913	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebnica	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Fürst Greta	4. 5. 1915	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebnica	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Fürst Julija roj. Neuburg	6. 12. 1896	Sisak	jugoslovansko	Sisak	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	vdova
Trautman Bernard	21. 9. 1871	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Trautman Netti roj. Hirschl	5. 3. 1873	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Schöntag Adolf	28. 5. 1881	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Schöntag Pavel	18. 3. 1912	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovski pomočnik	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Fürst Eduar	1. 4. 1892	Bakovci	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Nedoletni otroci: hči Šarolta, roj. v M. Soboti 6. 12. 1928, hči Erika, roj. v M. Soboti 10. 2. 1930								
Fürst Terezija roj. Hirschl	1. 6. 1901	Szombathely	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Kemeny Márko	25. 7. 1873	Domanjševci	jugoslovansko	Murska Sobota	mesar	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci: hči Mira, roj. v Mariboru 17. 5. 1932								
Kemeny Gizela roj. Rosenberger	14. 12. 1894	Murski Petrovci	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Hahn Pavel	18. 2. 1894	Bodonci	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci: hči Judita, roj. M. Soboti 16. 9. 1926, sin Tibor, roj. M. Soboti 28. 1. 1929								
Hahn Margareta roj. Gros	11. 5. 1906	Fokovci	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Reich Henrik	12. 7. 1881	Mikefa	jugoslovansko	Murska Sobota	zastopnik	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Reich Ivana r oj. Ebenspanger	20. 12. 1884	Adrijanci	jugoslovansko	Murska Sobota	žena zastopnika	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Reich Helena	18. 12. 1909	Velika Polana	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebnica	Murska Sobota	od rojstva	ločen/a
Nedoletni otroci: hči Marica, roj. M. Soboti 16. 6. 1933								
Pollak Samuel	4. 9. 1881	Odranci	jugoslovansko	Murska Sobota	posestnik	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Pollak Etelka roj. Bader	3. 9. 1882	Dokležovje	jugoslovansko	Murska Sobota	žena polj.	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Pollak Terezija	12. 8. 1919	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	šivilja	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Pollak Bela	24. 6. 1913	Dokležovje	jugoslovansko	Murska Sobota	uradnik	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Pollak Izidor	12. 3. 1878	Odranci	jugoslovansko	Murska Sobota	zastopnik	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Schöntag Izak	20. 4. 1883	Domajinci	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Darvas Mavro	27. 6. 1863	Zaslavia	jugoslovansko	Murska Sobota	nadkantor	Murska Sobota	od leta 1912	poročen/a
Opomba: ministarstvo unutrašnjih dela K 3 br. 53423 od 10. 10. 1930								
Darvas Johana roj. Kohn	20. 5. 1867	Janka, Madžarska	jugoslovansko	Murska Sobota	žena nadkantara	Murska Sobota	od leta 1912	poročen/a
Roth Lazar	24. 1. 1877	Jalšva, Č. S. R.	jugoslovansko	Murska Sobota	nadabin	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Preiss Ladislav	18. 3. 1920	Šulinci	jugoslovansko	Hodoš, občina Šalovci	zoboteh. pr.	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Fürst Evgen	5. 5. 1890	Bakovci	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Fürst Ilonka roj. Reich	7. 4. 1892	Bakovci	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinkost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Schöntag Johana roj. Rečejci	14. 4. 1881	Nemešnep	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od leta 1910	poročen/a
Waly Aleksander	11. 11. 1882	Szombathely	jugoslovansko	Murska Sobota	odvetnik	Murska Sobota	od leta 1906	poročen/a
Waly Elizabeta roj. Arvai	15. 9. 1892	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	žena odvjetnika	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Geiger Cecilija	16. 5. 1881	Varaždin	jugoslovansko	Murska Sobota	žena zdravnik	Murska Sobota	od rojstva	vdova
Hahn Herman	3. 6. 1857	Ižakovci	jugoslovansko	Ižakovci	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Hahn Ana roj. Schwartz	16. 7. 1863	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Hirschl Moritz	7. 8. 1848	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	vdovec
Kardoš Ana roj. Hirschl	30. 7. 1879	Sv. Sebeščan	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovka	Murska Sobota	od rojstva	ločena
Kardoš Margit	8. 12. 1908	Zala Bakša	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebnica	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Kardoš Aladar	14. 2. 1914	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebni uradnik	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Kardoš Ivo	2. 11. 1909	Čestreg	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovski pomočnik	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Halmoš Evgen	3. 3. 1886	Pečarovci	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nedoltni otroci:								
Halmoš Irena	6. 1. 1901	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Trautman Aleksander	21. 10. 1873	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Trautman Johana Hirschl	20. 5. 1876	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Trautman Franc	12. 2. 1902	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	zastopnik	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Arvai Vincenc	26. 7. 1895	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Arvai Vera roj. Arvai	31. 10. 1903	Zagreb	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Schnöner Moritz	9. 11. 1856	Janošhaza	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebnik	Murska Sobota	od rojstva	vdovec
Nadai Josip	14. 6. 1872	Alba Julia	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nadai Ida roj. Nadai	7. 9. 1877	Šafersko	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nadai Ladislav	30. 12. 1903	Rab, Medijmurje	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nadai Eva roj. Pollak	26. 12. 1915	Dolnja Lendava	jugoslovansko	Dolnja Lendava	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nadai Ernest	12. 10. 1906	Šafersko	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota		samski/a
Nadai Franc	14. 12. 1910	Šafersko	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota		samski/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinkost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Pollak Rudolf	17. 2. 1910	Dokležovje	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Pollak Berta roj. Trautman	20. 3. 1914	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Hirschl Adolf	15. 10. 1855	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Hirschl Ludvik	23. 6. 1879	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Hirschl Koloman	21. 1. 1884	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	samski/a
Hirschl Maks	27. 3. 1883	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	trgovec	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:								
		sin Rauli, roj. M. Sobota 5. 7. 1931						
Hirschl Lola roj. Kohn	6. 8. 1900	Murska Sobota	jugoslovansko	Murska Sobota	žena trgovca	Murska Sobota	od rojstva	poročen/a
občina MURSKA SOBOTA OKOLICA								
Först Kalman	12. 6. 1904	Murski Črnci	jugoslovansko	Murska Sobota - okolica	gostilničar	Murski Črnci	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
		žena Ida, roj. Avguštin, evangeličanske vere						
Opomba:								
		otroci evangeličanske veroizpovedi						
Špitzer Izidor	14. 4. 1876	Prelog	jugoslovansko	Murska Sobota - okolica	trgovec in posestnik	Bakovci 103	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
		žena Elvira, roj. Hirschl, izraelske vere, sin Franc, roj. 12. 11. 1911, hči Elizabeta, roj. 3. 3. 1916, hči Ana, roj. 14. 8. 1919, sin Viljem, roj. 7. 5. 1919						
Reich Ignac	6. 1. 1888	Bakovci	jugoslovansko	Murska Sobota - okolica	gostilničar in posestnik	Bakovci 100	od leta 1869	vdovec
Žena in nedoletni otroci:								
		sin Zoltan, roj. 22. 8. 1922, sin Geza, roj. 19. 10. 1923, hči Aranka, roj. 7. 12. 1927, hči Šarika, roj. 29. 7. 1929						
Reich Julijana roj. Först	15. 7. 1860		jugoslovansko	Murska Sobota - okolica	preužitkarica	Bakovci 100	od rojstva	vdova
občina PERTOČA								
Ebenšpanger Salamon	28. 6. 1875	Odranci	jugoslovansko	Pertoča	trgovec z mešanim blagom	Gederovci	od rojstva	poročen/a
Ebenšpanger Roza roj. Hirschl	16. 9. 1884	Murska Sobota	jugoslovansko	Pertoča	žena trgovca	Gederovci	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:								
		žena Salamona						
Ebenšpanger Ladislav	27. 1. 1907	Večeslavci	jugoslovansko	Pertoča	trgovec	Puonci	od rojstva	poročen/a
Opomba:								
		ime žene je neznano, poizvedba v Puoncih						

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Ebenšpanger Bela	6. 5. 1908	Večeslavci	jugoslovansko	Pertoča	trgovski pomočnik	Zagreb	od rojstva	samski/a
Ebenšpanger Ernő	9. 4. 1911	Pertoča	jugoslovansko	Pertoča	trgovski pomočnik	Gederovci	od rojstva	samski/a
občina PROSENJAKOVCI								
Gross Šamuel	30. 7. 1870	Fokovci	jugoslovansko	Prosenjakovci	trgovec	Fokovci	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Betti, roj. Koch, židovske vere								
Opomba: brez konfesije								
Koch Julius	24. 4. 1896	Sarvar	madžarsko	Szombathely	trgovec	Fokovci		poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Irena, roj. Gross, židovske vere, sin Ernest, 20. 4. 1922, hči Marija, 30. 3. 1925								
Opomba: brez konfesije								
občina PUČONCI								
Štern Arnold	18. 5. 1886	Pučonci	jugoslovansko	Pučonci	trgovec	Pučonci	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci: hči Gabrijela, 31. 1. 1924, sin Julij, roj. 12. 11. 1928								
Opomba: izraelske vere								
Štern Ema roj. Šparaš	24. 2. 1898	Gederovci	jugoslovansko	Pučonci	trgovka	Pučonci	od rojstva	poročen/a
Opomba: evangeličan a. v.								
Ebenšpanger Ladislav	22. 1. 1907	Večeslavci	jugoslovansko	Pertoča	trgovec	Pučonci	od rojstva	poročen/a
Opomba: izraelske vere								
Ebenšpanger Irena roj. Hiršl	28. 8. 1911	Tešanovci	jugoslovansko	Pertoča	trgovka	Pučonci	od rojstva	poročen/a
Opomba: izraelske vere								
občina ROGAŠEVCI								
Koblencar Oskar	28. 3. 1887	Sv. Jurij	jugoslovansko	Rogaševci	trgovec z mešanim blagom	Sv. Jurij	od rojstva	samski/a
Koblencar Ludvig	21. 11. 1887	Sv. Jurij	jugoslovansko	Rogaševci	trgovec z mešanim blagom	Sv. Jurij	od rojstva	samski/a
Weiss Samuel	leta 1875	Serdica	jugoslovansko	Rogaševci	trgovec z živino	Serdica	od rojstva	poročen/a
Weiss Etelka roj. Herberger	11. 4. 1878	Güssing	jugoslovansko	Rogaševci		Serdica	od poroke leta 1902	poročen/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinkost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Rosenberger Josip	17. 12. 1887	Murski Petrovci	jugoslovansko	Rogaševci	trgovec z mešanim blagom	Rogaševci	od poroke leta 1920	poročen/a
Rosenberger Elizabeta	leta 1890	Gornja Lendava	jugoslovansko	Rogaševci	žena	Rogaševci	od rojstva	poročen/a
Rosenberger Dezider	30. 3. 1921	Rogaševci	jugoslovansko	Rogaševci	sin	Rogaševci	od rojstva	nedoleten/a
Rosenberger Juli	22. 9. 1924	Rogaševci	jugoslovansko	Rogaševci	sin	Rogaševci	od rojstva	nedoleten/a
Morgenštern Olga	4. 10. 1887	Gornja Lendava	jugoslovansko	Rogaševci	trgovka	Rogaševci	od rojstva	samski/a
Stern Albert	4. 11. 1869	Körmend	jugoslovansko	Rogaševci	trgovec z mešanim blagom	Rogaševci	od poroke leta 1896	poročen/a
Stern Evgenija roj. Koblencer	31. 1. 1876	Pertoča	jugoslovansko	Rogaševci	žena	Rogaševci	od rojstva	poročen/a
Stern Elvira	6. 1. ali 10.? 1898	Sv. Jurij	jugoslovansko	Rogaševci	hči	Rogaševci	od rojstva	samski/a
Stern Arpat	16. 1. 1902	Sv. Jurij	jugoslovansko	Rogaševci	sin	Rogaševci	od rojstva	samski/a
Kohn Margit	9. 3. 1906	Sv. Jurij	jugoslovansko	Rogaševci	hči	Rogaševci	od rojstva	vdova
Kohn Erža	21. 3. 1929	Murska Sobota	jugoslovansko	Rogaševci	hči	Rogaševci	od rojstva	nedoleten/a
Kohn Žuzika	14. 6. 1932	Murska Sobota	jugoslovansko	Rogaševci	hči	Rogaševci	od rojstva	nedoleten/a
Weiss Oskar	2. 6. 1901	Serdica	jugoslovansko	Rogaševci	trgovec autopodjetnik	Rogaševci	od rojstva	ločen/a
Kreutzer Mirko	23. 3. 1922	Kumanovec	jugoslovansko	Kumanovec	vajenec	Rogaševci	od rojstva	nedoleten/a
občina ŠALOVCI								
Preiss Edmund	20. 5. 1890	Tešanovci	jugoslovansko	Hodoš, občina Šalovci	trgovec	Hodoš	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:								
Preiss Friderika roj. Biller	5. 3. 1900	Gornji Slaveči	jugoslovansko	Hodoš, občina Šalovci	gospodinja	Hodoš	od rojstva	poročen/a
Preiss Maksimilijan	29. 6. 1860	Güssing	jugoslovansko	Šulinci, občina Gornji Petrovci	trgovec	Hodoš	od leta 1890	vdovec
Preiss Katarina roj. Graf	10. 11. 1856	Güssing	jugoslovansko	Murska Sobota	zasebnica	Hodoš	od leta 1892	vdova
Singer Sigmund	10. 5. 1868	Szepetk	jugoslovansko	Veliki Dolenci	trgovec - gostilničar	Veliki Dolenci	od leta 1907	vdovec

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinkost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Singer Anica	19. 12. 1900	Velemer	jugoslovansko	Veliki Dolenci	pogodbena poštarica v Šalovcih	Šalovci	od leta 1907	samski/a
Singer Julij	24. 3. 1902	Velemer	jugoslovansko	Veliki Dolenci	trgovec	Veliki Dolenci	od leta 1907	samski/a
Pinter Benó	6. 12. 1872	Veliki Dolenci	jugoslovansko	Veliki Dolenci	trgovec	Veliki Dolenci	od rojstva	samski/a
Vogel David	4. 1. 1881		jugoslovansko	Šalovci	trgovec, mesar in gostilničar	Šalovci	od leta 1886	samski/a
Vogel Roza roj. Straus	10. 1. 1855		jugoslovansko	Šalovci	gospodinja	Šalovci	od leta 1886	vdova
Vogel Viljem	1. 10. 1885		jugoslovansko	Šalovci	poljedelec	Šalovci	od rojstva	samski/a
Nedoletni otroci:		vnuč Herc Aleks, roj. 28. 7. 1929, biva 7 let						
Schömauer Julij	17. 1. 1894	Lipovci	jugoslovansko	Turnišče	fotograf	Šalovci	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:		sin Ladislav, roj. 28. 7. 1927, hči Helena, roj. 16. 9. 1929						
Schömauer Elizabeta roj. Leitner	2. 5. 1904	Gardinovac	jugoslovansko	Turnišče	gospodinja	Šalovci	od rojstva	poročen/a
Švarc Franjo	20. 12. 1904	Nedelišče	jugoslovansko	Čakovec	trgovec	Šalovci	od rojstva	poročen/a
Nedoletni otroci:		sin Evgen roj. 6. 8. 1933						
Švarc Rozalija roj. Hahn	2. 7. 1906	Bodenci	jugoslovansko	Čakovec	trgovka	Šalovci	od rojstva	poročen/a
občina TEŠANOVCI								
Hirschlin Regina roj. Heimer	13. 6. 1877	Lemerje, občina Puconci	jugoslovansko	Tešanovci	trgovka	Tešanovci	od rojstva	vdova
Hirschlin Nikolaj	18. 9. 1905	Vanča vas, občina Kupšinci	jugoslovansko	Tešanovci	trgovec	Tešanovci	od rojstva	samski/a
Hirschlin Renata	13. 4. 1914	Tešanovci	jugoslovansko	Tešanovci	trgovka	Tešanovci	od rojstva	samski/a
občina TIŠINA								
Rozenberger Žigmond	22. 11. 1859	Also Ragod, srez Zalaegerszeg	jugoslovansko	Tropovci, občina Tišina	preužitkar	Tropovci 10	od leta 1883	vdovec
Heimer Etelka roj. Löwi	17. 6. 1880	Zalasantbalaž	jugoslovansko	Gradišče, občina Tišina	trgovka	Gradišče 30	od leta 1903	vdova
Žena in nedoletni otroci:		hči Irenka, roj. 1. 9. 1919, sin Jožef, roj. 17. 2. 1921						

Priimek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Heimer Gizela	16. 7. 1909	Gradišče, občina Tišina	jugoslovansko	Gradišče, občina Tišina	šiviljska pomočnica	Gradišče 30	od rojstva	samski/a
Heimer Štefan	30. 7. 1913	Gradišče, občina Tišina	jugoslovansko	Gradišče, občina Tišina	trgovski pomočnik	Gradišče 30	od rojstva	samski/a
Ebenšpanger Šalomon	15. 6. 1875	Odranci, občina Beltinci	jugoslovansko	Pertoča	trgovec	Gederovci 11	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: oženjen s Hirschl Razalio, židovske veroizpovedi								
Ebenšpanger Ernest	10. 3. 1910	občina Pertoča	jugoslovansko	Pertoča	trgovski pomočnik	Gederovci 11	od rojstva	samski/a

NOVO MESTO

Priimek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina TREBNJE								
Steiner Bela	31. 1. 1903	Orehovica, brez Zlatar	jugoslovansko	Zabok, brez Krapina	lekarnar	Trebnje 28	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: žena Zora, roj. Matersdorfer, jevrejske vere, hči Mirjana, roj. 21. 4. 1935, Karlovac								
Opomba: s konfesijo								

PTUJ MESTO

Priimek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
SONNENSCHHEIN Hinko								
Sonnenschein Elisabeta roj. Kraus	20. 7. 1884	Ptuj	jugoslovansko	Ptuj	trgovec	Rogozniška c. 4	od rojstva	poročen/a
Sonnenschein Franciška	1. 11. 1895	Sisak	jugoslovansko	Ptuj	soproga	Rogozniška c. 4	od rojstva	poročen/a
Sonnenschein Vera	15. 3. 1924	Ptuj	jugoslovansko	Ptuj	dijakinja	Rogozniška c. 4	od rojstva	nedoleten/a
SONNENSCHHEIN Albert	4. 10. 1926	Ptuj	jugoslovansko	Ptuj	dijakinja	Rogozniška c. 4	od rojstva	nedoleten/a
Sonnenschein Erna	8. 11. 1890	Ptuj	jugoslovansko	Varaždin	trgovec	Ormoška c. 1	od rojstva	poročen/a
Sonnenschein Kurt	6. 2. 1902	Derventa	jugoslovansko	Varaždin	soproga	Ormoška c. 1	od rojstva	poročen/a
Sonnenschein Egon Branko	14. 6. 1929	Ptuj	jugoslovansko	Varaždin	dijakinja	Ormoška c. 1	od rojstva	nedoleten/a
	24. 9. 1930	Ptuj	jugoslovansko	Varaždin	dijak	Ormoška c. 1	od rojstva	nedoleten/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
SONNENSCHNEIN Ignac	10. 7. 1882	Ptuj	jugoslovansko	Varaždin	trgovec	Rogozniška c. 4	od rojstva	poročen/a
Sonnenschein Olga roj. Rochlitz	20. 5. 1892	Daruvar	jugoslovansko	Varaždin	soproga	Rogozniška c. 4	od rojstva	poročen/a
Sonnenschein Leopold	16. 3. 1914	Gradec	jugoslovansko	Varaždin	trgovski pomočnik	Spodnji Breg 27	od leta 1918	samski/a
Opomba: mati Hermina, roj. Moor, rimskokatoliške vere, sedaj v Avstriji								
Sonnenschein Erik	5. 10. 1926	Ptuj	jugoslovansko	Varaždin	dijak	Rogozniška c. 4	od rojstva	nedoleten/a
RECHNITZER Bernard	11. 9. 1881	Ptuj	jugoslovansko	Ptuj	trgovec	Panonska ul. 12	od rojstva	poročen/a
Rechnitzer Melanija roj. Behrmann	11. 3. 1901	Zagreb	jugoslovansko	Ptuj	soproga	Panonska ul. 12	od rojstva	poročen/a
Rechnitzer Adolf	29. 6. 1926	Zagreb	jugoslovansko	Ptuj	dijak	Panonska ul. 12	od rojstva	nedoleten/a
Rechnitzer Čelota	6. 5. 1929	Zagreb	jugoslovansko	Ptuj	dijakinja	Panonska ul. 12	od rojstva	nedoleten/a
Rechnitzer Mavro	10. 1. 1880	Ptuj	jugoslovansko	Ptuj	trgovec	Panonska ul. 12	od rojstva	samski/a
STERN Leopold	1. 6. 1871	Rechnitz, Gradišćanska	jugoslovansko	Ptuj	trgovec	Vodnikova ul. 2	od leta 1886	poročen/a
Stern Marija roj. Weiss	5. 5. 1882	Szombathely	jugoslovansko	Ptuj	soproga	Vodnikova ul. 2	od leta 1907	poročen/a
NADASY Hinko	1. 9. 1898	Čakovec	jugoslovansko	Čakovec	trgovec	Vodnikova ul. 2	od rojstva	poročen/a
Nadasy Jospina	1. 6. 1908	Ptuj	jugoslovansko	Čakovec	soproga	Vodnikova ul. 2	od rojstva	poročen/a
Nadasy Peter	14. 6. 1934	Ptuj	jugoslovansko	Čakovec	trgovec	Vodnikova ul. 2	od rojstva	nedoleten/a
Moses Kornelija roj. Neuwirt	4. 12. 1851	Čakovec	jugoslovansko	Varaždin	vdova po trgovcu	Zgornji Breg 17	od rojstva	vdova
MARIČ Oskar	11. 2. 1877	Sv. Barbara, Haloze	jugoslovansko	Varaždin	trgovec	Zgornji Breg 17	od rojstva	poročen/a
Opomba: poprej Moses								
Marič Franciška roj. Schreiber	13. 8. 1887	Martijanec	jugoslovansko	Varaždin	soproga	Zgornji Breg 17	od rojstva	poročen/a
Marič Edvard	27. 12. 1905	Ptuj	jugoslovansko	Varaždin	trgovec	Zgornji Breg 17	od rojstva	samski/a
Marič Valter	22. 1. 1908	Ptuj	jugoslovansko	Varaždin	trgovec	Zgornji Breg 17	od rojstva	samski/a

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
GERŠANOVIČ Salomon	5. 5. 1896	Odesa, Rusija	rusko	Odesa	tipograf	Slomšekova 1	od leta 1919	poročen/a
Geršanovič Franciška roj. Artenjak	9. 3. 1906	Milano	rusko	Odesa	soproga	Slomšekova 1	od leta 1915	poročen/a
Opomba:	izstopila iz rimskokatoliške cerkve, brez konfesije							

PTUJ

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina MAJŠPERK								
Mährischl Franc	13. 3. 1885	Brno	češkoslovaško	Brno	tehnični vodja in pred-zastopnik t. Vunateks		od 1. 9. 1928	
Mährischl Sophie roj. Langer	1. 12. 1900	Brno	češkoslovaško	Brno	žena		od 1. 9. 1929	
Mährischl August	12. 8. 1924	Brno	češkoslovaško	Brno	sin, dijak		od 1. 9. 1929	
občina SREDIŠČE OB DRAVI								
Mitzky Geza	18. 10. 1882	Ludbreg	jugoslovansko	Središče ob Dravi	trgovec	Središče 192	od rojstva	poročen/a
Mitzky Regina roj. Lövy	5. 2. 1881	Središče ob Dravi	jugoslovansko	Središče ob Dravi	žena trgovca	Središče 192	od rojstva	poročen/a
Mitzky Zora	5. 2. 1911	Središče ob Dravi	jugoslovansko	Središče ob Dravi		Središče 192	od rojstva	samski/a
Žena in nedoletni otroci:	hči Geze in Regine Mitzky							
Mitzky Branko	17. 12. 1909	Središče ob Dravi	jugoslovansko	Središče ob Dravi	trgovec	Središče 192	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	sin Mitja, roj. 5. 11. 1929, Ljubljana							
Mitzky Matilda roj. Moharič	18. 4. 1902	Gorica	jugoslovansko	Središče ob Dravi	žena trgovca	Središče 192	od rojstva	poročen/a
občina SV. MARJETA NIŽE PTUJA (GORIŠNICA)								
Bolaffio Evgen	22. 7. 1888	Ljubljana	jugoslovansko	Ljubljana	trgovec z vinom	Moškanjci 81	od rojstva	poročen/a
Žena in nedoletni otroci:	žena Amalija, roj. Pegan, roj. 1. 1889, rimskokatoliške vere, sin Mario, roj. 7. 8. 1918, sin Renato, roj. 3. 3. 1926							

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina SV. BARBARA V HALOZAH (CIRKULANE)								
Primožič Zlata roj. Stern	11. 3. 1891	Mali Bukovec	jugoslovansko	Sv. Barbara v Halozah, srez Ptuj	posestnica in bivša trgovka	Sv. Barbara v Halozah	stalno	poročen/a
Žena in nedoletni otroci: nima nedoletnih otrok; rojena kot judinja Stern, vdova Blass, znova poročena Primožič								
Blass Milan	18. 3. 1914	Sv. Barbara v Halozah	jugoslovansko	Sv. Barbara v Halozah, srez Ptuj	praktikant inženir kemičnega oddel. Tivat Varaždin			

RADOVLJICA

Primek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
občina BLEJED								
Grünwald Božena roj. Rudner	1. 6. 1889	Berlin	češkoslovaško	Bizenz Hradište	zasebnica	Rečica 97, Bled	od 6. 6. 1935	ločen/a
Opomba: judovske vere								
Jabobseu Dora	15. 5. 1876	Podgorec	nemško	Berlin	zasebnica	Rečica 97, Bled	od 25. 8. 1936	vdova
Žena in nedoletni otroci: žena Edith, roj. Offenheim, roj. 28. 5. 1890, judovske vere								
Bertnek Maks	28. 6. 1890	Frankfurt am Main	nemško	Frankfurt am Main	pisatelj	Rečica 120, Bled	od 6. 7. 1935	poročen/a
Bertnek Edith Offenheim	28. 5. 1890	Berlin	nemško	Frankfurt am Main	žena pisateljica	Rečica 120, Bled	od 6. 7. 1935	poročen/a
Landokni Pavla	5. 5. 1888	Neumark-Westpreussen	nemško	Berlin	zasebnica	Rečica 110, Bled	od 24. 4. 1934	samski/a
Opomba: judovske vere								
Piackново Elizabeth roj. Braun	12. 9. 1893	Hamburg	nemško	Berlin	zasebnica	Rečica 110, Bled	od 8. 4. 1934	ločen/a
Opomba: rimskokatoliške vere								
Steinitz Maria roj. Braun	14. 9. 1876	Jalle B. Hanover	nemško	Berlin	zasebnica	Rečica 110, Bled	od 8. 4. 1934	vdova
Opomba: rimskokatoliške vere								

Priimek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Rosenhain Walter-Herman	24. 5. 1916	Heidelberg	nemško	Heidelberg	mehanik	Grad 130, Bled	od 6. 8. 1933	samski/a
Opomba:	judovske vere							
Rosenhain Herman-Beno	22. 8. 1919	Heidelberg	nemško	Heidelberg	dijak	Grad 130, Bled	od 6. 8. 1933	samski/a
Opomba:	judovske vere							
Rosenhain Rudolf-Rafael	9. 2. 1915	Heidelberg	nemško	Heidelberg	trgovec	Grad 130, Bled	od 25. 8. 1933	samski/a
Opomba:	judovske vere							
Rosenhain Emilie	17. 3. 1879	Böckinger	nemško	Heidelberg	gospodinja	Grad 130, Bled	od 19. 8. 1933	poročen/a
Opomba:	judovske vere							

ŠMARJE PRI JELŠAH

Priimek in ime	Datum rojstva	Kraj rojstva	Državljanstvo	Domovinskost	Poklic	Bivališče	Od kdaj biva v naši državi	Stan
Grünwald Josip	29. 8. 1877	Koprivnica, Hrvatska	madžarsko	Barč, Madžarska	trgovski potnik	Rogatec 37	od rojstva	samski/a
Občina ROGATEC								

